

ОДБРАНА

www.odbrana.mod.gov.rs

Година XV

335

Мај 2020.

цена 100 динара
(1.20 евра)

ISSN 1452-2160

9 771452 216004

НАШЕ ЈЕ
САМО ОНО
ШТО ДАМО
ДРУГИМА

Контакт центар:
062 60 91 19

HELIKOR
БЕСПЛАТНА ИСПОРУКА ЗА ЦЕЛУ СРБИЈУ

Куповина посуђа, малих кућних апарата,
беле технике, телевизора, алата

НА 12 МЕСЕЧНИХ РАТА

**ПОСЕБНА ПОНУДА ЗА МО И ВС
ПОПУСТ 3% НА ЦЕО АСОРТИМАН И
18-24 МЕСЕЧНЕ РАТЕ НА
АСОРТИМАН ТОТАЛ АЛАТА**

**3 ГОДИНЕ
ГАРАНЦИЈЕ**

У Србију је почетком априла, као резултат договора председника Србије Александра Вучића и председника Русије Владимира Путина, стигла значајна и благовремена руска помоћ у борби против вируса корона. Руски војни стручњаци су до 1. маја спровели дезинфекционе мере у 317 објеката у 30 градова у Србији, а укупна дезинфикована површина у објектима и јавним просторима је близу милион и седамсто хиљада квадратних метара. Руски војни лекари прегледали су и учествовали у лечењу око 800 пацијената оболелих од ковид-19.

| 10 |

У фокусу ЖИВОТ СЕ ОДВИЈА, НЕБО ЈЕ СЛОБОДНО

Месец за нама био је препун изазова, којима су припадници Министарства одбране и Војске Србије храбро и посвећено излазили у сусрет и чинили све да још једном оправдају највеће поверење које већ деценијама уживају у свом народу

Насловна страна
**НАШЕ ЈЕ
САМО ОНО
ШТО ДАМО
ДРУГИМА**

Фото:
Јово Мамула и
Даримир Банда

Магазин Министарства одбране и Војске Србије „Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Биљана Пашић, потпуковник

Главни и одговорни уредник

Драгана Марковић

Извршни уредник

Мира Шведић

Уредник

Душан Глишић

Новинар

Владимир Вјештић

Сарадници у броју

пуковник др Саша Милутиновић, Биљана Миљкић,
Катерина Симоничић, Сања Килибарда

Дизајнер

Оливера Синадиновић

Фотографи

Горан Станковић (уредник), Даримир Банда,
Јово Мамула

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Телефони

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3349-489;

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Графичка припрема 3240-019; 23-583

Маркетинг 3201-728; 23-728; 3349-536

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

Телефакс 3241-258

Адреса

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs, redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

Анжелика Стојанов

pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

За припаднике МО и Војске Србије преко РС
месечно 80 динара. За претплатнике преко
Банка Поштанска штедионица
месечно 90 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160, COBISS.SR-ID 125540364

Магазин излази месечно

У фокусу

4 | Донаторство, хуманост и солидарност
у борби против *ковид-19*
Наше је само оно
што дамо другима

15 | Људи из строја
Стуб одбране

Разговор с поводом

17 | Генерал-мајор Михаил Чернишов
Живот изнад статистике

Стајна тачка

22 | Бој на Кошарама 21. годину касније
Право име истине

Систем

28 | 98. ваздухопловна бригада РВ и ПВО
Ослонац копненим снагама

34 | Припадници 72. бригаде
за специјалне операције
на основној снајперској обуци
Да види све а остане неприметан

38 | Нови домети наших оруђа и система
Историјски дани за српску
артиљерију

40 | Привремена болница
на Београдском сајму
Према највишим стандардима

44 | Јединице атомско-биолошко-хемијске
одбране против COVID-19
Ко, ако не АБХО

48 | Одбрамбена индустрија у борби
против *ковид*
Преоријентација производње

Специјални прилог

51 | Пандемија вируса корона
Паралеле и искуства

52 | Седми вирус корона SARS CoV-2
Природа узвраћа ударац

58 | Епидемије у српској војсци и народу
у прошлом веку
Рат на два фронта

68 | Студија случаја – Епидемија пегавог
тифуса у Србији 1914/1915. године
Спас у „српском бурету“

71 | Искуства прошлости
поука за будућност
Како је марбург стигао у Београд

Глобално

74 | Путинових двадесет година
Лидер посебног амалгама

Историја

78 | Титова последња почасна паљба
Чауре за историју

„Одбрана“ је члан Европског
удружења војних новинара

Пишу за
„Одбрану“

Др Срећко Ћуркић
дипломата

Пуковник
проф. др Драгана
Микић
Клиника за
инфективне и
тропске болести ВМА

Пуковник доцент
др Далибор Денда
Институт за
стратејска
истраживања

Проф. др Елизабета
Ристановић
Војномедицинска
академија

Хероји су ту крај нас

Душан
Глишић

Припадници Војске Србије, свакако најорганизованији и по дефиницији најодважнији и најхрабрији стуб одбране друштва и у најтежим ситуацијама, смело одговарају и на најновији изазов, упркос постојећем ризику

Опет су ту, међу нама и са нама. Људи које обично не примећујемо, у најтежим временима постају тема најлепших и најдирљивијих песама, њима су изговорене често најдубље и најискреније захвалнице. Дучић је њих помињао када је говорио да „има људи који су храбрији пред смрћу, него пред животом”, Сенека је знао да је „невоља прилика за храброст”, а непобедиви Наполеон је, с много искуства, сматрао да онај „ко никад није био у опасности, не може знати своју храброст”. Балзак је умео да каже да се „храброст рађа у мозгу, али је срце одржава”, Мишић нам је оставио у аманет да „онај ко сме, тај може”, а велики Његош нас је од давнина храбрио својом истином да „бој не бије свијетло оружје”, већ срце у јунака.

Од средине марта, кад смо се неустрашиво, с много храбрости и воље, али не и с исто толико знања, сукобили с пандемијом короне, с невидљивим и непознатим противником, крај нас су продефиловали многобројни хероји позива и професије, јунаци на које смо после „оних славних 78 дана”, нажалост, у једном времену почели да заборављамо. Није овде реч само о припадницима Министарства одбране и Војске Србије или полиције, који су на себе узели огроман терет ефикасне борбе против короне, већ и о медицинском особљу и многобројним волонтерима, који су сви заједно, раме уз раме, стали у први ред одбране од подмуклог убице. Сви су они данас припадници снага одбране и безбедности.

И сви су, до једног, свесни против кога се боре и спремни на жртве. Почев од немалог броја старешина и војника Прве бригаде и других јединица Војске Србије, који су први сачекали наше грађане из иностранства, учествовали у изradi кампова, прихватних центара и привремених болница, спровели деконтаминацију јавних површина..., па се и заразили вирусом који своју смртоносну косу још није бацио у трње, преко неколико стотина здравствених радника, који несегично и без роптања, али већ предуго, плаћају цену свог ху-

маног позива, до безимених и безбројних волонтера који помажу најстаријим суграђанима, комшијама, познаницима или онима које чак и не познају. Многи од њих данас се лече једни крај других, надајући се у брз опоравак и могућност да помогну поново – донацијом крвне плазме.

Јер, такви су хероји. Сви они који данас помажу полицији у обезбеђењу државне границе, обезбеђују мигрантске кампове и најзначајније здравствене и јавне установе, геронтолошке центре, одговорно извршавајући многобројне задатке које добију од својих надређених. Припадници Војске Србије, свакако најорганизованији и по дефиницији најодважнији и најхрабрији стуб одбране друштва и у најтежим ситуацијама, смело одговарају и на најновији изазов, упркос постојећем ризику. Навикли да се не штеде ни онда када је најтеже, свесни су да је психичка спремност и одлучност за реализацију додељених задатака и сада од пресудне важности за успех. Баш као и тимски рад, на који су научени још у војним школама и јединицама.

Нема двоумљења ни код многобројних лекара и медицинских сестара, који даноноћно, већ недељама воде битку за сваки људски живот. А међу њима, међу тим многобројним херојима професије, немали број је и тек стасалих младића и девојка на добровољном служењу војног рока, или тек нешто старијих резервних припадника Војске, који су се одазвали на позив државе у критичном тренутку. Сви они добро знају да се ниједна победа не може извојевати без вере у државу и народ коме припадају. Знају да без љубави према својој држави нема ни развоја, ни напретка, ни бољитка. Ни општег, ни појединачног. То сазнање носе у генима.

Многи од тих безимених хероја данима нису били код куће, са најдражима се чују телефоном, или виде преко вибера, али налазе и снаге и мотива, и елана и знања, да својим ентузијазмом „заразе” све око себе. Само се тим вирусом, вирусом ентузијазма и вере у крајњу победу, корона и може савладати.!

Донаторство, хуманост и солидарност у борби против ковид-19

НАШЕ ЈЕ САМО ОНО ШТО ДАМО ДРУГИМА

Пише Биљана МИЉИЋ

Република Србија је, већ од првих забележених случајева, у борбу са вирусом SARS-CoV-2 кренула озбиљно и одлучно, учећи из искустава других земаља, које су се са тим невидљивим непријатељем увелико суочавале. Али, осим по ванредном стању, уведеним мерама, подвизима здравствених радника, ефикасном одговору војске, полиције, просвете и других институција, овај „црни лабуд” остаће упамћен по томе што је у људима пробудио оно за шта се често говорило да се у савременом свету изобичајило – хуманост, солидарност и добротинство, упркос изазовима који су све погађали.

Пролеће у које смо неприметно закорачили по свему судећи сведочи ономе што се у литератури описује као „црни лабуд”, редак, изузетно значајан и непредвидив догађај или неочекивана појава, али која се ипак дешава и доноси велике промене на глобалном нивоу. А пандемија вируса корона била је управо то, спој неочекиваног и непредвидивог, невидљиви непријатељ против кога се требало борити свим расположивим силама, брзо и одлучно, како би се спасили људски животи.

У први мах, стидљиво и спонтано, јављали су се примери племенитих гестова, примери хуманости, волонтерства, бриге за друге, нарочито за наше најстарије суграђане, за које је ковид-19 био највећа опасност. Како је време одмицало, људи добре воље у намери да помогну онима којима је помоћ била најпотребнија, у све већем бро-

ју препознавали су начине да у складу са својим могућностима дају допринос борби са вирусом корона.

РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА БОЛНИЦЕ ЗА 12 ДАНА

Војно здравство се у ту борбу укључило у пуном капацитету, а прилику да у тој мисији помогне препознала је компанија „Термомонт“, која је са својим партнерима, као донацију, у потпуности реконструисала постојећи и изградила нови део болнице у Војномедицинском центру „Карабурма“, намењене лечењу оболелих од вируса корона.

Прави подвиг вредних грађевинаца који су за 12 дана завршили радове на новој болници могао је да се прати преко „лајв стриминга“, а њеном отварању присуствовали су председник Републике и врховни командант Војске Србије Александар Вучић, министар одбране Александар Вулин и начелник Генералштаба генерал Милан Мојсиловић.

После обиласка нове болнице председник Вучић истакао је да се данас у свету који је јединствен у борби про-

Војномедицински центар „Карабурма“: Вредност инвестиције је 37 милиона динара, а урађена је и нова њискојна саобраћајница у дужини од 200 метара. Осим реновирања 1.000 квадратних метара и доградње 300 квадратних метара, у болници величине 1.300 квадратних метара разведен је систем за довод тасова ради успостављања могућности за лечење пацијената и примену механичке вентилације.

тив вируса корона, успешно боримо за опстанак нашег народа и наше земље.

– То је привремени објект за наредних 30 година, најмање. Предивно изгледа, једна од највећих шок-соба на Балкану са 60 кревета, са перфектно урађеном зеленом и црвеном зоном. Веома сам захвалан компанији „Термомонт“ и господину Бурчулу на изузетној подршци и помоћи, што је ово донирао, платио и грађевинске радове извео за само 12 дана – рекао је председник Вучић, истичући одличну опремљеност болнице и задовољство што смо у овој борби против вируса корона успели много тога сами да направимо.

Власник и директор фирме „Термомонт“ Дејан Бурчул захвалио је партнерима и фирмама са којима су претходних дана радили.

– Дневно је на овом објекту радило 200 људи, радили смо мукотрпно, било је тешко, али очигледно изводљиво. Били смо посвећени, максимално ангажовани, знали смо шта нам је циљ, а то је да нашим грађанима пружи-

ВОЈСКА СРБИЈЕ БРИНЕ О СВОЈИМ И АКТИВНИМ И ПЕНЗИОНИСАНИМ ПРИПАДНИЦИМА

Имајући у виду да су за старије од 65 година важиле строге мере, војни пензионери, као део те популације, понашали су се веома одговорно, уз придржавање прописаних мера. Како би са супругом Љубинком лакше поднео дане у изолацији која је уведена за све грађене Србије старије од 65 година, као мера превенције у борби против ширења вируса корона, мајору у пензији Рајку Ракићу министар Вулин уручио је пакет помоћи са намирницама и средствима за хигијену.

Рајко Ракић и његова супруга Љубинка, са којом је у браку 67 година, рекли су том приликом да изолацију подносе добро и да се придржавају мера које је држава донела ради заштите својих грађана. Иако има 95 година, Рајко је нагласио да захваљујући телевизији, интернету и новинама, прати актуелности у земљи и да има бројна интересовања.

Рајко и Љубинка Ракић гест министра Вулина прихватили су као израз бриге и за старе и за војне пензионере и истичу да захваљујући ћерки и младићу из комшилука, који их снабдевају, не оскудевају ни у чему.

Након уручења пакета помоћи породици Ракић, министар Вулин поновио је да Војска Србије брине о свим својим припадницима, без обзира на то да ли су активни или су пензионери.

превазиђу болест. Осим тога, објектат је рађен квалитетно и свакако ће на овом месту остати и наредних 30 година – рекао је власник „Термомонта“ Дејан Бурчул.

Обилазећи радове током изградње нове болнице капацитета 60 постеља, министар Вулин истакао је да ће та болница заувек остати грађанима Србије, уједно ће бити и својеврсно подсећање на вредне људе и вредне раднике, али и пример свим грађанима Србије, јер помоћ коју је „Термомонт“ пружио није била њихова дужност, већ производ њихове жеље да помогну.

Вредност инвестиције је 37 милиона динара, а урађена је и нова приступна саобраћајница у дужини од 200 метара. Осим реновирања 1.000 квадратних метара и доградње 300 квадратних метара, у болници величине 1.300 квадратних метара разведен је систем за довод гасова ради успостављања могућности за лечење пацијената и приме-

Обилазећи радове током изградње нове болнице капацитета 60 постеља, министар Вулин истакао је да ће та болница заувек остати грађанима Србије, уједно ће бити и својеврсно подсећање на вредне људе и вредне раднике, али и пример свим грађанима Србије, јер помоћ коју је „Термомонт“ пружио није била њихова дужност, већ производ њихове жеље да помогну.

ну механичке вентилације. Војно здравство је из својих капацитета опремило болницу новим болничким креветима и савременом медицинском опремом, са четири респиратора и четири пацијент-монитора.

Донација нове болнице коју су изградили приватни предузетници пример је хуманости и солидарности, један од блиставих примера како људи добре воље треба и могу да се понашају у тешким приликама као што је садашња борба против вируса корона. То су они посебни тренуци у животу једног друштва када се подсећамо а и придржавамо речи оца Митрофана Хиландарца: „Наше је само оно што дамо другима”.

ДОНАЦИЈЕ У СЛУЖБИ ХУМАНОСТИ

Међу многим питањима, чини се да је пандемија вируса корона и околности које су је пратиле у први план наметнула и оно које се тиче личне одговорности свакога од нас, наводећи многе да се запитају „шта је то што свако од нас може да учини и помогне у тешком времену које је наступило”.

Захваљујући људима добре воље и њиховој хуманости, пацијентима са лакшом клиничком сликом обољења од вируса корона у привременим болницама на Београдском сајму, Новосадском сајму, Хали „Чаир” у Нишу и привременој болници у ВМЦ „Карабурма” олакшани су дани лечења бројним донацијама у виду прехранбених производа, телевизора, апарата за мерење притиска, тунела за дезинфекцију, интернет везе, дневних новина, књига, часописа, апарата за воду и топле напитке, чајева, пуњача за мобилне телефоне...

Међу првим донацијама, испред Хале 1 Београдског сајма испоручене су донације компаније ДИС, која је донирала пет милиона динара у прехранбеним производима и средствима за хигијену, и кладионице „Сокер” која је донирала 136 телевизора ЛЦД, намењене привременим болницама на Београдском и Новосадском сајму, као и у хали „Чаир” у Нишу.

Донације су представници тих компанија уручили начелнику Управе за војно здравство бригадном генералу др Угљешу Јовичићу, који је изразио захвалност што су имали разумевања за здравствене раднике и пацијенте, додајући да ће те донације бити велика помоћ да дани лечења протекну што брже.

Генерални директор компаније ДИС Иван Шулеић истакао је да се та компанија, као највећи домаћи трговин-

Дневно је на овом објекту радило 200 људи, радили смо мукоћрпно, било је тешко, али очигледно изводљиво. Били смо посвећени, максимално ангажовани, знали смо шта нам је циљ, а то је да нашим грађанима пружимо квалитет који ће омогућити да што брже и што лакше превазиђу болест. Осим тога, објект је рађен квалитетно и свакако ће на овом месту остати и наредних 30 година – рекао је власник „Термомонта“ Дејан Бурчул.

ски ланац, одлучила на ову донацију у оквиру програма подршке Влади Републике Србије и нашем здравству у борби против епидемије вируса корона.

– Ови велики изазови са којима се данас сусреће наше друштво могу се превазићи потпуном одговорношћу сваког појединца, хуманости, солидарности и заједництвом целог нашег система – нагласио је Шулеић.

Директор набавке кладионица „Сокер“ Владимир Ђекић истакао је да је циљ те компаније да у овим тешким тренуцима помогне оболелима колико год је у могућности.

– Телевизори које смо донирали учиниће њихов боравак овде што је могуће пријатнијим – нагласио је Ђекић.

Сваким даном јављало се све више оних који су хтели да помогну. У ову акцију укључио се и Медија центар „Одбрана“ Управе за односе са јавношћу Министарства одбране, који је донирао 100 наслова из своје издавачке делатности и више десетина примерака магазина „Одбрана“.

Компанија „Вечерње новости“ обезбедила је 750 књига, али и 100 примерака дневних новина које су се на дневном нивоу достављале привременим болницама у Београду, Новом Саду и Нишу. Дневне новине донирале су и медијске куће „Политика“, „Ало“, „Курир“, „Информер“, „Српски телеграф“, недељник „Експрес“, уз напомену да ће се број примерака, у складу са потребама, повећавати. Компанија

ВОЈНИ СПОРТИСТИ ДОНОСЕ ЛЕКОВЕ ВОЈНИМ ПЕНЗИОНЕРИМА

Припадници Спортске јединице Војне академије познати су по својим успесима у свету спорта, али и срчаности којом бране боје наше заставе на такмичењима широм света. Своју хуману страну показали су војни спортисти десетобојац Михаил Дудаш и каратисткиња Јована Прековић, који су војним пензионерима на Новом Београду донели лекове који су им били неопходни. Двоје младих спортиста однели су лекове, које су претходно уз рецепте подigli у Војномедицинском центру „Нови Београд“, на адресе четири породице војних пензионера, који су имали само речи захвалности за племенити гест наших војних спортиста.

„Color Media International“ донирала је часописе „Лепота и здравље“, „Gloria“, „Story“ и „Hello!“. Адриа медиа магазини такође су донирали магацине „National Geographics“, „Cosmopolitan“, „Mens Health“, „Сенса“ и „Лепа и срећна“ за привремене болнице у Београду, Новом Саду и Нишу, као и за ВМЦ „Карабурма“. Свети архијерејски синод Српске православне цркве донирао је часописе „Православље“ и „Православни мисионар“, а компанија „Борба“ више стотина примерака часописа. Предузеће „Печат“ донирало је више стотина књига и часописа за привремене болнице. Часопис „Недељник“ придружио се донаторима магацина са 100 примерака тог часописа за привремене болнице у Београду, Новом Саду и Нишу.

Књиге су донирале и Градска библиотека Београда и то 300 наслова, као и удружење „Музеј књиге Адлигат“ које је донирало 1.500 књига за привремену болницу на Београдском сајму, као и по 1.000 књига за обележје смештене на Новосадском сајму и у хали „Чаир“ у Нишу. Издавачко предузеће „Евробук Д.О.О“ донирало је 300 књига. Више стотина књига донирала је издавачка кућа „Д. Р. Гилберт центар букс“.

Млекара Шабац донирала је 10.000 памучних маски. Компанија „Fructus“ донирала је 27.600 кесица чајева за при-

Међу онима које су посетили Јована и Михаил је и генерал-мајор у пензији Симеон Туманов, коме су на његовој адреси на Новом Београду уручили лекове.

– Свака вам част. Ја подржавам оно што Војска ради и све оно што је урадила за добробит свих нас – речи су генерала у пензији Туманова који је, као некадашњи војни спортиста, уз разговор о спорту посебно захвалио овим младим људима на лепом гесту.

Уз питање „Како сте?“, каратисткиња Јована и десетобојац Михаил наставили су посете новобеоградским војним пензионерима.

Говорећи о том хуманом гесту, десетобојац Михаил Дудаш нагласио је да је, имајући у виду мере забране кретања за наше најстарије суграђане, свестан ситуације у којој се налазе, изнашао начин да им свакодневне бриге бар мало олакшају.

– Ми спортисти тренутно нисмо у могућности да се бавимо својим послом, па смо се у жељи да помогнемо одазвали позиву Војске Србије да на овај начин помогнемо суграђанима којима је то потребно – рекао је Михаил Дудаш, са радошћу што је њихов гест заиста пуно обрадовао војне пензионере.

Каратисткиња Јована Прековић, светска шампионка у каратеу, истакла је да су били у прилици да помогну најстаријим суграђанима и однесу им лекове који су им неопходни.

– Били смо на четири адресе где живе војни пензионери, разговарали са њима, питали их за здравље... Потрудили смо се да им, бар накратко, дан учинимо испуњенијим – истакла је Јована Прековић додајући да јој је задовољство што је у прилици да учини такав гест за оне којима је помоћ неопходна.

времене болнице у Београду, Новом Саду и Нишу, а шест апарата за кафу и три апарата за чај са допунама, за пацијенте и медицинско особље у привременим болницама донирало је предузеће „Esspresso Expres“ из Краљева. Компанија „Књаз Милош Натура“ донирала је шест апарата са топлим и хладном водом и шест палета флаширане воде Aqua Viva. Компанија „Маћи“ донирала је два апарата са неограниченом количином бесплатних топлих напитака за медицинско особље и припаднике Војске Србије. Предузеће „Алева“ донорало је седам хиљада инстант супа за привремене болнице.

Фирма „3М“ донирала је 50 пуњача за мобилне телефоне за медицинско особље. Јавно комунално предузеће „Зеленило“ Београд донирало је саднице туја, које су оплемениле простор око Хале 1 Београдског сајма.

За привремену болницу на Београдском сајму „Сигма промет“ из Бечеја донирала је 1.100 метара квадратних мреже као заштите од сунца, а фирма „ННС систем“ 50 продужних каблова.

Тунеле за дезинфекцију краљевачка фирма „Трефоли инжењеринг“ донирала је за привремену болницу на Београдском сајму и за ВМЦ „Карабурма“, а крагујевачка „Призма“ 20 апарата за мерење

*Вођени идејом хуманости,
компаније, привредна
друштва и институције,
свака из свој домена, показале
су интересовање да помоћу
лица која су смештена у
привремене болнице, како
би им прописано време
карантина прошло у што
бољим условима и уз што
хуманије садржаје.*

Ови велики изазови са којима се данас сусреће наше друштво моју се превазићи њојинином одговорношћу свакој њојединца, хуманошћу, солидарношћу и заједничком целој нашеј сисџема – нађласио је дирекџор „Диса” Иван Шулеић.

притиска за привремене болнице у Београду, Новом Саду и Нишу. За привремену болницу у нишкој хали „Чаир” кладионице „Моцарт” донирале су 35 ЛЦД телевизора.

Новосадско предузеће „Digital vision” донирало је пуњаче, каблове за пуњење и преносиве батерије за привремену болницу у том граду. За исту привремену болницу, Одељење Министарства унутрашњих послова из Футога, као и предузетници из тог града донирали су 320 литара медицинског алкохола, а 100 литара медицинског алкохола донирала је и фирма „РХМ” из Футога. Предузеће „Vinex etil” донирало је, такође, 1.000 литара медицинског алкохола за ВМЦ „Карабурма”.

Компанија „Abella Pharm” донирала је 30 радних униформи за медицинско особље ангажовано у привременој болници у Новом Саду. Компанија „Unionclean” донирала је пет милиона динара у средствима за хигијену и дезинфекцију.

Хотел „Слодес” је у виду донације обезбедио бесплатне смештајне капацитете, а предузеће „Millennium Team” донирало је нови објект за смештај миграната у Обреновцу.

Вођени идејом хуманости, компаније, привредна друштва и институције, свака из свог домена, показале су интересовање да помогну лицима која су смештена у привремене болнице, како би им прописано време карантина протекло у што бољим условима и уз што хуманије садржаје. Фото: фото-репортери Медија центра „Одбрана”

Активности Министарства одбране и Војске Србије током ванредног стања

ЖИВОТ СЕ ОДВИЈА, НЕБО ЈЕ СЛОБОДНО

Приредио Владимир ВЈЕШТИЋ

Месец за нама био је препун изазова, којима су припадници Министарства одбране и Војске Србије храбро и посвећено излазили у сусрет и чинили све да још једном оправдају највеће поверење које већ деценијама уживају у свом народу. Да је најпопуларнија национална институција одлучујуће допринела да нам живот у ванредном стању прође што безбедније и да држава током пандемије функционише на најбољи могући начин, потврђује и то што у мај улазимо са знатно више оптимизма, у уверењу да је најгоре прошло и уз велико олакшање што нам се, уз жал због преминулих од вирусне инфекције, ипак нису догодили сценарији који јесу многим развијенијим државама Европе и света.

Фото: Срђан Хајстер

У само месец дана, упоредо с редовним активностима из своје прве мисије, Војска Србије је, у најтежим тренуцима за државу и народ, у снажном одговору на пандемију вируса корона, реализовала стотине ванредних задатака, а да тај додатни ангажман ни једног тренутка није довео у питање борбену спремност наших оружаних снага. Највеће поверење заслужује се највећим ангажовањем, а Војска је у уверењу да није остала дужна онима који јој верују.

Да се живот одвија и да се чувају наше границе

Говорећи о ангажману и најзначајнијим активностима Министарства одбране и Војске Србије током ванредног стања, министар одбране Александар Вулин недавно је на Радио Београду подсетио да Војска Србије обезбеђује све здравствене установе, помаже у обезбеђивању установа социјалне заштите за смештај старијих лица с више од 30 корисника, заједно са Министарством унутрашњих послова учествује у обезбеђењу свих граничних прелаза, као и да води рачуна да сви мигрантски кампови буду сигурни и безбедни. Војска је опремила привремене болнице у земљи и омогућила свим грађанима Србије да користе њихове здравствене капацитете, а формирала је и једну од бољих ковид болница

*Као што нам је Русија
помагала у Војно-техничком
сјоразumu и учинила да наша
војска буде снажнија, сигурнија
и да нам небо буде чувано и
заштићено, тако нам данас
Руска Федерација и њене
оружане снаге помажу да се
боримо против сиротино
ковид-19, који је нашао
и у црно завио читав свет*

– Војномедицински центар „Карабурма“, где је у рекордном року завршен и нови објект – поручио је министар одбране и нагласио да је Војска Србије увек ту за грађане Србије.

Током трајања ванредног стања Војска Србије је испуњавала и све планове својих вежбовних активности, водила рачуна о томе да територијални интегритет и суверенитет наше земље не буду угрожени ниједног тренутка и да све буде сигурно и безбедно.

– Захвалан сам свим припадницима Војске Србије и Министарства одбране, начелнику Генералштаба Војске Србије генералу Мојсиловићу и свим људима који су даноноћно радили да би се живот у држави Србији одвијао несметано и неометано, а да у исто време Војска Србије не изгуби ни део своје способности и ни у најмањој мери не умањи своју борбену готовост

Фото: Срђан Хајстер

– истакао је министар Вулин, резимирајући најважније активности у Министарству одбране и Војсци Србије.

Почетак месеца за нама прошао је у ужурбаним радовима на успостављању привремених *ковид* болница, за оболеле са лакшом клиничком сликом, како би држава спремна дочекала дане који су доносили велику неизвесност.

Помоћ из Русије

Најбоља вест тих дана ипак је била она од 3. априла и гласила је – стигла помоћ из Руске Федерације. Реч је о 11 авиона који су довели медицинске тимове које је предводио начелник АБХО Западног округа Оружаних снага Руске Федерације генерал-мајор Михаил Чернишов. Руски стручњаци подељени су у осам лекарских тимова, од којих сваки има лекара опште праксе, епидемиолога, анестезиолога, медицинског техничара и преводиоца. Остатак делегације чинили су експерти и стручњаци АБХО струке.

Помоћ је садржала технику и медицинску опрему битну у спречавању и сузбијању епидемије вируса корона у Србији. У контингенту је било и 16 специјалних моторних возила намењених за дезинфекцију објеката и путева, као и велика количина медицинске опреме и заштитних средстава за лечење пацијената заражених овим вирусом.

ПОТВРДА ИЗВАНРЕДНИХ СТРАТЕШКИХ ОДНОСА

Представнике тима Оружаних снага Руске Федерације, који помажу у спречавању ширења вируса корона и сузбијању заразне болести *ковид-19*, 25. априла примио је и председник Републике и врховни командант Војске Србије Александар Вучић. Састанку су присуствовали министар одбране Александар Вулин, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Милан Мојсиловић и амбасадор Руске Федерације Александар Боцан-Харченко. Председник Вучић је, у своје име и у име грађана Србије, захвалио председнику Путину на људској и државничкој солидарности, коју је показао упућивањем медицинске помоћи у Србију, иако је и Русија погођена епидемијом.

– Одлука председника Путина је израз солидарности, али и потврда изванредних стратешких односа и најближег пријатељства двеју земаља – навео је председник Вучић, који је руском тиму упутио речи захвалности што су се „професионалним и ефикасним ангажовањем, од јутра до мрака, борили за своје пријатеље у Србији. Србија вам то никад неће заборавити”.

Генерал-мајор Чернишов истакао је да су у обављању обимног посла у стабилизовању ситуације имали одлично разумевање са српским колегама и помоћ локалних власти.

Први од 11 авиона из Руске Федерације, на аеродрому „Пуковник-пилот Миленко Павловић” у Батајници, дочекали су председница Владе Републике Србије Ана Брнабић, министар одбране Александар Вулин, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Милан Мојсиловић и амбасадор Руске Федерације Александар Боцан-Харченко.

Поздрављајући медицинске стручњаке из Русије, министар одбране Александар Вулин истакао је да се договор два врховна команданта, Војске Србије Александра Вучића и Оружаних снага Руске Федерације Владимира Путина, и на овај начин остварује.

– Као што нам је Русија помагала по Војно-техничком споразуму и учинила да наша војска буде снажнија, сигурнија и да нам небо буде чувано и заштићено, тако нам данас Руска Федерација и њене оружане снаге помажу да се боримо против страшног *ковид-19*, који је напао и у црно завио читав свет – истакао је министар одбране и додао да ће нам медицинска помоћ, стручњаци, техничари, возила и све друго много значити и ојачати наше способности и капацитете да се носимо са страшном пошасту, у медицинском смислу, али и више од тога.

– То је потврда да нисмо сами, да су Руска Федерација и руски народ увек ту за нас, кад год и колико год буде било тешко, да Србија више није и никада неће бити сама – казао је министар Вулин.

У наставку дана министар одбране и начелник Генералштаба Војске Србије, са сарадницима, састали су се са генерал-мајором Михаилом Чернишовим, када су размотрени и усаглашени планови ангажовања и подељени задаци за ангажовање тимова из Руске Федерације, који су наредних дана, с припадницима Министарства одбране и Војске Србије и здравственим радницима, интензивно радили на сузбијању ширења вируса корона у Србији.

Изградња нове *ковид* болнице и опремање привремених

Ако је 3. април обележио почетак допремања руске помоћи, 4. ће остати запамћен као дан када су почели ра- ➤

ВОЈНЕ СПОМЕН-МЕДАЉЕ КИНЕСКИМ ЛЕКАРИМА

Министар одбране Александар Вулин, у присуству начелника Генералштаба Војске Србије генерала Милана Мојсиловића и амбасадорке Народне Републике Кине Чен Бо, уручио је 30. априла, као знак признања за изузетан допринос, војне спомен-медаље члановима шесточланог лекарског тима из Народне Републике Кине, ангажованим на пружању помоћи у сузбијању епидемије вируса *ковид-19* на територији Републике Србије. Уручујући им на церемонији у Дому Гарде највиша војна признања која се додељују у Министарству одбране и Војсци Србије, министар Вулин истакао је да су српски и кинески језик толико различити да је превод неопходан, али да су стручњаци из Кине „и поздрав и емоције сваког Србина осетили и без превода”.

— У тешким временима свако покаже своје право лице, и људи и народи и земље и политике које их воде. Србија и Кина показале су лице храбрих и солидарних народа и људи, а политика председника Вучића и председника Си Ђинпинга показала је да и удаљене земље могу да буду тако близу, тако солидарне и тако јединствене — поручио је министар Вулин и додао да Србија то никада неће заборавити. У писму подршке министру одбране Александру Вулину, средином априла, потпредседник Централне војне комисије НР Кине генерал Џанг Јоусјао изразио је жељу да Србија и српски народ што пре победе епидемију.

— Традиционално пријатељство између Кине и Србије је челично пријатељство које је прошло и добро и зло. Под руководством председника Си Ђинпинга и председника Вучића, стратешко партнерство између Кине и Србије наставља да се развија на високом нивоу — поручио је, између осталог, кинески генерал и додао да је спреман да с министром Вулином реализује заједничке договоре чији је циљ наставак и продубљивање војне сарадње и стратешког партнерства између Кине и Србије.

Фото: Срђан Хајстер

дови на реконструкцији постојећег и изградњи новог објекта болнице, намењеног пацијентима оболелим од *ковид-19* у оквиру Војномедицинског центра „Карабурма” у Београду. Нови објекат, капацитета 70 кревета, отворен је за Дан Војске Србије, 23. априла.

— Србија није најбогатија земља, али није земља у којој ће неко да лежи на поду болнице зато што нема кревет, што нема где да се смести. Ово није земља у којој ће неко да буде остављен, већ земља која показује колико је у стању да се прилагоди најтежим временима — речи су министра одбране Александра Вулина, које су илустровале многобројне активности Министарства одбране и Војске Србије усмерене на опремање привремених *ковид* болница, припреманих широм земље за прихват инфицираних са лакшом клиничком сликом. Те речи изговорене су у Новом Саду, 2. априла, када је, заједничким залагањем Града Новог Сада, Покрајинског секретаријата за здравство и припадника Војске Србије, завршена адаптација хала Новосадског сајма у привремену болницу за пацијенте са лакшим симптомима вирусне инфекције *ковид-19*.

Министар Вулин, који је болницу обишао с градоначелником Новог Сада Милошем Вучевићем и покрајинским секретаром за здравство др Зораном Гојковићем, рекао је и да се на примеру сложене сарадње Града Новог Сада са Покрајинским секретаријатом и Војском Србије, и Војске са Владом и

председником Републике и врховним командантом, види да држава функционише, али и колико је важно улагати у своју државу и сваки њен сегмент.

Истог дана припадници Војске Србије наставили су ангажовање на уређењу простора за привремену болни-

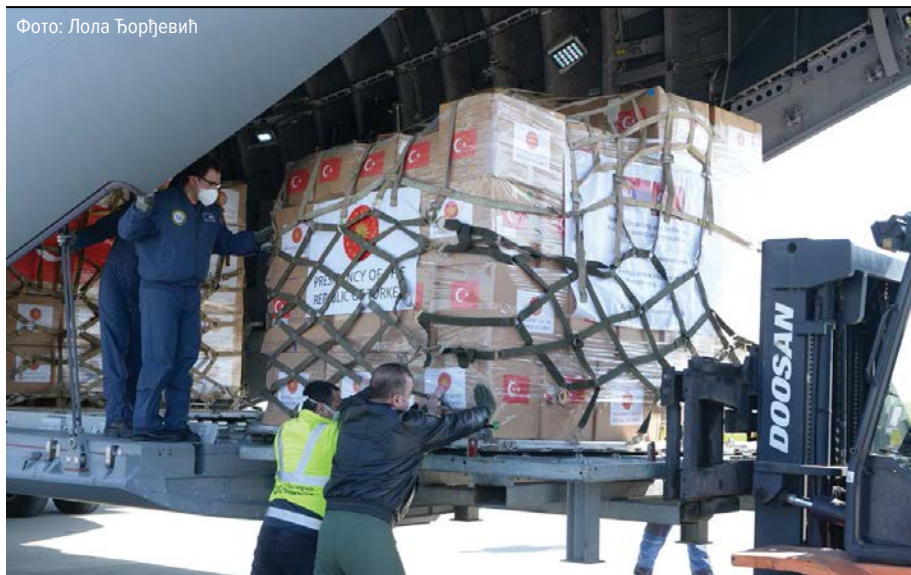
ПРВА БРИГАДА ЈЕ ЗАДРЖАЛА ПОЛОЖАЈ

Министар одбране Александар Вулин је на Васкрс обишао припаднике Прве бригаде у касарни „Бачка” у Бачкој Тополи, где је истакао да су припадници те јединице на себе примили први и најтежи удар вируса корона, поред њих је прошло више стотина хиљада наших грађана који су се вратили из иностранства, а на себе су преузели и највећи део обезбеђивања мигрантских кампова.

— За све то време обезбеђивали су и најбитније здравствене и социјалне установе, за које нам је наређено да их чувамо и обезбеђујемо. Неки од њих су и заражени и оно што са великим поносом, срећом и олакшањем могу да кажем, огромна већина њих је на путу потпуног опоравка — рекао је министар одбране.

У име врховног команданта Војске Србије Александра Вучића, у своје лично име, као и у име начелника Генералштаба Војске Србије генерала Милана Мојсиловића, министар Вулин је свим припадницима Прве бригаде захвалио на храбрости, упорности и на томе што су извршили све своје задатке.

Фото: Лола Ђорђевић

цу у дворани „Александар Николић” у Београду, а дан раније завршили су свој део посла на уређењу простора за привремену болницу у хали „Ранко Жеравица” на Новом Београду, знајући да их исти задатак очекује и у београдској Штарк арени.

Председник Републике Србије и врховни командант Војске Србије Александар Вучић упутио је честитку припадницима Војске Србије поводом 23. априла – Дана Војске Србије, у којој се наводи да је „Војска Србије увек и свуда ту за своје грађане, као први стуб одбране и гарант безбедности”. – Честитам вам празник, захвалан што постојите и уверен да ћете и у наредном периоду професионално извршавати постављене задатке, испуњавати обавезе које вам предстоје и као активан чинилац безбедности у земљи и региону водити Републику Србију ка просперитету и бољој будућности – наводи, између осталог председник Републике Александар Вучић.

У честитки коју је упутио свим припадницима поводом Дана Војске Србије, министар одбране Александар Вулин истиче да су припадници Војске Србије кроз успешно ангажовање ресурса у немилосрдном рату против невидљивог непријатеља који последњих неколико месеци напада нашу земљу допринели афирмацији и јачању угледа Војске Србије.

Предани рад за своју земљу

У највећој београдској хали, два дана касније, обишао их је министар Вулин, када је изјавио да сви припадници Војске дају све од себе да помогну својој земљи, сада када је то најпотребније.

– Хоћу са вама да поделим огроман понос и верујем да то сваки грађанин Србије и сваки Србин, без обзира на то где живи, осећа кад погледа своју војску, ову децу, како раде и са колико енергије и ентузијазма. То су момци и девојке који су на добровољном служењу војног рока. Нико од њих не пита колико времена треба овде да проведе, шта треба да уради, сви су високо мотивисани и сви заиста дају све од себе да помогну својој земљи сада када је то најпотребније.

Војно здравство показало вредност

Половином месеца привремена *ковид* болница, с капацитетом од 130 лежачева, завршена је и у Крушевцу, где је за прихват пацијената инфицираних вирусом корона, са лакшом клиничком сликом, уређена локална хала спортова. Завршне припреме за отварање обишао је и министар одбране Александар Вулин, са директором Безбедносно-информативне агенције Братиславом Гашићем и делегацијом лекара из Народне Републике Кине.

Који дан раније челни човек Министарства одбране боравио је и у Војној болници „Ниш”, која је у време ванред-

ПОМОЋ ТУРСКЕ

Помоћ која је 8. априла стигла из Турске, у виду опреме за спречавање последица пандемије вируса корона, на аеродрому „Никола Тесла” дочекали су министар одбране Александар Вулин и амбасадор Републике Турске у Београду Танџу Билгич.

У име председника Републике, министар Вулин захвалио је турском председнику Реџеџу Таипу Ердогану на „великодушности помоћи која је стигла у право време”.

– У овим тренуцима не само да се познају пријатељи, већ се препознаје и будућност. Србија ће умети да памти ко јој је помогао и ко је био уз њу и да своју будућу политику усмерава у складу са таквим чињеницама. Донација из Турске садржи различита медицинска средства, укључујући 100.000 заштитних маски, 2.000 заштитних одела, 1.500 тестова за *ковид-19*. На пакетима помоћи симболично је исписана порука са речима чувеног филозофа Румија: 'Много наде је иза безнађа, много сунца иза таме'.

ног стања отворила врата за све грађане тог дела Србије.

– Војна болница „Ниш” је увек била отворена и за војнике и за цивиле, па је и у овој ванредној ситуацији довољно снабдевена, опремљена људством и техником, да може да пружи све здравствене услуге потребне свим грађанима Ниша, чиме у тешким временима преузима на себе део терета – истакао је министар одбране Александар Вулин, који је са сарадницима обишао ту реномирану установу војног здравства коју су дезинфиковали војни стручњаци АБХО јединица Оружаних снага Руске Федерације.

Он је додао да се сада види колико је било важно што се у протекле две-три године толико улагало у Војну болницу „Ниш”.

– У веома кратком року развели смо гасове и обезбедили могућност смештаја за 50 најтежих пацијената на респираторима, а уколико је потребно, можемо да обезбедимо и читавих 100 места – истакао је министар одбране и подсетио да се и на овај начин по-

Министар одбране Александар Вулин је преко видео-линка захвалио министру одбране Руске Федерације Сергеју Шојгуу на благовременој и значајној помоћи упућеној Србији

казује колико је важно улагати у војно здравство, које помаже свим грађанима Србије, без обзира на то да ли су цивили или војници.

Да је војно здравство показало своју вредност у тешким временима, баш као и Војномедицинска академија, те да ће наставити да се боре све док се не заврши борба против *ковид-19*, потврдио је министар Вулин и крајем априла, када се на ВМА састао са руководством те војноздравствене установе, које га је информисало о раду у условима ванредног стања.

– Војно здравство је показало колико је важно својој земљи и својој војсци, ту је и у најтежим тренуцима по нашу земљу – рекао је министар Вулин и подсетио да је за време борбе против *ковид-19* Војномедицинска академија преузела лечење пацијената који нису оболели од тог вируса, већ имају неке друге здравствене тегобе.

Видео-сусрет два министра

Затварање државних граница услед ванредних околности није прекинуло комуникацију са најуглађенијим званичницима пријатељских земаља. Само који дан након допремања руске помоћи, 7. априла, министар одбране Александар Вулин је преко видео-линка разговарао са министром одбране Руске Федерације генералом армије Сергејем Шојгуом, коме је пренео захвалност за помоћ коју је Руска Федерација упутила Србији и поручио му да је помоћ руских експерата стигла кад је најпотребније.

– У име председника Републике и врховног команданта Војске Србије Александра Вучића, молим Вас да пренесете његове личне поздраве и захвалност врховном команданту Оружаних снага Руске Федерације Владимиру Путину. Помоћ коју сте нам доставили је огромна, потребна и дошла је у право време. Људи које сте нам послали су изванредни, храбри, стручни, вредни и много помажу у борби против вируса корона. Помажу својим са-

Фото: Јово Мамула

ветима и радом, а када их Срби виде на улицама, много се обрадују јер знамо да нисмо сами и то враћа наду – поручио је министар Вулин.

Министар одбране Руске Федерације генерал армије Сергеј Шојгу пожелео је министру Вулину и Србији много успеха у борби против вируса корона и нагласио да ће руски војни експерти дати све од себе како би на најефикаснији начин помогли српском народу у сузбијању епидемије. У видео разговору учествовао је и шеф тимова руских стручњака генерал-мајор Михаил Чернишов, који је известио министре Вулина и Шојгуа о активностима руских лекара и АБХО екипа.

Србија – на правој страни света

У месецу за нама Србија се сећа и важних историјских датума. Министар одбране Александар Вулин, у својству изасланика председника Републике Србије, положио је 6. априла венац на Споменик пилотима браниоцима Београда априла 1941. године на Земунском кеју. Том приликом истакао је да су „Срби 6. априла 1941. године били једини антифашистички народ у Европи”.

– Само су Срби имали храбрости да кажу да неће да буду део Тројног пакта, нити фашистичког новог поретка. Зато смо платили страшну цену, али зато је и наша захвалност огромна. Тог 6. априла 1941. нацисти су се уписали тамо где

им је место, међу звери, а ми смо остали тамо где смо увек и били, међу људима и међу победницима – истакао је министар Вулин и додао да је и данас Србија на бољој страни света, „и увек је тамо где је слобода и где је правда”.

Три дана касније, на дан када је пре 21 годину започела битка на Кошарама, министар одбране је у кругу касарне „Расина” у Крушевцу, с припадницима Министарства одбране и Војске Србије, положио венац на спомен-обележје погинулим припадницима 125. моторизоване бригаде, 58. лаке пешадијске бригаде, 7. пешадијске бригаде и 53. граничног батаљона. Том приликом рекао је да се тог дана сећамо оних који су нам одбранили домовину на Кошарама и на Паштрику.

– Сећамо се оних који су дали своје животе и захваљујемо онима који су живи, и са нама су. Данас говоримо о великој и славној традицији. Пре 21 годину отпочео је напад на Кошаре НАТО агресијом, последњим великим и некажењеним злочином у 20. веку – рекао је министар Вулин, поручивши да Србија то никада неће заборавити „нити престати да памти, подсећа и пита – зашто за НАТО агресију нико није кажњен”.

Србију смо пре 21 годину бранили на Кошарама и на Паштрику, а данас је бранимо сећањем и својим животом, нагласио је министар Вулин и поручио да од страшнoг вируса који нам сада прети можемо да се зашти-

Фото: Јово Мамула

Годишњица „Кошара”
– да се никада не заборави

Фото: Јово Мамула

Важност улагања
у војно здравство

тимо, спасимо и сачувамо Србију само ако будемо показали исту храбрости и дисциплину какву су показали борци на Кошарама и на Паштрику.

Министар Вулин: „Војска је најбољи део Србије”

Последњу трећину априла обележила је и завршна дезинфекција неких од привремених ковид болница, које су затворене, чиме је, с великом извесношћу, најављено да је првом таласу епидемије крај близу и да следе бољи дани, у којима ће Министарство одбране и Војска Србије, у светлу стечених искустава након појаве вируса код нас, имати спреман одговор на све изазове и у временима која долазе.

Говорећи на седници Народне скупштине Републике Србије 28. априла, министар одбране Александар Вулин истакао је да је поносан на све што је Војска Србије урадила у борби против вируса корона.

– Ми смо се све време борили са последицама ковида и настојали да све функционише. Војска Србије имала је и обавезу да води рачуна о нашем суверенитету. Да наше небо буде стално заштићено, да наше границе буду чуване и да живот несметано функционише сваког секунда – казао је министар одбране и додао да је поносан што ће моћи с разлогом да говори да је за њега, као министра одбране, Војска Србије – најбољи део Србије.!

Људи из строја СТУБ ОДБРАНЕ

Увођење ванредног стања у Републици Србији због пандемије вируса корона, Војсци Србије донело је бројне ванредне задатке. Захваљујући храбрим и одважним припадницима који је чине, војска је успешно савладала нове изазове, не губећи ни делић своје борбене готовости и показавши да, као и увек када је тешко, грађани Србије могу да се ослоне на главни стуб одбране.

Пишу Катарина СИМОНИЧИЋ и Сања КИЛИБАРДА

Тимски рад доноси победу

Главна медицинска сестра Војномедицинске академије **Бојана Јовановић**, тренутно ангажована у Војномедицинском центру „Карабурма”, истакла је да је тимски дух оно што мотивише њу и колеге да победе у борби против вируса корона:

– Од појаве вирусне инфекције ковид-19 Војномедицинска академија почела је са обуком и психолошком подршком за све медицинске сестре и здравствене техничаре те установе, која одувек гради тимски дух. Иако је у згради ВМЦ „Карабурма” ангажовано око 120 здравствених техничара из различитих организационих јединица ВМА, овде функционишемо као целина. Тимски рад и тимски дух је оно што нас води ка победи, а највећа сатисфакција је када чујемо да се пацијент отпушта кући.

Једини лекар у амбуланти

Поручник **Кристина Иклезан**

пре две године завршила је Медицински факултет Војномедицинске академије и од тада ради као лекар опште праксе у амбуланти касарне „Књаз Михајло” у Нишу, у саставу Треће бригаде Копнене војске. Иако млада и једини лекар у тој амбуланти, колеге кажу да се ис- ➤

такла брзим и правовременим реаговањем на збрињавању припадника Војске заражених вирусом корона.

– Ради мера превенције и ефикаснијег рада оформила сам тријажни пункт испред амбуланте и раздвојила хитне пацијенте од оних који су за хроничну терапију. На улазу је обавезно мерење температуре, а сви добијају маска и рукавице. Све за које посумњам да имају *ковид-19* упућујем у војну *ковид* амбуланту „Шивара“, где се даље раде лабораторијска испитивања и по потреби снимају плућа и врше тестирања. Постоји доза страха да бих се могла заразити, али ме то не спречава да помогнем пацијентима, јер је то моја дужност. Иако сам једини лекар у амбуланти, не осећам да сам сама, јер су у мом тиму техничари, болничари, фармацеути, возач – истиче млада докторка и додаје да ће, „кад ово прође“, више ценити своју слободу и време provedено са породицом и пријатељима.

Добровољац

Водник прве класе **Милош**

Недељковић из 4. батаљона везе Бригаде везе редовне задатке обезбеђења телекомуникације привремено је заменио задацима на реконструкцији и изградњи нове *ковид* болнице у оквиру Војномедицинског центра „Карабурма“, за које се добровољно пријавио.

– Под мојом непосредном командом били су професионални војници из 4. батаљона везе, као и цео наставни вод војника на добровољном служењу војног рока, који су се, морам то да истакнем, од увођења ванредног стања распитивали хоће ли бити прилике за њихово ангажовање којим би у овом тешком тренутку помогли грађанима Србије. Касније, када смо учествовали у изградњи нове *ковид* болнице, иако нису имали искуства на тим пословима, показали су изузетно висок ниво мотивације и добро сарађивали са професионалним војницима. Веома сам задовољан радом свог људства и поносан што упркос захтевним задацима није било ни повређених ни заражених вирусом корона. Срећан сам што сам са својим колегама уткао свој рад у темеље нове *ковид* болнице и што ће по завршетку ванредног стања и окончања епидемије она наставити да служи за лечење грађана Србије – наглашава водник прве класе Милош Недељковић.

Рад са руским експертским тимовима

Мајор **Петер Робар** ангажован

је на задацима са стручњацима медицинских и АБХО тимова Оружаних снага Руске Федерације на најугроженијим подручјима и у *ковид* болницама широм Србије.

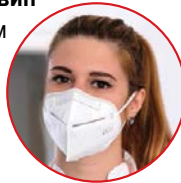
– Рад на терену са медицинским и АБХО тимовима подразумева сусретање с нечим непознатим и представља велики изазов у сваком смислу. Сваки дан ангажовања је специфичан и потпуно различит од претходног. Посебно интересовање медицинских тимова Руске Федерације јесу пацијенти с најтежим облицима обољевања и због тога наши и руски лекари свакодневно улазе у одељења интензивне неге тих болница. Морам да напоменем да руски медицински тимови са нашим лекарима безрезервно пружају сву неопходну помоћ и подршку и активно учествују у лечењу пацијената. Када сам ангажован са АБХО тимом, активности подразумевају дезинфекцију објеката у којима су били или ће бити смештени оболели пацијенти и улазак у те објекте ради прецизног сагледавања и дефинисања свих просторија за дезинфекцију. Важна мера безбедности од правилног облачења заштитне опреме јесте њено правилно свлачење приликом изласка из црвене зоне. У разговорима са медицинским особљем сазнали смо да је већа вероватноћа заражавања вирусом ако приликом свлачења опреме са себе то не урадите на тачно дефинисан и прописан начин, него када боравите у „црвеној зони“ – нагласио је заменик команданта Првог ракетног дивизиона за ПВД у 250. ракетној бригади.

Раде сваког дана

Поручник **Барбара Ђорђевић**

својим радом и залагањем током тријаже, транспорта и смештаја пацијената у привременим болницама допринела је у борби против ширења вируса корона. Током ванредног стања, осим рада са пацијентима и организације рада Одељења за здравствену заштиту, поручник Ђорђевић припадницима јединице представља начине и мере превенције и сузбијања инфекције вирусом корона и правилну употребу заштитне опреме.

– Одржавам редован контакт са епидемиолошким заводима и сарадњу са цивилним здравственим установама. Водим евиденцију о свим зараженим и потенцијално зараженим припадницима и њиховом здравственом стању, као и свим припадницима који се налазе у изолацији, а потом их упућујем на тестирање и водим евиденцију о резултатима тестирања. Наше одељење организује превозење *ковид* позитивних пацијената до других здравствених установа или привремених болница и доставу лекова војним пензионерима – објашњава поручник Ђорђевић.

Како је истакла, она и колеге снашли су се одлично у обављању задатака током ванредног стања и пандемије, јер у том колективу нема сменског рада. Раде сваког дана, имају приправног возача санитетског возила и медицинског техничара, који су доступни 24 часа дневно у случају потребе за превозом *ковид* позитивних пацијената у друге здравствене установе или привремене болнице.

Помоћи другом је диван осећај

Разводник **Марија Зарић** сва-

кодневно је била ангажована на уређењу привремених болница за смештај и лечење заражених вирусом корона на Београдском сајму, на Карабурми, у Штарк арени и у спортским халама „Ранко Жеравица“ и „Александар Николић“.

– Привремене болнице у Београду уређене су веома организовано и без икаквих потешкоћа. Те задатке обављала сам заједно са својим колегама и старешинама и уложили смо максималан напор да бисмо, у што краћем року, омогућили смештај пацијентима у привременим болницама – рекла је разводник Зарић и додала да се током реализације задатака нису сретали ни са каквим проблемима.

У слободно време ангажована је као волонтер и нашим најстаријим суграђанима дели пакете с храном и неопходним намирницама на територији општина Звездара и Раковица.

– Помисао на то да су животи наших грађана угрожени дала ми је снагу да не поустанем и дам свој максимум на спречавању ширења овог вируса. Истакла бих да је диван осећај када некоме можете да помогнете.

Разводник Зарић нагласила је да се припадник Војске Србије током каријере сусреће с бројним изазовима и да је рад током ванредног стања, само један од њих. |

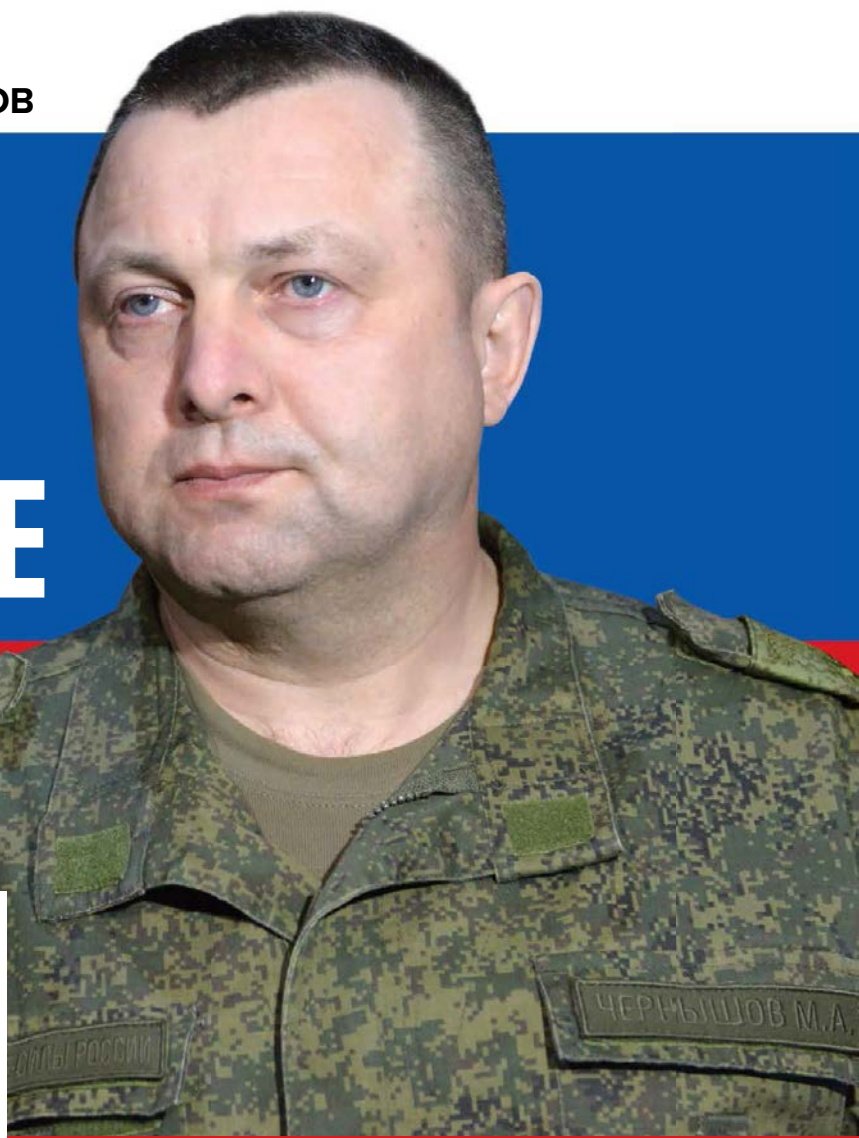
[ЕКСКЛУЗИВНО]

ГЕНЕРАЛ-МАЈОР МИХАИЛ ЧЕРНИШОВ

ЖИВОТ ИЗНАД СТАТИСТИКЕ

Пише Драгана МАРКОВИЋ

Данашње технологије омогућавају стварање микроорганизама који не постоје у природи. Али и сама природа усавршава своје оружје, бактерије и вируси се стално развијају. То је једноставно живот природе. Савремени човек, нажалост, стреми да тако утиче на природу, како би у неком следећем кораку сам себе брже уништио. Само пре неколико година кренула је епидемија еболе, за коју се мислило да је катастрофална. Она је, међутим, брзо била заустављена. Данас имамо „меки и добри“ вирус, који је довео до несразмерно већих жртава. У овом тренутку ми овде у Србији радимо све оно што на основу искуства из претходних епидемија може да допринесе успешној борби са овим вирусом. Због тога вам сада не могу рећи да смо, на пример, смањили заражавање људи за 50 или снизили смртност за 70 одсто. Али вам могу рећи да смо спасли многе људске животе.

По одлуци председника Руске Федерације Владимира Путина у Србију је 3. и 4. априла стигло 11 авиона хуманитарне помоћи. За борбу против вируса корона Русија је у Србију упутила и експертски тим Министарства одбране, предвођен генерал-мајором Михаилом Чернишовим, начелником војске АБХО Западног војног округа. Упркос многобројним обавезама генерала Чернишова, ексклузивно за „Одбрану“ разговарали смо о свему што руски експертски тим заједно са колегама из Војске Србије и Министарства одбране свакодневно чини да у борби са вирусом корона помогне српском народу, о само једном дану који је био довољан да се руски и српски АБХО тимови увежбају за заједничка дејства, о суживоту са вирусима, али и односу према Србији и српском народу – после искуства. ➤

Господине генерале, док се Русија такође суочава са великом претњом пандемије вируса корона, Ви сте са још 87 припадника Оружаних снага Руске Федерације упућени у помоћ Србији. Како сте доживели ту одлуку, какво је било расположење у Вашем тиму?

– Тај задатак дао нам је министар одбране Руске Федерације на основу одлуке председника Русије, а у руској армији задатке не коментаришемо, већ их испуњавамо, као и у свакој озбиљној армији.

Наравно, исто тако сваки човек мора да има и неку своју реакцију...

– Код младих војника, официра и подофицира извршење задатака на територији других земаља може да изазове узбуђење, али снага наређења то смирује. Наше људство је добро припремљено и зато није било страха нити нервозе. Сви су разумели да иду на извршење задатка за који су се припремали. Једино узбуђење било је око тога како ће нас сачекати становништво и сама држава Србија. А о томе најбоље могу да посведочим речима једног од становника Београда који је пре неки дан гледао шта и како радимо и рекао – ови Руси раде као за себе. Мислим да је тиме све речено.

Колико сте знали о Србији пре него што сте код нас дошли?

– Првих 19 година моје официрске каријере провео сам на Далеком истоку Русије, тако да су информација о Србији које сам добијао биле углавном војног карактера. Од када сам прекомандован у Западни војни округ, а то је последњих десет година, Србија је била у сфери мог изучавања, јер представља једину пријатељску православну земљу. То је земља којој смо помагали колико смо могли, а она никада није заборавила ту помоћ, за разлику од неких других „пријатеља”. Веома је тешко рећи да ли о некој земљи знаш много или мало. Када кажеш како о некој земљи знаш све, у ствари не знаш ништа. Зато ћу рећи да о Србији знам мало. То ће у крајњем случају и бити истина. А да би човек заиста упознао неку земљу, треба у њој и да борави. Ни једна књига нити филм неће показати пуну истину, неће показати како људи живе у тој земљи, чему се радују. Сада могу да кажем да о Србији знам много више него раније, разговарам са људима, могу да сагледам шта и како раде, о чему размишљају, о чему сањају... То искуство не може

уvek да се опише речима, али када у души остане искрен осећај тоpline, то је већ много.

Далеко сте од својих кућа. Иза нас су и ускршњи празници, који се најчешће прослављају у кругу породице. Како сте дочекани у Србији, како се овде осећате?

– Нажалост, војничка судбина не допушта увек могућност да се празници проводе у кругу породице, моја супруга се већ привикла на то. Са друге стране, не могу да кажем да је овај празник протекао изван породичног круга. Прославили смо га са припадницима Војске Србије, са којима тесно сарађујемо, а они сада и јесу наша велика породица. Тако да смо ускршње празнике ипак прославили у кругу породице.

„Русија није оставила Србију у борби против пандемије вируса корона. У овој борби српски народ сигурно није усамљен. Русија је послала највредније што има – своје људе. Јер нема те опреме која може подједнако да замени братску руку и помоћ правих стручњака” – изјавили сте по доласку у Србију. Историја руско-српских односа је дуга и садржајна. Почев од

12. века, преко Првог српског устанка, посебно Првог светског рата када су руски лекари у Нишу, који је те 1914–1915. године био ратна престоница, збрињавали реке рањеника, а такође се борили против велике епидемије пегавог тифуса, па заједничка борба у Другом светском рату... Шта је по Вашем мишљењу то што истински и дубоко повезује руски и српски народ?

Без обзира на поједине техничке разлике, сматрам да су припадници Војске Србије као стручњаци веома добро припремљени. Да је тако довољно је да вам наведем само једну чињеницу – да ускладимо и организујемо рад наших јединица на заједничком извршавању задатака био нам је потребан само један дан. То је чињеница која говори сама за себе.

– Заједничко извршавање задатака је само један ниво српско-руске приче. На првом месту је православље. Невероватна је снага којом нас повезује православље, чак и када се налазимо на великом физичком растојању. Православље се битно разликује од осталих религија, код нас нема цихадиста, нема крсташких похода у име Господа, већ постоји потреба да се заштити сопствени дом и породица. Све то одређује и карактер људи. Можда су Срби баш зато, као и Руси, душевно отворени људи. Мислим да је то најважније и да због тога имамо заједничку историју. Нажалост, и током те историје није све било идеално, али смо ми пре свега људи који подржавају и памте једни друге.

У хуманитарној мисији у Србији сте више од три недеље. Како са становишта руководиоца руског експертског тима вреднујете тај период?

– У свету је до сада било много епидемија, ова је само једна у низу. Свакако ће их бити још. Свака од тих епидемија имала је своје особености. Нажалост, о току епидемије, мерама медицинских стручњака и других структура, валидне оцене давале су тек после неколико година. Зато и мислим да ће наш рад у његовом пуном значењу бити оцењиван и вреднован знатно касније, уз помоћ математике и других параметара. У овом тренутку ми радимо све оно што на основу искуства из претходних епидемија може да допринесе успешној борби са овим вирусом. Због тога вам сада не могу рећи да смо, на пример, смањили заражавање људи за 50 или снизили смртност за 70 одсто. Али вам могу рећи да су наши медицински радници спасили животе многих људи. Исто тако могу са си-

Пре нешто више од двадесет година Србија је, нажалост, имала веома велико ратно искуство, које се изучава у руским војним школама. На основу сопствене обуке могу да кажем да је то искуство веома важно, многе ствари из њега и ми користимо у обуци. Наравно, најбоље је када нема рата, а да га не би било, треба се за њега припремати. Нажалост, у свету се у том смислу ништа вековима није променило: ко се не спрема за рат – обавезно га призива.

гурношћу да кажем да је захваљујући њиховом раду и саветима у организацији рада у медицинским установама Србије смањен број инфекције здравствених радника и пацијената који су се лечили од других болести. Спровођењем дезинфекције у здравственим установама, посебно у клиникама које су примале оне за које се сумњало да су заражени, могу рећи да смо постигли да се значајан број болесника није заразио. Није неважно споменути и психолошку помоћ коју смо пружили, јер су медицински радници после дезинфекције простора радили мирније, а то су приметили и наши медицински стручњаци. Постоји непотврђена верзија да та врста мира у души доводи до испољавања болести у лакшем облику. Али то је већ задатак за истраживања генерација будућих лекара и психолога. Сматраћемо да смо им дали посао.

Руски лекари и екипе АБХО сарађују на терену са колегама из Војске Србије. Како тече та сарадња?

– Ја то не бих назвао сарадњом, већ заједничким радом. Јер су и руска и српска епидемиолошка наука засноване на истим принципима. Извршавајући задатке, руски медицински радници су код српских колега увидели веома висок ниво стручности. Наравно, искуство је битно. А код нас се често каже да врхунски стручњаци понекад имају замагљен вид. Због тога поглед са стране помаже. При том ми овде у Србији нисмо извели никакву револуцију, већ смо радили на основу истих принципа. Нова је била видео-конференција о искуствима лечења које су разменили српски цивилни и лекари са ВМА са стручњацима Војномедицинске академије из Санкт Петербурга. Обе стране сложиле су се око многих питања из области лечења заражених пацијената. Али, било је и случајева у којима смо ми имали позитивно искуство, док у Србији то није био случај. Све је то у оквиру нормалног рада стручњака када је у питању једна сасвим нова инфекција, за коју не постоји претходно искуство. То искуство се рађа управо овде и сада.

Ако говоримо о АБХО јединицама, постоји одређена разлика у опремљености. У неким стварима српска страна је јача, а у неким руска. Приликом посете батаљону АБХО уверили смо се да је српска страна практично стигла до нивоа опремљености руске стране. За мене као стручња-

ка АБХО то искуство је било веома интересно. Видели смо и неке ствари које бисмо хтели да искористимо у руској армији. Без обзира на поједине техничке разлике, сматрам да су припадници Војске Србије као стручњаци веома добро припремљени. Да је тако довољно је да вам наведем само једну чињеницу – да ускладимо и организујемо рад наших јединица на заједничком извршавању задатака био нам је потребан само један дан. То је чињеница која говори сама за себе. Сада радимо заједно, допуњавајући једни друге оним најбољим што поседујемо, при чему трошимо мање времена него раније, тако да можемо да обухватимо више објеката.

Учествовали сте у разговору преко видео-линка министра одбране Србије Александра Вулина и министра одбране Русије генерала армије Сергеја Кужугетовича Шојгуа. У каквој атмосфери је протекао тај разговор и шта сте у рапорту министру Шојгуу изнели као најбитније?

– Као и сваки састанак, и овај је протекао у радној атмосфери. Министар одбране Русије генерал Шојгу је веома заузет, због тога су у рапорту били представљени само општи резултати нашег рада. То што је издвојио време за овакав састанак већ само по себи говори много. Наши рапорти се свакодневно достављају министру одбране. Он у реалном времену зна шта је урађено и шта се планира. У току видео-конференције министри одбране Србије и Русије имали су могућност да поразговарају и оцене извршене задатке.

Септембра прошле године јединице Војске Србије су трећи пут учествовале на тактичкој вежби са бојевим гађањем заједно са јединицама Западног војног округа Оружаних снага Руске Федерације. Како би сте нам представили Западни војни округ, имајући у виду његов стратешки значај, положај...?

– Питање је сложено и на њега може да се одговара веома дуго. Западни војни округ обезбеђује западне границе наше земље. Историјски гледано, највећи ратови за Русију почињали су са запада. Зато је и веома велики значај овог округа. У суштини, мало шта се изменило у неком новијем времену. Русији основна опасност увек прети из тог западног правца.

То што са српским колегама спроводимо заједничке војне вежбе има велики значај са разних тачки гледишта. Пре свега војници се међусобно упознају, а то гради пријатељство за будућност. Заједно су у рововима, на ватреним позицијама, што их веома зближава. Са друге стране вредно искуство представља и могућност да виде како ратују колеге, пријатељи, без обзира на то што је у питању вежба. Пре нешто више од двадесет година Србија је, нажалост, имала веома велико ратно искуство, које се изучава у руским војним школама. На основу сопствене обуке могу да кажем да је то искуство веома важно, многе ствари из њега и ми користимо у обуци. Наравно, најбоље је када нема рата, а да га не би било, треба се за

њега припремати. Нажалост, у свету се у том смислу ништа вековима није променило: ко се не спрема за рат – обавезно га призива.

Говоримо о агресији НАТО-а на Југославију 1999. године. Били сте у прилици да посетите изложбу „Одбрана 78”. Како сте је доживели?

– Треба пре свега одати признање за храброст српском народу и армији, јер је прихватање рата у потпуном непријатељском окружењу веома тешко. Искуство је показивало да таква ситуација увек доводи до пораза. Међутим, чак и у таквим условима Србија је успела да сачува своју територију. Нажалост, као и у сваком рату, ту победу платила је животима. То је сурова ратна логика. Посебно је тешко што тај сурови рачун и даље плаћа животима који се никада неће догодити, јер су страдала многобројна деца, млади војници... Осиромашени уранијум такође представља велику мину која је постављена испод будућих покољења. Цена је била велика, али тада нико није знао шта би било горе, предати се или истрајати до краја. Српски народ је изабрао да се не преда.

Начелник сте јединица АБХО, предвиђених за отклањање атомске, нуклеарне, радиолошко-биолошке и хемијске опасности при Западном војном округу руске војске од његовог формирања 2011. године. Какви су задаци које имате у мирнодопским условима?

– Као и у свакој армији, у мирнодопским условима вршимо обуку, припремамо се за нове ратове. Колико се боље припремимо, толико ћемо одложити потенцијалне ратове, а можда их и не буде. Осим чисто војних питања, извршавамо и друге задатке, углавном повезане са ванредним ситуацијама. Војска АБХО заштите за десет година постојања Западног војног округа извршила је осам задатака на ликвидацији зараза, које су биле локалног карактера и повезане са болестима домаћих животиња. Сматрамо да су тада наше јединице добиле значајно искуство. А остало је све једноставно – бојева припрема, обука, вежбе, вежбе и вежбе...

„Упућивање начелника јединица за АБХО показује значај који нама и нашој земљи придаје председник Руске Федерације Владимир Владимирович Путин. Он је у Србију послао свог ’генерала супермена’ за све врсте биолошког рата. Михаил Чернишов је врсни стручњак у својој области...” – изјавио је недавно за једне српске новине амбасадор Србије у Русији Мирослав Лазански, иначе познавалац руске армије. После искуства једне овакве пандемије, начина на који је свет реаговао, колико је биолошки рат, опасност биотероризма, претња светској безбедности?

– Не бих се сложио са том оценом, а и супермен је амерички појам, а ми живимо у Русији. Знате како код нас кажу – поставите нам задатак, а ми ћемо га извршити. Уосталом, наш председник није у Србију послао мене једног, већ групу стручњака АБХО и медицинских служби. Управо они

извршавају постављени задатак, а ја само руководим. Ако и употребљавамо тај термин, њиме можемо назвати све ове војнике, подофицире и официре који непосредно извршавају задатке. Мислим да је то праведније.

Поводом биолошког рата, мислим да је питање доста сложено, јер сви ми у овом тренутку могућности и последице једног таквог евентуалног рата практично видимо око нас. У данашње време технологија, у том смислу и она биолошког карактера, поседује озбиљне могућности. Ако је пре мање од сто година јапанским епидемиолозима за стварање одређене масе бактерија требало доста времена и ресурса, данас је за тако нешто потребно много краће време, а могућности за то су вишеструко веће. Такође, пре сто година коришћени су биоагенси који су већ били познати и које су многи већ преболели и добили имунитет, док данашње технологије омогућавају стварање микроорганизама који не постоје у природи. Али и сама природа усавршава своје оружје, бактерије и вируси се стално развијају. То је једноставно живот природе. Савремени човек, нажалост, стреми да тако утиче на природу, како би у неком следећем кораку сам себе држе уништио. Због свега тога, имајући у виду савремене могућности, опасност биотероризма и биолошког рата јесте присутна. У шта ће се све то претворити, тешко је и да нагађамо. Само пре неколико година кренула је епидемија еболе, за коју се мислило да је катастрофална. Она је, међутим, брзо била заустављена. Данас имамо „меки и добри“ вирус, који је довео до несразмерно већих жртава. Због тога је тешко рећи какав би био биолошки рат, шта би све обухватио и колико би жртава донео. Данас многе државе не могу да се одупру овој актуелној опасности. Кина је успела да заустави епидемију. То је чињеница, али нико не зна какве су организационе и финансијске мере биле примењене, та питања су и даље сложена и отворена.

У српским медијима наведено је да у свом раду служба АБХО руске војске користи историјска искуства, али и знање стечено пројектима превенције инфекција на истоку Русије. Да ли у руском тиму постоје људи који имају искуства са еболом у Африци?

– У нашој екипи је неколико вирусолога који су радили са тим вирусом и учествовали у стварању вакцине. Ипак, нај-

Заједничко извршавање задатака је само један ниво српско-руске приче. На првом месту је православље. Невероватна је снага којом нас повезује православље, чак и када се налазимо на великом физичком растојању. Православље се битно разликује од осталих религија, код нас нема џихадиста, нема крсташких похода у име Господа, већ постоји потреба да се заштити сопствени дом и породица. Све то одређује и карактер људи. Можда су Срби баш зато, као и Руси, душевно отворени људи.

важније код стручњака је да не буду уско специјализовани. Зато се не треба ослањати на искуство само једног вируса, попут еболе. Наши официри су довољно обучени у области вирусологије, тако да су њихова искуства знатно шира.

Руски тим у Италији предводи заменик начелника Војске АБХО Оружаних снага Руске Федерације генерал-мајор Сергеј Кикот. Какво је њихово искуство?

– Свака екипа има своје искуство. Приступ италијанске државе у борби против вируса корона се унеколико разликује од српског и руског приступа. Екипа генерала Кикота не ради по целој Италији, већ у једном њеном мањем делу. Наша екипа ради на целој територији Србије, доста смо у покрету у поређењу са нашим колегама у Италији. Треба истаћи и значај међусобне комуникације, јер колико је нама овде много лакше да разговарамо и нађемо заједнички језик, толико је генералу Кикоту било теже да општи са Италијанима, посебно у почетку. Тамо је постојао принцип да уколико је италијански закон прописао нешто, то никаква епидемија није могла да промени. У Србији је присутан сасвим другачији приступ, ако је нешто неопходно, онда се и ради. Разлика у менталитету у сваком случају

има своју улогу. Када сам кренуо у Србију, ослонио сам се на одређена искуства генерала Кикота, али су се она овде показала као непотребна. Овде смо се врло брзо сви сложили око дефинисања ситуације и свега што треба да се ради.

Чини се да на пандемију вируса корона свет није имао прави глобални одговор. Доста се полемисхе ових дана на тему хоће ли свет бити исти после искуства пандемије ковид-19. Какво је Ваше мишљење?

– Свет је у непрекидном процесу мењања. Више није важно оно што је било значајно пре 20 или 30 година. Мењају се погледи, људи, а са њима и свет. Ову епидемију свакако нећемо заборавити... Међутим, слично смо говорили и почетком 20. века после епидемије шпанске грознице. Да ли из ове перспективе можемо рећи да се тада свет променио? Ако се и променио, да ли је то било боље или нагоре? Ми смо по природи оптимисти и мислимо да све треба да се мења само боље, али нас свет, нажалост, не слуша увек.

Фото: Лола Ђорђевић

Бој на Кошарама
21. годину касније

ПРАВО ИМЕ ИСТИНЕ

„Као што је већ познато, све до 2012. године о догађајима из ратне 1999. и боју на Кошарама наша шира јавност није знала готово ништа. Челници досовске власти забрањивали су свако помињање агресије НАТО-а из 1999. године и одбрану СР Југославије и Србије. Људи који су учествовали у одбрани своје земље одједном су почели да буду терет тој истој земљи. Непожељни, склањани из јавности, превремено пензионисани, сатанизовани – укратко, сопствена држава нас се стидела, из само њима знаних разлога. Да није дошло до промене власти, ни данас се о тим догађајима не би смело говорити ни писати. Председник Вучић је први од свих проговорио о агресији и бомбардовању наше земље и те догађаје назвао правим именом”, каже за „Одбрану” генерал Небојша Павковић

Пише Драгана МАРКОВИЋ

Те 1999. године, средином јуна, само неколико дана након измештања Треће армије са простора Косова и Метохије, на Јастрепцу је за тадашњу „Војску” рађен интервју са генералом Небојшом Павковићем. Били су присутни и скоро сви ратни команданти... Атмосфера тог сусрета је нешто што сваком новинару једноставно мора остати у сећању. Сви су били прилично узнемирени, осећало се и неко дубоко незадовољство... Тај чудан метални укус нечег немерљивог на скали победе и пораза...

У том тренутку нико од нас није могао ни да претпостави да ће осећање бесмисла, нелагоде, неправде загосподарити њиховим животима у годинама које су уследиле... Да ће заташкавањем чињеница, избором речи без значења, осудама и што је најгоре тишином која је покрила истину, довести до прага заборавља. Заборавља који је претио да непрозирном копременом времена прекрије све што су за 78 дана НАТО агресије урадили, све

за шта су се борили, а многи од њих и дали своје животе.

НА ПРАГУ ЗАБОРАВА

Двадесет једну годину касније поново смо за истим „столом”, виртуелним додуше, из различитих разлога. Са генералима Небојшом Павковићем, Владимиром Лазаревићем, Драганом Живановићем и потпуковником Драгутином Димчевским сабирамо сећања. Повод је 21. годишњица боја на Кошарама, а тема – шта смо урадили да не заборавимо!

О томе како је изгледао период тихог заборавља сведочи генерал Небојша Павковић, командант Треће армије у време НАТО агресије:

„Као што је већ познато, све до 2012. године о догађајима из ратне 1999. и боју на Кошарама наша шира јавност није знала готово ништа. Агресија, Кошаре, Паштрик – то су биле забрањене теме и о њима се није смело говорити, чак ни по кулоарима. Челници досовске власти забрањивали су свако помињање агреси-

Фото: Јово Мамула

је НАТО-а из 1999. године и одбрану СР Југославије и Србије. Људи који су учествовали у одбрани своје земље одједном су почели да буду терет тој истој земљи. Непожељни, склањани из јавности, превремено пензионисани, сатанизовани – укратко, сопствена држава нас се стидела, из само њима знаних разлога. Желим да подсетим да је садашњи председник Србије Александар Вучић још као министар одбране први указао на катастрофално стање које је затекао у Војсци. Ми који смо пратили та дешавања, могли смо да видимо како су министри пре њега дословно разарали Војску пред нашим очима, почев од превременог пензионисања најспособнијих и најiskusнијих старешина које су имале још много тога да дају и да пренесу своја искуства млађим генерацијама, преко уништавања борбене технике која је још могла да се користи, али и потпуно нових борбених система, па све до срамне „реорганизације“, којом је Војска сведена на занемарљив ниво борбене готовости. Из ових суманутих одлука једино се

ПРИЗНАЊЕ ПРАВОМ ЧОВЕКУ

„Иако се Србија већ седам недеља налази у тешкој ситуацији због пандемије вируса корона, наша јавност ових дана будно прати и вести о обележавању годишњице боја на Кошарама. Са посебном пажњом пропраћена је информација да је председник Републике Александар Вучић одликовао једног од јунака одбране Кошара потпуковника Драгутина Димчевског, заменика команданта 53. граничног батаљона у рату у саставу Приштинског корпуса. Одмах да кажем, да је мене неко питао кога од јунака са Кошара треба издвојити 21 годину касније, рекао бих Димчета, како сам у рату звао мајора Димчевског. Обрадовала ме је одлука председника Србије јер је ово одликовање дошло у праве руке, а доживљавам га и као признање за храброст свим браниоцима земље из састава Приштинског корпуса. Јер, само пре неколико година браниоци отаџбине нису смели да говоре да су својим животима бранили слободу Србије”, сведочи генерал Лазаревић.

може закључити да је њихов циљ био да се земља остави без Војске и да се учини зависном од страних ментора и њихових армија.”

ВОЈСКА ХЕРОЈА

А шта је та иста војска учинила те ратне 1999. године, како се суочила са вишеструко јачим непријатељем, како је изгледао бој на Кошарама, подсетићемо још једном. Генерал Павковић истиче да су последњих неколико година непосредни учесници, војници, добровољци, командири и команданти јединица написали и испричали скоро све о Кошарама. Сви су они говорили о тим догађајима са позиција на којима су се тада налазили. Међутим, многим од њих оправдано нису биле доступне све информације и документа о стању у јединицама, као и свему ономе што је претходило тим догађајима.

„Управо су то разлози који су допринели ширењу гласина и неистина да су наше јединице на Кошарама биле неспремне и изненађене, да није било довољно снага за одбрану ➤

државне границе, да су јединице биле препуштене саме себи, да је изостала одговарајућа подршка артиљерије и да је у борбама владао хаос. Све то је нетачно.

Ситуација у рејону карауле 'Кошаре' пред почетак агресије била је под контролом. Због висине снега кретање је било скоро немогуће, а на правцима који изводе из Албаније и

Због висине снега кретање је било скоро немогуће, а на правцима који изводе из Албаније и у околним шумама била су постављена минска поља и мине изненађења.

Фото: Вилијам Хорват

у околним шумама била су постављена минска поља и мине изненађења.

Јединице 53. граничног батаљона су још пре почетка агресије биле распоређене у базама, које су у ствари биле положаји за дубинску одбрану државне границе и основице за упућивање патрола на граничну линију. Поред обезбеђења државне границе, 53. гранични батаљон био је у функцији предњег одреда 125. моторизоване бригаде. Та функција подразумевала је нарочиту будност у праћењу агресора на територији Албаније.

Када је 9. априла 1999, у раним јутарњим часовима отпочела агресија копнених снага на фронту између караула 'Морина' и 'Кошаре', генерал Лазаревић и ја били смо изненађени само јачином терористичких снага које су ангажоване на помоћном правцу у рејону Кошара. Нису тачне тврдње појединих учесника и аналитичара да је агресија код Кошара потпуно изненадила наше јединице и затекла их неспремне. Да је тако било, снаге агресора би сигурно већ у првом налету стигле до линије село Јуник – село Батуша, око два до три километра од државне границе."

Чињеница је да је непријатељ очекивао да ће на том делу државне границе постићи највеће изненађење убацивањем шиптарских терористичких снага на тешко проходан простор, као и да ће ту најлакше направити коридор и спојити се са шиптарским терористичким снагама у рејону Јабланице.

Такође, сматра генерал Павковић, НАТО снаге желеле су да провере чврстину наше одбране и способ-

ност шиптарских терористичких снага да изводе борбена дејства као њихови савезници:

„У односу на овакав сценарио, као командант Треће армије, још пре почетка агресије одлучио сам да артиљеријом великог дмета гађам све циљеве на територији Албаније, уколико се буде угрожавала територија СР Југославије, а пре свих очекујуће рејоне и колоне које се крећу ка нашој граници. У време почетка агресије на караули 'Кошаре' било је 120 војника граничара и седам старешина, а у њиховом саставу било је и осам војника из минобачачког одељења 82 mm. Људство није било на караули, већ је било распоређено у пет борбених група, на положајима одбране у зони од око седам километара.

На основу обавештајних података, агресију у рејону Кошара извеле су, у првом ешелону, четири бригаде тзв. Ослободилачке војске Косова: 131, 132, 133. и злогласна 138. бригада 'Црни орлови' под командом Агима Рамаданија, као и одред муџахедина са око 300 бораца. Укупно са око 5.000–6.000 људи. У другом ешелону биле су распоређене јединице војске и полиције Албаније у рејонима око Тропоје и Бајрам Цурија, еквивалента 3.000–5.000 људи.

Комплетну логику и ватрену подршку артиљерије пружала им је војска Оружаних снага Албаније, а масовну подршку из ваздушног простора и са дистанце авијација НАТО-а коришћењем најразноврсније разорне муниције, укључујући и касетне бомбе и муницију са осиромашеним уранијумом. За све време тра-

јања борби на Кошарама, артиљерија је вршила подршку нашим снагама, али армијске и корпусне артиљеријске групе нису могле да гађају агресора и објекте на линији сукоба због отежаног осматрања распореда наших јединица и зона сигурности, које нису могле бити контролисане.

„КОШАВА” ЈЕ СРУШИЛА „КОШАРЕ”

Дејством армијске артиљеријске групе Треће армије системом 'кошава', по мом наређењу 11. априла срушена је караула 'Кошаре', која је у том тренутку била у рукама терориста. Најефикаснији у подршци јединица у борби биле су минобацачке јединице 120, 82 и 60 mm, које су непосредно пратиле борбене стројеве наших јединица и брзо остваривале изузетно прецизне ватре. Командовање одбрамбеним бојем било је континуирано и обједињено све време. Команда Корпуса је од самог почетка држала ситуацију под контролом, што се односи и на Команду 125. моторизоване бригаде.”

Генерал Павковић објашњава и зашто је у једном тренутку ситуација на бојишту била другачија од планиране, са слабијом артиљеријском подршком.

„У првим сатима нисам могао да разумем логику којом су се руководили планери НАТО-а да на потпуно неприступачном терену концентришу главне снаге за напад. Та чињеница довела је и до непредвидивих и компликованих тактичких поступака, и наших и агресорових јединица. Наше јединице, које су у првом наеле-

ту агресора изгубиле основне позиције, самоиницијативно су предузимале мере и поступке да те положаје поврате. Ситуација је из сата у сат постајала све нејаснија и без прецизних информација о тачним позицијама наших јединица, али и позиција терориста. Због тога је у том периоду изостала снажнија артиљеријска подршка, која није могла бити употребљена јер се није знало да ли постоје зоне сигурности за наше јединице којима је требало пружити подршку.”

Генерал Владимир Лазаревић, те 1999. године командант Приштинског корпуса, такође подвлачи специфичности командовања: „О боју на Кошарама 21. годину касније вреди рећи нешто и са ширег аспекта. У одбрани земље тежиште Војске Југославије било је на Трећој армији, а у оквиру ње на Приштинском корпусу, који је за све време рата изводио одбрамбену операцију од стратегијског значаја у својој зони – на простору Косова и Метохије. Свим борбеним дејствима од тактичког до оперативног нивоа директно је командовала Команда Приштинског корпуса. Специфичност командовања представљала је и чињеница да је све време рата Команда Треће армије са генералом Павковићем на челу имала своје истурено командно место на командном месту Приштинског корпуса.”

ЕДИЦИЈА „РАТНИК”

„О Боју на Кошарама до сада је доста написано и испричано. Али је сигурно да су многе борбе и акције које су изводиле мање групе и појединци и даље остале незабележене, као и њихови херојски подвизи. Зато неизмерно поштујем стрпљење и напор које је министар одбране Александар Вулин уложио у едицију 'Ратник', којом је предвиђено сакупљање и објављивање сведочанстава учесника у рату 1999. године. На његову иницијативу пружена је прилика свима нама да забележимо своја сећања на те дане. Веома је важно да та сећања непосредних учесника остану записана за будуће генерације”, истиче генерал Павковић.

Са дистанце од 21. годину генерал Драган Живановић, у време рата командант 125. моторизоване бригаде, износи неколико личних ставова, као и то да је имао безрезервно поверење у претпостављене, „нарочито Лазу и Павкета, у садејствујуће колеге Божу, Ђиру, Мандића и друге и у потчињене старешине своје јединице”:

„Битка на Кошарама је по нашим војничким начелима бој, а што се тиче агресора, то је класична ваздушно-копнена операција по НАТО стандардима, уз употребу муниције са осиромашеним уранијумом и касетних бомби, који су по конвенцијама забрањени, као и избором индикативног дана за напад – Велики петак. Сматрам да су јединице 53. граничног батаљона поднеле главни терет борбе у прва два дана и задржале агресора непосредно уз граничну линију.

Од увођења у борбу јединица 125. мтбр водила се свакодневно борба на блиском одстојању, уз активна дејства првенствено наших снага. Изводећи таква борбена дејства, претрпели смо значајне губитке – 108 погинулих и 350 рањених. Без обзира на околности под којима су се дешавали губици, све те људе носим у души и на души.”

ИСПИСИВАЊЕ ИСТОРИЈЕ

Ратни команданти, сви до једног, не могу да нађу довољно јаке, одговарајуће речи да опишу херојство својих бораца.

Генерал Павковић: „Сви они који су учествовали у одбрани земље те 1999. године, сви они који су оставили своје животе на бранику отаџбине исписали су о патриотизму, људскости и хероизму невероватне странице наше историје. Остаће запамћени рапорти и извештаји из тог времена као што су: извештај који је 9. априла 1999. послао претпостављеној команди потпуковник Горан Јевтовић: „Борбени морал је на високом нивоу. Границу ћемо одбранили по сваку цену”; реченица коју је изговорио Тибор Церна, у тренутку када га је погодио смртоносни метак терористичког снајперисте: „За ову земљу вре-

КОНКРЕТНИ РЕЗУЛТАТИ

„Лично, сматрам да је срећа што су у пресудном тренутку на власт дошли људи који су имали свест о томе колики значај за једну малу земљу као што је Србија може имати модерна, снажна и добро опремљена војска.

Дакле, с једне стране имамо председника Вучића и његове сараднике који нису дозволили да се забораве хероји одбране земље из 1999. године, који су успели да модернизују Војску у кратком периоду и доведу је до нивоа најјаче и најспособније у региону. С друге стране имамо дежурне критичаре, највише из редова оних који су се поносили топљењем тенкова и гажењем и уништавањем пушака и ПА система *стрела 2-М*, који критикују сваку активност усмерену на развој и осавремењавање Војске.

За разлику од њих, министар Александар Вулин има конкретне резултате и само злонамерни или они који осећају лични анимозитет, па не посматрају ствари објективно, могу себи да дозволе да оспоравају његов рад. Треба погледати и упоредити резултате па аргументовано говорити, а чињенице и бројке говоре у прилог томе да је он као министар војни заиста много тога учинио за институцију коју води. Мишљења сам да се данас на командним позицијама у Војсци налазе људи који се лавовски боре за њу и њене припаднике, и то се једноставно мора поштовати. То су људи са интегритетом и искуством, школовани и способни да реорганизују и модернизују Војску и да командују њоме у најсложенијим борбеним условима, што су уосталом већ доказали командујући на сложеним вежбама, раме уз раме са припадницима најсавременијих армија света”, каже генерал Небојша Павковић.

ди погинути”; извештај који је послао пуковник Божидар Делић: „Нема назад, иза је Србија”.

Генерал Лазаревић: „Јунаштво припадника Приштинског корпуса видело се на сваком кораку дуж Космета, на Проклетијама, Јуничким планинама, Кошарама, Паштрику,

У спомен-соби Команде за развој Расинске бригаде чува се сећање на формирање, ратни пут и ангажовање херојске 125. моторизоване бригаде

Коритнику, Гори, Неродимљу, Дреници, Малом Косову, Бајгори, Косовском поморављу... Из њихових корака и данас ничу црвени божури. Своје животе у одбрани земље Србије дало је 595 припадника Приштинског корпуса, или 95% свих погинулих у Трећој армији, односно 90% свих погинулих припадника Војске Југославије током НАТО агресије. Истина о другом косовском боју остаје заувек, за садашњост, будућа поколења, историју, за легенду.”

Генерал Живановић: „Дивио сам се и током извођења борби, а посебно сада се дивим херојском држању појединаца, група, одељења, водова, чета и батаљона-дивизиона. Истичем да су главни терет изнели војници на редовном одслужењу војног рока, посебно мартовска партија ‘98. године, вођена подофицирима и официрима наших јединица. Морам истаћи и храброст добровољаца који су били распоређивани у наше јединице.”

БЕЛИ ОРАО ЗА ЈУНАКА СА КОШАРА

Поводом 21. годишњице битке на Кошарама председник Републике и врховни командант Војске Србије Александар Вучић одликовао је Орденом белог орла са мачевима другог степена потпуковника Драгутина Димчевског за испољено лично херојство и вешто командовање 53. граничним батаљо-

ном Војске Југославије током 1998. и 1999. године:

„Био сам изненађен. Одлуку да ми је додељен Орден примио сам са огромном емоцијом. Он припада и свим мојим саборцима из 53. граничног батаљона, војницима и старешинама, погинулим борцима и њиховим породицама. Овим признањем исправљена је историјска неправда према свим борцима који су бранили отаџбину. Добио сам велики број честитки од својих сабораца, грађана Србије, из дијаспоре, од генерала, лично ми је и генерал Павковић честитао. Прошла је 21 година од боја на Кошарама и све што могу да кажем је да бих и данас урадио исто.”

КОШАРЕ ДАНАС

Јасна нит која повезује све саговорнике овог текста јесте чињеница да су официри, подофицири, војска и резервисти те 1999. године учинили све што је било у њиховој моћи да одбране земљу од агресије. Мало је рећи да су оно најбоље дали онда када је то било најтеже. За све то, непосредно после рата, доживели су многобројна и разноврсна понижења и осуде.

Данас се у њихову славу исписују књиге, снимају филмови, именују тргови и улице, подижу споменици... Да се не заборави и да се не забораве.

О том исправљању дугогодишње неправде, о томе како се осећају да-

нас када се јавно и јасно говори о херојском подвигу који су учинили у одбрани своје земље, када се све што нам се те ратне 1999. године догађало назива правим именом сведоче наши саговорници.

Потпуковник Драгутин Димчевски:

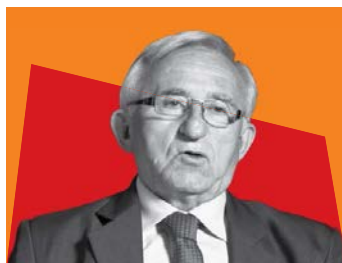
„Ту сабласну тишину која је владала до 2012. године веома сам тешко поднео. Власт која је била до 2012, демократска, за мене недемократска, осим што је заборавила борце са Кошара, Паштрика, Морине и других ратишта, забрањивала је да говоримо јавно о херојима са тих ратишта. Доласком председника Александра Вучића на власт све се променило у позитивном смислу. Омогућено нам је да говоримо о тој тешкој бици на Кошарама и другим биткама те ратне 1999. године, о херојском држању бораца. Одржан је велики број трибина о Кошарама, снимљени су филмови, написане књиге. Отклоњена је велика неправда према борцима, а посебно погинулим и њиховим породицама.”

Генерал Драган Живановић:

„Драго ми је да се уназад неколико година почело прво стидљиво, а сада сасвим отворено, транспарентно, садржајно и аргументовано говорити о току боја на Кошарама у јавности. Веома је важно што је снимљен документарни филм на основу изјава непосредних учесника борби и што је у најави серијал од неколико епизода.

Снимљени су материјали за војну архиву, архиву јавног сервиса, а предвиђа се и снимање играног филма. Посебно ми је драго што се у појединим местима по Кошарама дају имена трговима и улицама, што је захваљујући пожртвованом ангажовању појединаца и група подигнуто на десетине спомен-обележја херојима. Усвојен је побољшан *Закон о борцима*. Све сусрете са саборцима користим као прилику да се присетимо борби, погинулих и рањених другова, херојских примера појединаца, са закључком да битка и даље траје. По српској верзији јеврејског поздрава – *Дођодине на Космету!*”

Генерал Владимир Лазаревић:

„Хвала свим грађанима Србије, целокупном државном руководству, Војсци Србије, Министарству одбране, Влади и председнику Србије што се не стиже својих јунака, који су на грудима и бајонетима, својим животима пре 21 годину бранили слободу наше земље, наше Србије. Што наши борци могу и даље да оплакују своје погинуле саборце, да најзад без страха 'признају' да су бранили своју Србију, да осете како жртве нису биле узалудне... Да се не заборави.”

Генерал Небојша Павковић:

„Да није дошло до промене власти, ни данас се о тим догађајима не би смело говорити ни писати. Већ сам говорио у медијима и поновићу – хвала Богу

Јасна нит која повезује све саговорнике овог текста јесте чињеница да су официри, подофицири, војска и резервисти те 1999. године учинили све што је било у њиховој моћи да одбране земљу од агресије.

да су дошли неки други људи којима је Србија у срцу и који знају да истински цене своју Војску и људе који су се борили за своју земљу.

Председник Вучић је први од свих проговорио о агресији и бомбардовању наше земље и те догађаје назвао правим именом. Тек са њим је практично почело са обележавањем годишњице тог догађаја. Од тада се говори и пише у медијима о херојској одбрани наше земље 1999. године и о херојима са Кошара и Паштрика. Од тада се подижу споменици погинулим херојима и додељују имена улица и тргова. Од тада су ратници, сви војници који су учествовали у борбама, добили прилику да испричају своју страну приче о тим догађајима. Од тада се снимају филмови и документарни садржаји о херојима са Кошара и Паштрика. Оваквим односом према браниоцима отаџбине ова власт на најбољи начин подиже својеврстан споменик свим погинулим, несталим и рањеним борцима са Кошара, Паштрика и осталих ратишта. Када ценимо и поштујемо сами себе, поштоваће нас и други.

Узимајући у обзир све речено, не могу а да не изразим искрено задовољство и понос због тога што су данас подвизи, храброст и натчовечански напори припадника Војске, али и свих других који су учествовали у одбрани од агресије, коначно признати и што су добили место у друштву и историји које им припада. Драго ми је кад год чујем да се о томе говори, да се евоцирају успомене на наше погинуле и нестале саборце јер их на тај начин чувамо од заборава и дајемо смисао њиховој жртви. Надам се да ће још много улица у градовима широм земље понети имена наших погинулих и несталих сабораца, а у парковима сијати бисте јунака са Кошара, јер им због њихових херојских подвига Србија то дугује.”

98. ваздухопловна бригада РВ и ПВО

ОСЛОНАЦ КОПНЕНИМ СНАГАМА

Најважнији задатак 98. ваздухопловне бригаде у оквиру прве мисије војске јесте снажна и неумољива подршка јединицама Копнене војске из ваздушног простора. Ослоњене на убитачну ватру борбених авиона и хеликоптера по противничким оклопним, артиљеријским и другим јединицама, наше копнене снаге су неупоредиво моћније и смелије у извођењу борбених операција. Своју моћ, прецизност и ефикасност у гађању земаљских циљева из ваздуха недавно је на „Пасуљанским ливадама” показала и 714. хеликоптерска противоклопна ескадрила 98. ваздухопловне бригаде.

Пише Душан ГЛИШИЋ

Фото: Даримир Банда и Јово Мамула

После успешно изведене вежбе гађања циљева на земљи противовоклопним вођеним ракетама и из топа 23 милиметра, почетком априла на полигону „Пасуљанске ливаде”, посаде хеликоптера Ми-35 из састава 714. хеликоптерске противовоклопне ескадриле наставиле су редовну обуку на аеродрому у Лађевцима, где су популарне „Сенке” и стациониране. Није то њима била прва таква вежба на којој су демонстрирали изузетну ватрену и летачку обученост, али јесте из тако моћних вишенаменских хеликоптера Ми-35, недавно уведених у наоружање Војске Србије.

Све до прошле године „Сенке” су користиле лаке борбене хеликоптере „газела”, наоружане вођеним ракетама „маљуткама”, за чијим су командама суверено господарили деценијама. Време је дошло за модернизацију и пилоти су, посебно они млађи, с нескривеним задовољством и ентузијазмом, прионули на преобуку.

Изражавајући задовољство приказаном ефикасношћу и нивоом обучености припадника 714. противовоклопне хеликоптерске ескадриле, командант 98. ваздухопловне бригаде РВ и ПВО пуковник Зоран Продановић истакао је да обука, реализована на аеродрому „Морава” и Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде”, представља корак више у оспособљавању пилота борбених хеликоптера, с циљем унапређења њихове обучености и провере посада за извршавање широког спектра борбених задатака у свим временским и метеоролошким условима.

– С обзиром на то да је 98. ваздухопловна бригада намењена, пре свега, за ваздухопловну подршку јединица Копнене војске, у складу с тим планира се, организује и реализује и обука њених јединица, чије се ангажовање иначе подразумева у све три мисије Војске Србије. Кад је реч о првој мисији, у склопу одбране отаџбине од оружаног угрожавања споља, јединица има задатке и у оквиру противваздухопловне одбране, што подразумева офанзивна дејства по ваздухопловној инфраструктури непријатеља. То је задатак ловачко-бомбардерске авијације, односно 241. ловачко-бомбардерске авијацијске ескадриле. Непосредна ваздухопловна ватрена подршка пре свега је задатак 714. противовоклопне хеликоптерске ескадриле, који се реа-

Пуковник
Зоран Продановић

Исправна средстава и обучени људи основни су предуслов за успешно извршавање свих задатака. Новоуведена и врло ефикасна средства рајне технике не значе јошово ништа, ако немају обучене људе да их употребе. Зашто је недавно завршена борбена обука посада хеликоптера Ми-35 реализована у различитим, па и лошим метеоролошким условима, велики успех те јединице.

Потпуковник
Добросав Дрндаревић

Тешко је описати Африку. То је диван и зајонетан континент, јошвише друшћачији, природнији, сировији и суровији у односу на Европу. Од мира до сукоба је мала раздаљина која се јшмо често прелази.

лизује дејством по оклопним јединицама противника и најзначајнијим снагама ватрене подршке на линији сукоба. Превозење снага Копнене војске на угроженим правцима је задатак 119. мешовите хеликоптерске ескадриле, уз могућност ограничене ватрене подршке на правцима где се превозење врши. Снаге 98. артиљеријско-ракетног дивизиона ПВО, у складу са својим ватреним могућностима, реализују непосредну противваздухопловну одбрану аеродрома у реонима базирања. Значајну улогу у реализацији свих тих задатака, свакако, имају и јединице логистике, батаљон за обезбеђење аеродрома и ваздухопловно-технички батаљон, чији припадници са изузетним ентузијазмом и преданошћу брину о потребном нивоу исправности технике и наоружања – рекао је пуковник Продановић, додајући да Команда бригаде све задатке планира, организује и прати њихово извршавање.

МНОГОВИДНИ МИРНОДОПСКИ И РАТНИ ЗАДАЦИ

А колико је тих задатака и какав је њихов значај, види се и из летимичног погледа на листу задатака бригаде у миру и рату. Међу мирнодопске задатке, у склопу све три мисије војске, споменућемо одвраћање потенцијалног агресора ваздухопловним снагама и спречавање изненађења извиђањем из ваздуха, превозење ваздушним путем, учешће у мировним операцијама и у међународној војној сарадњи, пружање подршке цивилним властима у супротстављању тероризму и у случају елементарних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија. У рату се задаци 98. ваздухопловне бригаде своде на онај најважнији – одбрана отаџбине ваздухопловном ватреном подршком, противваздухопловном одбраном аеродрома, борбеним извиђањем из ваздушног простора и превозењем ваздушним путем.

За извршавање свих тих задатака јединице бригаде опремљене су авионима „орао” и „антонов” Ан-2 и хеликоптерима „газела”, а од ове године и моћним Ми-35, популарним „убицама тенкова”. Наоружане су, поред осталог, противавионским топовима 40 милиметара L-70 „бофорс” и преносним ракетним системима „шило”.

– Исправна средства и обучени људи основни су предуслов за успешно извршавање свих задатака. Зато и ових дана извршавамо врло сложене задатке обуке, у до сада незабележеним условима у којима се налази не само наша земља, него цео свет. Ово је и прилика да одам велико признање свим припадницима јединице на напорима које ових дана подносе. Новоуведена и врло ефикасна средства ратне технике не значе готово ништа, ако немате обучене људе да их употребе. Зато је недавно завршена борбена обука посада хеликоптера Ми-35 реализована у различитим, па и лошим метеоролошким условима, ве-

лики успех те јединице. Она пружа поуздан ослонац у извршавању широког спектра задатака и показује колико је наша хеликоптерска ескадрила сада снажнија – напомиње пуковник Зоран Продановић.

УБИТАЧНЕ „СЕНКЕ“

Похвалну оцену команданта бригаде понавља и потпуковник Добросав Дрндаревић, командант 714. противоклопне хеликоптерске ескадриле, који истиче да су се популарне „Сенке“ веома добро припремиле за дејства на „Пасуљанским ливадама“.

– Током марта и априла на аеродрому „Морава“ и Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“ реализована је друга фаза преобуке за хеликоптер Ми-35, односно оспособљавање посада за борбену употребу. У поменутом периоду извршена је земаљска припрема летачког састава, након чега смо приступили реализацији летова у дневним и ноћним условима, са наочарима за ноћно летење и без њих. Након одређеног броја припремних летова са фиктивним дејством, започео је најзахтевнији, али уједно и најзанимљивији део оспособљавања – ватрена дејства на полигону. Том приликом реализо-

Јединице бригаде опремљене су авионима „орао“, „анџонов“ Ан-2 и хеликоптерима „јазела“, а од ове године и моћним Ми-35, популарним „убицама сенкова“. Наоружане су, поред осталог, противавионским топовима 40 милиметара L-70 „бофорс“ и преносним ракетним системима „шило“

вана су дејства свим врстама наоружања којима хеликоптер располаже – из топа ГС-23, невођеним и вођеним ракетама. Осећај приликом свих дејстава био је заиста изузетан, а посебан утисак на посаде оставило је дејство вођеним ракетама. Наиме, испоставило се да нишанско-рачунарски систем, као и сама ракета, омогућавају прецизно дејство са већих даљина, чак и по тачкастим циљевима, како у дневним, тако и у ноћним условима – рекао је потпуковник Дрндаревић и нагласио да су завршетком друге фазе обуке посаде хеликоптера Ми-35 у потпуности оспособљене за борбену употребу у свим временским и метеоролошким условима, чиме је знатно унапређена оперативна способност ескадриле.

ПРЕДАНИ И ОЧУВАЊУ МИРА У СВЕТУ

Припадници 98. ваздухопловне бригаде учествовали су, углавном појединачно, у скоро свим мировним мисијама у свету, а према речима пуков-

Припадници 98. ваздухопловне бригаде учествовали су, углавном појединачно, у скоро свим мировним мисијама у свету, а према речима пуковника Продановића, посебна искуства стекли су на Кипру, где је јединица јачине вода извршавала задатке очувања мира у наизглед повољном окружењу, али које може да изненади и доведе до обнове вековних непријатељстава супротстављених страна

ника Продановића, посебна искуства стекли су на Кипру, где је јединица јачине вода извршавала задатке очувања мира у наизглед повољном окружењу, али које може да изненади и доведе до обнове вековних непријатељстава супротстављених страна.

Мајор Александар Љубић, помоћник команданта за безбедност летења у 241. ловачко-бомбардерско авијацијској ескадрили, један је од старе-

шина 98. ваздухопловне бригаде који може да се похвали учешћем у мировној мисији.

– Од октобра 2018. до октобра 2019. године био сам учесник мисије Уједињених нација у Централноафричкој Републици, МИНУСКА (MINUSCA). С обзиром на то да се ради о једној од најнеразвијенијих земаља у свету, која је, поред тога, оптерећена и дуготрајним унутрашњим немирима и крвопролићем и налази се у тропском подручју са климом на коју људи из Европе нису навикли, могу рећи да је боравак тамо био пун изазова. У периоду у коме сам ја боравио тамо, на снази је био договор о примирју, који се само делимично поштовао, али су поједини крајеви земље били тешко погођени оружаним борбама и нападима на избеглице. Тешко је описати Африку. То је диван и загонетан континент, потпуно другачији, природнији, сировији и сировији у односу на Европу. Од мира до сукоба је мала раздаљина која се тамо често прелази. Искуство рада са људима из различитих

крајева света је непроцењиво и незаборавно. Моје колеге и ја смо професионално и одговорно извршавали дужности и тако, надам се у најбољем светлу, представљали Војску Србије, а искуства која смо тамо стекли корисимо и у обуци, што је посебно занимљиво млађим колегама и војницима – каже мајор Љубић.

О томе сведочи и главни подофицир у 98. ваздухопловној бригади заставник прве класе Саша Ђорђевић, који је рекао да се у том саставу, поред обуке професионалних припадника, реализује и оспособљавање војника на добровољном служењу војног рока. У претходном периоду обучавали су се војници ваздухопловно-техничке специјалности и рода артиљеријско ракетних јединица за противваздухопловна дејства, а сада се у артиљеријско-ракетном дивизиону за противваздухопловна дејства обучава шест припадника децембарске партије војника.

– Након почетног периода оспособљавања, који је реализован у Цен-

Међу мирнодојске задатке 98. ваздухопловне бригаде, у склопу све три мисије војске, споменућемо одвраћање појединцијалног адресора ваздухопловним снајама и сиречавање изненађења извиђањем из ваздуха, превозење ваздушним пућем, учешће у мировним операцијама и у међународној војној сарадњи, пружање подршке цивилним властима у сувојствављању штероризму и у случају елементарних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија

тру за обуку, где се војници на добровољном служењу војног рока обучавају за основне војничке дужности и спроводе основну индивидуалну обуку, они долазе у јединице бригаде на други период обуке. Овде се војници оспособљавају за конкретне специјалистичке дужности. Током обуке акценат је на практичном оспособљавању на конкретном средству. Искусан тим подофицира обезбеђује да се пла-

ТРАДИЦИЈА

Дан 98. ваздухопловне бригаде обележава се 28. новембра. Пре 71 годину, тог дана формиран је 198. јуришни пук, чији је наследник 98. ловачко-бомбардерски пук, јединица с најдужом традицијом од свих оних од којих је 2007. године настала данашња бригада. Формирана од јединица Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране базираних на аеродромима у Лађевцима и Нишу, њихову традицију с поносом наставља. То су 161. и 285. ваздухопловна база, 98. ловачко-бомбардерски и 119. хеликоптерски пук и део 353. извиђачко-авијацијске ескадриле.

Данас 98. ваздухопловна бригада има ловачко-бомбардерску авијацијску ескадрилу, противоклопну хеликоптерску ескадрилу, мешовиту хеликоптерску ескадрилу, батаљоне за обезбеђење аеродрома, ваздухопловно-технички батаљон, артиљеријско-ракетни дивизион за ПВД и јединице за логистичке послове.

нирана обука изведе у складу са свим нормама и поштовањем мера безбедности. У досадашњем периоду кроз јединице бригаде прошао је велики број војника на добровољном служењу војног рока, чиме смо директно допринели да Војска Србије у свом резервном саставу има обучен кадар који ће сваког тренутка моћи да одговори на све задатке који се постављају пред њих – каже заставник Ђорђевић.

Слика о 98. ваздухопловној бригади не може бити потпуна ако се занемари актуелно стање у коме се, због пандемије вирусом корона, налази цела наша земља. Пружање помоћи цивилним властима у решавању различитих изазова и претњи представља низ задатака које ова јединица годинама успешно извршава: од поплава, пожара, медицинских превоза, до подршке снагама у случају оружаних претњи по безбедност земље. Велико искуство које се генерацијски преноси чини ову јединицу поузданим ослонцем за све врсте сличних изазова, којих је и до сада било на претек.

Припадници 72. бригаде за специјалне операције
на основној снајперској обуци

ДА ВИДЕ СВЕ А ОСТАНУ НЕПРИМЕТНИ

Полазници основне снајперске обуке бирају се из својих матичних јединица по принципу добровољности, који је веома важан у њиховој селекцији. Осим тога, морају да буду одлични стрелци и изузетно физички припремљени.

Пише Биљана МИЉИЋ

Да буде добар стрелац, изузетно вешт у камуфлажи, прикрадању и осматрању. Да види све, а да остане не приметан. Да поседује посебне способности сналажења на различитим теренима, издржљивост, да вешто рукује пушком и опремом, а пре свега тога да успешно прође захтевну обуку. Све то, уз челичну вољу, потребно је ономе ко жели да постане снајпериста у Војсци Србије.

На том путу незаобилазан корак је основна снајперска обука, чије су завршне сегменте припадници 72. бригаде за специјалне операције извели на стрелишту у рејону Шапца.

Обука је реализована под будним оком мајора Ивана Германа, који је истакао да се полазници основне снајперске обуке бирају у својим матичним јединицама тако што се добровољно пријављују, а тај принцип добровољности је веома важан. Осим тога, како је додао мајор Герман, морају да буду одлични стрелци и изузетно физички припремљени.

– Основна снајперска обука траје три недеље, током којих се реализује око 25 гађања припремних и јединичних бојних, као и завршна тактичка вежба са бојним гађањем „Употреба снајперских парова у решавању талачке ситуације“. Завршна вежба траје три дана током којих треба прећи 50 километара кондиционог марша под оптерећењем, уз решавање тактичких задатака, а последњег дана оцењује се гађање сваког снајперског пара – нагласио је мајор Герман.

Говорећи о обуци, он је истакао да су резултати до сада били одлични и изразио очекивање да ће и завршна вежба бити на истом нивоу.

Припаднике 72. бригаде за специјалне операције на основној снајперској обуци у рејону Шапца обишао је министар одбране Александар Вулин заједно са командантом 72. бригаде за специјалне операције бригадним генералом Мирославом Талијаном.

– Војска Србије је велики ослонац сваког грађанина Републике Србије. Помажемо у борби против новог вируса корона, али никада не заборав-

љамо да је наша основна функција да чувамо своју земљу и да наша борбена готовост буде на највишем могућем нивоу – нагласио је министар Вулин.

Како је истакао министар одбране, чак ни вирус *ковид* није успео да умањи борбену готовост наше војске.

– Ми се свакодневно припремамо, обучавамо, радимо да једног дана, када и ова пошаст прође, будемо у потпуности спремни да заштитимо нашу земљу. Борбена готовост Војске Србије није умањена – нагласио је министар Вулин.

Мото припадника Специјалне бригаде је „Ко сме, тај може. Ко не зна за страх, тај иде напред!“, а спој младости и искуства, знања и дисциплине доприносе да припадници 72. бригаде за специјалне операције буду високо професионални, борбено ефикасни и посвећени у извршавању својих задатака. Припадници те елитне јединице свесни су да су одабрани, да се од њих очекује пуно, али и да је част бити део тог строја.¹

Фото: Срђан Хајстер

Нови домети наших оруђа и система

ИСТОРИЈСКИ ДАНИ ЗА СРПСКУ АРТИЉЕРИЈУ

Први пут након 1991. године Војска Србије испалила је из два артиљеријска оруђа пројектиле чији је домет 40 километара. Присуствујући тим гађањима, министар одбране Александар Вулин истакао је да су то историјски дани који су показали да смо у стању да повратимо способности које смо некад имали, те да, без обзира на то колико има обавеза и нових задатака када је у питању борба против вируса корона, Војска Србије ниједног тренутка не престаје са својом модернизацијом и опремањем.

Приредила Мира ШВЕДИЋ

Дани крајем априла била су прилика да се изведу гађања која на овом простору никада нису рађена. Реч је о опитним гађањима из самоходне топ-хаубице 155 mm НОРА-Б52 М15, одржаним 25. априла, а дан касније о испитним ракетним гађањима из модуларног самоходног вишецевног лансера ракета „огањ” оклопљеног кабином ЛРСВМ М18. Оба гађања извели су припадници Мешовите артиљеријске бри-

гаде из Ниша и Техничког опитног центра, са колегама из фирме „Југоимпорт СДПР”. Била су то два историјска дана за артиљерију Војске Србије, али и за систем одбране. После безмало 30 година испаљени су пројектили чији је домет 40 километара. И не само то, како је рекао министар одбране Александар Вулин присуствујући тим гађањима, показало се да наша одбрамбена индустрија може да развија и нове типове оруђа и далекометне муниције и да је у стању да

парира било којој светској сили када је реч о артиљерији и далекоментим артиљеријским пројектилима.

– Србија је међу 10 земаља у свету која има могућности да развија овакву врсту далекометних артиљеријских система, оруђа, муниције и система за управљање ватром – истакао је Ненад Милорадовић, вршилац дужности помоћника министра за материјалне ресурсе, и она може, према његовим речима, да прати светски тренд повећања домета прецизне ва-

*Пројектили су
испљивани са вайреног
положаја у рејону села
Мозово код Алексинца,
а рејон циља био је 40
km даље на Великом
Антравељу на полигону
„Пасуљанске ливаде”*

тре, да уводи пројектиле са пројекцијом путање који омогућавају већу прецизност на тим дометима.

А за оне који развијају и производе средства наоружања, као и за оне који их користе веома је важно да постоје одговарајући полигони на којима могу да се врше опитовања. Међутим, таквих места потребних да се испитају максимални потенцијали оружја и система има мало у Европи. До сада је на тим продуженим дометима наш најпознатији производ, самоходна топ-хаубица 155 mm НОРА-Б52 М15, испитивана само у земљама где се извози. У овом историјском тренутку било је то у Србији, а част да буде извршилац таквог гађања припала је потпоручнику Катарини Јанковић. Пројектили су испљивани са ватреног положаја у рејону села Мозово код Алексинца, а рејон циља био је

*Није први пут
да их испљивују из
модуларног „огња”, али
никад нису на домету
од 40 километара*

40 km даље на Великом Антравељу на полигону „Пасуљанске ливаде”.

Помоћник генералног директора за послове развоја „Југоимпорта СДПР” Милан Фуртула истакао је да су испунили циљ и оценио да је то важан резултат и значајан помак.

Успешна је било и испитно ракетно гађање из модуларног самоходног вишецевног лансера ракета „огњ”, његове модернизоване верзије са блиндираном кабином. Тог 26. априла гађање је извршено са ракетама G2000, које већ дуже производи наша одбрамбена индустрија (и њен су значајни производ). Није први пут да их испљивују из модуларног „огња”, али никад нису на домету од 40 километара. Била је то добра прилика да се провере електронски системи, ракета и заједнички ефекат рада оружја и ракете.

– Прва фаза модернизације система „огњ” већ је завршена и у серијској је производњи, а ово је друга. Модуларни „огњ” је оружје које је доживело значајну трансформацију. Има оклопљену кабину и могућност да гађа свим врстама невођених артиљеријских пројектила који су у наоружању наше војске, а које производи и које ће тек производити наша индустрија. Такође, има могућност да гађа вођеним артиљеријским пројектиlima – истакао је Милорадовић.

Поменути гађањима присуствовали су и начелник Управе за развој и опремање Генералштаба Војске Србије бригадни генерал Милан Поповић, директор Техничког опитног центра пуковник др Слободан Илић и представници предузећа „Југоимпорт СДПР”!

Фото: Јово Мамула

Привремена болница на Београдском сајму

ПРЕМА НАЈВИШИМ СТАНДАРДИМА

Крајем марта на Београдском сајму почела је са радом прва импровизиована **ковид** болница, са око три хиљаде кревета, распоређених у четири хале, коју је за само неколико дана логистички у потпуности опремила Војска Србије

Пише Душан ГЛИШИЋ

За само неколико дана огромне хале, у којима је своје место својевремено налазило на стотине разних и различитих излагача, опремљене су креветима, војничким ормарићима, тушевима, билијарским столовима, преградама између импровизованих болесничких соба, ТВ салама и просторијама за дружење, библиотеком... Пријем првих, лакше оболелих пацијената у тако хуманизоване болничке собе отпочео је 30. марта, а војници су након оспособљавања и де-

зинфиковања болничких просторија наставили своја ангажовања на обезбеђењу и контроли уласка, као и свакодневне дезинфекције путева и површина око Хале 1 Београдског сајма. О медицинској нези пацијената брину лекари из војног здравства и Министарства здравља, којима руководи главни медицински координатор потпуковник др Вељко Милић из Војномедицинске академије, док о организацији живота и рада, логистичкој, безбедносној и свакој другој подршци брине командант Привремене бол-

нице „Београдски сајам” пуковник доктор сци. Радивоје Анђелковић.

– За све нас ово је, наравно, велики професионални изазов. Претварање монументалног здања као што је Београдски сајам, са огромним халама намењеним за одржавање сајамских манифестација, у знатно интимнији простор за лечење, у коме ће боравити пацијенти и где ће добити основну медицинску негу, био је велика непознаница. За разлику од формирања логорске просторије на неуређеној површини, где постоји пуна слобода планирања, овде је требало ускладити постојеће инфраструктурне могућности и потребе масовног болничког објекта. Захваљујући даноноћном раду свих који су овде били ангажовани, привремена болница је формирана и у рекордном року постала оперативна. Поред тога, приликом планирања и организације рада коришћена су искуства и савети кинеских експерата, који су нас до сада два пута обишли и врло високо оценили организацију и услове за рад медицинских радника и смештај пацијената – каже пуковник Радивоје Анђелковић.

МНОГО ПОСЛА И БРИГЕ, МАЛО ЉУДИ И ВРЕМЕНА

Највећи део њиховог посла везан је за организацију и реализацију логистичке подршке и оперативних обавеза везаних за свакодневни живот и рад, док се здравствена заштита пацијената организује и спроводи у сарадњи са цивилним структурама. Логистичка подршка привремене болнице има доста специфичности. Много је обавеза, број пацијената из дана у дан се повећавао, медицинско и друго особље раде у посебним, хигијенски специфичним условима. Организација је таква да нема места импровизацији. Пацијентима су обезбеђени рекреативни садржаји примерени овој болести, као и стални приступ брзом интернету, библиотека, дневна штампа, телевизори са великим избором канала.

Исхрана пацијената је, истиче пуковник Анђелковић, такође својеврстан изазов, како због сталних промена бројног стања, тако и због специфичних навика и потреба пацијената. У току дана обезбеђени су доручак, кувани ручак и вечера,

Пуковник
доктор сци.
Радивоје Анђелковић

За задовољење свих логистичких потреба, поред капацитета Министарства одбране и Војске Србије, ангажују се и капацитета цивилних структура. Огромну помоћ у формирању привремене болнице и обезбеђењу логистичких потреба пружили су нам колектив Београдског сајма и београдски Кризни штаб.

Потпуковник
др сци. мед.
Вељко Милић

Проблеме решавамо уз ангажовање фармацеутика из Централног апотекарског складишта Републичког фонда здравствене заштите. Један од великих изазова је, по мени, испоштовање све процедуре везане за постојање са болесницима и заштитном опремом а да се не дозволи да медицинско особље оболи од инфекције.

ужина, а на располагању су и топли напци. Тренутно се дневно подели око 700 литара флаширане воде и 1.100 оброка. Поред тога води се рачуна и о верским потребама пацијената.

– Како бисмо што више смањили ризик оболевања од заразне болести, трудимо се да на пословима логистичке подршке ангажујемо што мањи број лица, за која је, наравно, обезбеђена сва прописана заштитна опрема. Свесни смо да ће се у перспективи број особа на пословима логистичке подршке повећавати и смањивати у односу на прилив и отпуст пацијената. Тренутно се користе капацитети Хале 1 Београдског сајма, а у плану је да, у случају потребе, пацијенти буду смештени и у другим халама, које су већ опремљене за те потребе – рекао је пуковник Анђелковић.

У оваквим условима врло је битно наступити с пуно природног ауторитета и имати прецизан динамички план активности, јер током дана и ноћи практично нема празног хода, а потребе и захтеви ангажованих лица и пацијената су сваки даном све већи. Посла је заиста много, а времена за одмор нема. Дневно се усклађују пријем и отпуст пацијената, безусловно одржава хигијена простора, обезбеђење објекта, пријем и подела хране, довоз енергената, пријем и подела заштитне опреме, прикупљање и одвоз инфективног отпада, грејање и климатизација објекта, дезинфекција подних и прилазних површина...

– На пословима дезинфекције прилазних путева, површина, постављања дезинфекционих баријера задужена су два одељења за деконтаминацију из састава 246. батаљона АБХО из Крушевца. За задовољење свих логистичких потреба, поред капацитета Министарства одбране и Војске Србије, ангажују се и капацитети цивилних структура. Огромну помоћ у формирању привремене болнице и обезбеђењу логистичких потреба пружили су нам колектив Београдског сајма и београдски Кризни штаб. Помажу нам и људи добре воље који својим донацијама омогућавају да се квалитет логистичке подршке подигне на виши ниво и да пацијентима смештеним у привременој болници боравак буде пријатнији. Све то прате строго прописане мере личне заштите, забрана укрштања чистих и прљавих путева и строго

раздвајање између чисте „зелене” и контаминираних „црвене” зоне – каже пуковник Анђелковић.

ПОПУТ КОСМОНАУТА

А у тим зонама, као у космичким бродовима. Медицинске екипе раде у три осмочасовне смене, при чему се у свакој смени људство дели у две групе које проводе по четири сата у хали са болесницима. Док једна група, у комплетној заштитној опреми, налик космонаутима, обавља пријем, надзор и отпуштање болесника, друга половина тима је у зеленој зони, у стању приправности. Није лако провести четири сата у комплетној заштитној опреми и при томе обилазити болеснике и помоћи у свакој ситуацији, имати увек јасан и ауторитативан одговор на свако њихово питање, бригу и недоумицу. Отежана је и међусобна комуникација и распознавање, због чега је на заштитним мантилима маркером уписано име особе.

Сам поступак облачења опреме је спор и састоји се од навлачења заштитног комбинезона, натакача за обућу, два пара рукавица, заштитне маске, капе и визира. Након тога у наредна четири часа нема изласка из хале, одлажу се све физиолошке потребе, а једина комуникација са „спољним” светом је преко једне мотороле и једног мобилног телефона. У то време медицински тим је у сталном контакту са медицинским координатором, који је у „зеленој” зони и који представља очи и уши медицинске екипе. Он их обавештава о пристиглим санитарним возилима, броју болесника и координише улазак и прилаз возила до места где се болесници примају. Постоје тачно утврђене процедуре пријема и отпуста болесника и оне се морају поштовати без икаквог изузетка. Након четворочасовне смене, а пошто је била примопредаја дужности и налога медицинског координатора, група напушта „црвену” зону сајма и упућује се кроз тунел са алкохолним распршивачима до шатора за скидање заштитне опреме. Ни на тој тачки нема опуштања и журбе. Уз инструкције и контролу медицинског координатора, по двоје, постепено, доследно поштујући прецизну процедуру, скидају опрему. Суштина је да се избегне било каква контаминација вирусом. Нарав-

БРИГА ДОНАТОРА

У привременој болници у Хали 1 Београдског сајма лече се пацијенти са лакшим симптомима короне. За њих је обезбеђена непрекидна медицинска нега, храна и смештај, а Војска Србије врши контролу уласка и обезбеђење објекта. Исхрана болесника на Сајму организована је у сарадњи са Студентским центром, који припрема храну, док унутрашњу дезинфекцију Хале 1 реализује Завод за биоциде. Бројни донатори потрудили су се да боравак у привременој болници на Београдском сајму пацијентима и запосленима буде што лакши, па су осим донација у прехранбеним и хигијенским производима, у привремену болницу допремљени телевизори, књиге и часописи, којима би се особе на лечењу разонодиле.

Нови Сад

Ниш

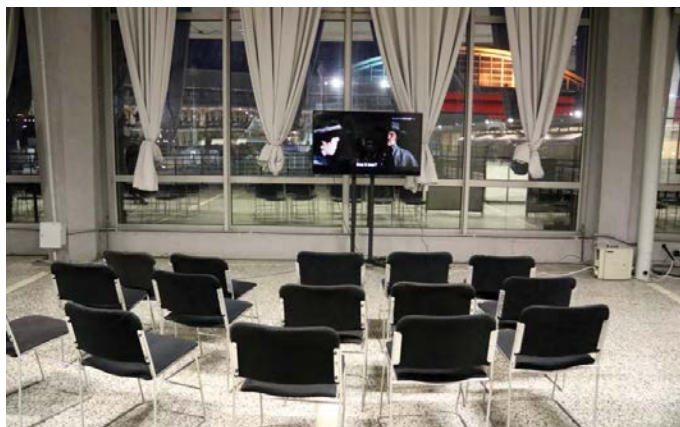
СВЕ ВИШЕ ПРИВРЕМЕНИХ КОВИД БОЛНИЦА

Припадници војног здравства свакодневно се боре за сузбијање вируса корона и у привременим болницама у хали „Чаир” у Нишу, на Новосадском сајму и у свим другим местима где су отворене привремене ковид болнице. Заједно са њима, ангажовани су и припадници јединица Војске Србије, било на обезбеђењу болница, или попут припадника крушевачког Центра АБХО, на редовној дезинфекцији болничких просторија и прилазних путева.

но, како због здравствене безбедности болесника, тако и због самих здравствених радника. Чланови медицинског тима после тога проводе још четири сата у „зеленој” зони.

– Тада је могуће попити сок, кафу или обедовати – каже кардиолог потпуковник др сци. мед. Вељко Милић, главни медицински координатор привремене болнице „Београдски сајам”, који је на ту дужност постављен само три недеље по повратку из мировне мисије у Централноафричкој Републици. Привремена болница је тада већ била започела са радом и имала је 70 болесника који су били доброг здравственог стања, али позитивни на вирус корона. После је тај број нарастао, те је у хали било смештено око 400 болесника.

– Наш тежишни задатак је медицински надзор над две категорије особа. У прву категорију спадају пацијенти отпуштени са лечења из болнице са стабилним здравственим стањем, али позитивни на присуство вируса или су у

СВИ ЖЕЛИМО ШТО БРЖИ ОПОРАВАК

Потпуковник
Млађан Гарић

Сви запослени у привременој болници „Београдски сајам”, а поготово њихови пацијенти, којих из дана у дан има све више, желе што скорији повратак кући, у редовне услове живота и рада. У то нас уверава потпуковник Млађан Гарић, заменик команданта привремене болнице.

– Од отварања болнице на Сајму, када смо имали 30 пацијената, па до ових дана, када је број болесника

нешто већи од 400, трудимо се да им боравак и лечење прођу што пријатније и са што мање стреса. Срећом, то су све лакши пацијенти који после два негативна тестирања одлазе својим кућама на додатну изолацију у трајању од 14 дана. И здравствено особље и сви други који су ангажовани у обављању различитих послова у болници имају доста стрпљења, енергије и елана у раду с пацијентима, као и у међусобним односима. Упркос напорном раду и недостатку времена за успостављање ближих контаката, свесни смо да само радећи тимски и сложено можемо да постигнемо задати циљ, а то је да што пре победимо корону – рекао је потпуковник Гарић.

једном ретестирању имали негативан резултат. У том случају на сајму се обавља поновно ретестирање и након два узастопна негативна налаза такви се пацијенти отпуштају кући. Другој категорији припадају особе које су позитивне на присуство вируса, а биле су у кућној изолацији. У оба случаја, након два негативна теста, болесници се отпуштају и упућују у кућну изолацију у трајању од 14 дана.

У току хоспитализације могуће је да у неким случајевима дође до погоршања здравственог стања болесника. Оно се утврђује разговором са болесником, мерењем сатурације кисеоника, изградом ЕКГ-а и рендгенским снимањем плућа. Такви оболели се упућују у ковид болнице на подручју града. До сада било је укупно осам таквих особа – каже потпуковник Милић.

Највеће потешкоће имали су због великог броја болесника са хроничним обољењима, који са собом нису имали потребне лекове, а није било услова да им их неко допреми до сајма.

– Такве проблеме решавамо уз ангажовање фармацеута из Централног апотекарског складишта Републичког фонда здравствене заштите. Један од великих изазова је, по мени, испоштовати све процедуре везане за поступање са болесницима и заштитном опремом а да се не дозволи да медицинско особље оболи од инфекције. Нажалост, сведоци смо да и здравствени радници оболевају, што слаби наш здравствени систем. Због тога је најзначајнији задатак лекара и сестара да остану здрави – истиче потпуковник др сци. мед. Вељко Милић.

Фото: Срђан Хајстер, Јово Мамула и Лола Ђорђевић

Јединице атомско-биолошко-хемијске одбране против COVID-19

КО, АКО НЕ АБХО

Крушевачки Центар АБХО, 246. батаљон АБХО и готово сви припадници АБХ службе даноноћно су на небројеним локацијама помагали да се држава и народ изборе с опасном инфекцијом изазваном вирусом корона. Од 18. априла, када су на спровођењу мера за спречавање њеног ширења први пут ангажовани и руски тимови, установљене су значајне методолошке и концептуалне сличности АБХО јединица две војске, као и идентични системи рада, како у начину употребе снага и технике, тако и при извршавању задатака, што је знатно унапредило заједнички ангажман на превенцији и отклањању последица заразе.

Пише Владимир ВЈЕШТИЋ

Од тренутка проглашења ванредног стања јединице атомско-биолошко-хемијске одбране из Центра АБХО из Крушевца и 246. батаљона АБХО, (нешто касније и с колегама из Оружаних снага Руске Федерације) ангажоване су у пуном капацитету на задацима дезинфекције широм Републике Србије.

Да су припреме у крушевачком Центру АБХО започеле и знатно раније, већ од избијања епидемије у кинеском Вухану, потврђује командант тог састава пуковник Сибин Динчић, који истиче да су помно пратили развој ситуације која је ескалирала пандемијом COVID-19.

– Још пре проглашења ванредног стања, а по наређењима и смерницама претпостављене Команде за обуку, Центар је извршио проверу исправности и припрему свих расположи-

вих капацитета за могуће ангажовање у сузбијању епидемије и отклањању последица – истиче пуковник Динчић. Он каже да је занимљиво то да је Центар, од 9. до 13. марта, два дана пре проглашења ванредног стања, реализовао међународни „Основни курс биолошког оружја и токсикологије”, који је похађало и успешно завршило 16 полазника из осам држава – САД, Шпаније, Грчке, Италије, Кипра, БиХ, Белорусије и Северне Македоније.

– Током трајања курса, који смо организовали четврти пут, примењивали смо све мере заштите од ширења инфекције, а, с обзиром на његову тему, која је повезана с теоријским знањима у области биолошког оружја, у која спадају и вируси, може се рећи да смо и пре проглашења ванредног стања отпочели са превентивним мерама на спречавању ширења вирусне инфекције. Додатно су нам

Чињеница да су припадници те јединице међу првима у свету, након агресије НАТО-а на СРЈ, вршили деконтаминацију терена по којем је дејствовало муницијом са осиромашеним уранијумом, као и да су успешно извршили дезинфекцију и асанацију терена у свим ујроженим срединама након мајских појлава 2014. године, доказ је професионалности, преданости и пожртвованости припадника 246. батаљона АБХО

Фото: Срђан Хајстер

значила и искуства стечена током отклањања последица поплава 2014. године, где смо такође били ангажовани на дезинфекцији терена и објеката широм Републике Србије.

АНГАЖОВАЊЕ БЕЗ ПРЕКИДА И ПОПУШТАЊА

Према речима команданта, Центар АБХО је истовремено реализовао три групе активности на спречавању ширења вирусне инфекције COVID-19. Прве су биле на нивоу матичне јединице и свих њених припадника, формирањем дезинфекционих баријера на свим улазима у касарну „Цар Лазар” и објектима, уз стриктну употребу заштитне опреме и поштовање мера, чији је резултат то да је само једно лице из тог састава од почетка кризе било позитивно на COVID-19, иако је већи део јединице током свакодневног ангажовања био на просторима с повећаном могућношћу заражавања вирусном инфекцијом.

– Друга група активности односила се на ангажовање припадника ЦАБХО у другим јединицама Министарства одбране и Војске Србије, као и подршци цивилним институцијама у спречавању ширења инфекције. Од 21. марта екипа од 13 лица са пет возила непрекидно је ангажована у касарни „Бањица 2” у Београду, на дезинфекцији возила и медицинској контроли лекара из НР Кине и лица из МО и ВС ангажована на спречавању ширења COVID-19. Поред овог основног задатка, екипа је била ангажована и на дезинфекцији простора у привременој болници на Београдском сајму, где су пре и након постављања намештаја дезинфиковане четири хале. Затим је исто урађено и у раковичком хотелу „Слодес”, у коме су била смештена лица у изолацији – наводи пуковник Динчић и додаје да је од почетка ангажовања дезинфекција урађена на површини од 39.500 квадратних метара, уз значајну испомоћ припадника јединице приликом намештања 4.650 кревета и 1.950 касета.

Поред тога, почев од 22. марта, свакодневно је на терену више мобилних екипа на различитим правцима са задатком превентивне дезинфекције комуникација и јавних површина. За те намене ангажује се аутомобил цистерна за деконтаминацију М-78, уз употребу натријум-хипохлорита, као средства за дезинфекцију. Једна екипа из састава Центра свакодневно врши превентивну дезинфекцију површина и комуникација у касарни „Цар Лазар” и у њеној околини, као и унутар корпорације „Трајал”. Подаци говоре да је од почетка ангажовања на тим задацима укупно утрошено 293.000 литара воде, 1.855 литара раствора натријум-хипохлорита, чиме су дезинфикована 962 километра разних комуникација.

Центар АБХО је периодично, у складу са захтевом градског штаба за ванредне ситуације Ђуприје, ангажовао и екипу на дезинфекцији улица и јавних површина у том граду, комуникације од Сењских рудника до Интервидовског полигона „Пасуљанске ливаде” и оних унутар њега, укупно више од 1.500 километара. Иста екипа периодично дезинфикује комуникације и јавне површине у Варварину, где је очишћено 360 километара. Екипа Цен-

тра дезинфиковала је и 13.000 квадрата парафинске Опште болнице и Здравственог центра. Након појаве вирусне инфекције у Геронтолошком центру у Крушевцу, екипа из ЦАБХО је у два наврата потпуно дезинфиковала око 16.000 квадрата његових просторија.

ПОЧАСТВОВАНИ ЗБОГ ПРИЛИКЕ ДА БУДУ ПОДРШКА КИНЕСКИМ СТРУЧЊАЦИМА

Последња активност у оквиру спречавања ширења вирусне инфекције (уз две наведене групе активности), према речима команданта крушевачког Центра АБХО пуковника Сибина Динчића, јесте понашање припадника те јединице након одласка са посла и примена свих мера у кући и непосредном окружењу.

– Сви наши припадници долазе и одлазе са посла са заштитним средствима, чиме дају пример суграђанима и утичу на њихову свест о неопходности примене свих мера у борби против ширења вирусне инфекције.

Припадници Центра истичу да су посебно почаствовани тиме што су од доласка екипе кинеских стручњака они били ти који су им свакодневно, након завршетка дневних активности дезинфиковали људство и опрему.

– Припадници кинеског тима у више наврата исказали су захвалност и похвалили стручност и професионализам нашег АБХО тима, који им пружа подршку у реализацији задатака – истиче пуковник Динчић.

„ДРУГАЧИЈИ” ИЗАЗОВ ЗА 246. БАТАЉОН АБХО

Иако са богатим искуством из сличних задатака, које су припадници 246. батаљона атомско-биолошко-хемијске одбране Копнене војске досад успешно реализовали, пандемија COVID-19 за њих је била другачији изазов, са доста непознаница, уз ризик од контаминације ангажованог људства.

Чињеница да су припадници те јединице међу првима у свету, након агресије НАТО-а на СРЈ, вршили деконтаминацију терена по којем је дејствовало муницијом са осиромашеним уранијумом, као и да су успешно извршили дезинфекцију и асанацију терена у свим угроженим срединама након мајских поплава 2014. године, доказ је професионалности, преданости и пожртвованости припадника 246. батаљона АБХО, истиче командант мајор Владимир Филиповић, који потврђује да су од проглашења ванредног стања, услед ширења COVID-19, припадници те јединице отпочели борбу против опаког и невидљивог непријатеља.

У почетку су то биле превентивне мере на дезинфекцији војних објеката и касарни, али убрзо је уследило обим-

Пуковник
Сибин Динчић

*Још је пре проглашења
ванредног стања, а по
наредбама и смерницама
јединице извршен
контролорски и контролни
проверу исправности и припрему
свих расположивих
капацитета за могуће
ангажовање у сузбијању
ејдемије и отклањању
последича.*

није ангажовање готово свих расположивих капацитета јединице у најугроженијим градовима и општинама. Дезинфиковани су објекти и касарне у Бачкој Тополи, Сремској Митровици, Зрењанину, Новом Саду, Београду, Панчеву, Зајечару, Крушевцу, Краљеву, Рашкој, Новом Пазару, Пожеги, Нишу, Прокупљу, Куршумлији, Лесковцу, Врању и Бујановцу.

– С циљем пружања помоћи државним, градским и општинским органима и службама на спречавању ширења SARS CoV-2, припадници 246. АБХО ангажовани су на „хигијенском купану” у карантинима у Војној установи „Моровић” и у одмаралишту „Летенка” на Фрушкој гори, као и на дезинфекцији медицинског и другог особља и свих прилазних површина и комуникација, привремених болница за лакше оболеле на београдском и новосадском сајму и у хали „Чаир” у Нишу – истиче мајор Филиповић. Јединици којом командује стигли су многобројни из-

рази захвалности од представника локалних самоуправа и грађана због дезинфекције објеката, улица и јавних површина у Ђуприји, Нишу, Новом Пазару, Рашкој, Краљеву, Чачку, Крушевцу, Алексинцу, Сврљигу, Медвеђи, Бојнику, Лебану, Лесковцу, Сурдулици, Власотинцу, Бабушници, Прешеву, Бујановцу и другим местима и општинама где су припадници били ангажовани.

Као посебно отежавајућу околност он истиче то што, због природе посла и могућности преношења заразе без јасно изражених симптома, ангажовано људство није замењивано од почетка ангажовања.

ОПАСНОСТ У „ЦРВЕНИМ ЗОНАМА”

– Примењивали смо максималне мере заштите од контаминације вирусом. У „црвене зоне” улазило се са заштитном опремом – комбинезонима, маскама, рукавицама и чизмама за потпуну изолацију, која се и овог пута показала изузетно ефикасном. Један припадник јединице заражен је током збрињавања лица пристиглих из иностранства у рејону одмаралишта „Летенка” на Фрушкој гори, али је срећом оздравио и сада је у кућној изолацији – каже командант 246. батаљона АБХО и потврђује да је у свим случајевима појаве симптома, или сумње на могућу инфицираност, с људима поступано у складу са препорукама државних институција, а да су у јединици редовно спровођене све препоручене хигијенске и друге мере.

Мајор Филиповић посебно значајним сматра искуство стечено током заједничког ангажовања са припадницима АБХО Оружаних снага Руске Федерације. Ту превасходно мисли на начин дезинфекције унутрашњости објекта, за коју је првенствено коришћен медицински алкохол, као и у спровођењу мера личне заштите и дезинфекције.

– Током заједничког ангажовања могли смо видети да нам се методологија рада не разликује битно, посебно када се ради о дезинфекцији отворених површина, улица и тргова. Основно средство за биолошку дезинфекцију којим су опремљене јединице АБХО Војске Србије јесте аутомобил цистерна за деконтаминацију М78 (АЦД М78), којим је, поред ефикасне дезинфекције отворених простора материјама на бази активног хлора, први пут растворима алкохола дезинфикована и унутрашњост објеката. Технологија коју користе припадници АБХО ОС Руске Федерације у ове сврхе је ефикаснија и омогућава већи учинак, уз нешто мањи утрошак материја за деконтаминацију, тако да би опремање наших јединица АБХО опремом ове врсте подигло њихов ниво способности, који је тренутно условљен техничким могућностима АЦД М78 – каже командант 246. батаљона АБХО мајор Владимир Филиповић и потврђује да су, раме уз раме с руским колегама, дезинфиковали јавне објекте и површине у Београду, Панчеву, Пожаревцу, Новом Пазару, Блацу, Врању, Власотинцу, Нишу, Зајечару, Књажевцу, Алексинцу, Новом Саду и Земуну.

СЛИЧНА МЕТОДОЛОГИЈА С РУСКИМ КОЛЕГАМА

Један од двадесетак српских официра задужених за сарадњу са припадницима медицинских и АБХО тимова, јединица РХБ заштите Оружаних снага Руске Федерације јесте и мајор доцент др Негован Иванковић, наставник на Катедри војнохемијског инжењерства Војне академије Универзитета одбране. Био је преводилац колегама из руских медицинских тимова, превасходно при сагледавању стања и давању инструкција нашем медицинском особљу, као и током активности у здравственим установама широм Србије, а потом и тимовима АБХО током спровођења дезинфекције.

– Као официр АБХО могао сам да учим да смо концептуално и методолошки веома слични, а у много чему и идентични са системом рада у јединицама АБХО Оружаних снага Руске Федерације, како у начину употребе снага и технике, тако и при извршавању задатака. Од 18. априла, када су на спровођењу мера за спречавање

Мајор доцент
др **Негован Иванковић**

*На сваком кораку
могло се видети колико
народ воли своју
војску и колику снагу и
психолошку сигурност
грађанима Србије улива
њено ангажовање и
присуство. А кад су се
појавиле руске јединице,
заиста се могло
осетити колико народ
цени и поштује указану
братску помоћ Руске
Федерације и колико
њихово присуство у
овим околностима
значи нашим људима.*

Мајор
Владимир Филиповић

*Јединици којом
командујем стигли су
многобројни изрази
захвалности од
представника локалних
самоуправа и грађана
због дезинфекције
објеката, улица и
јавних површина*

ширења вирусне инфекције први пут заједно ангажовани руски и српски мобилни АБХО тимови, због наведених сличности створила се могућност за извршење задатака дезинфекције на много већем броју објеката истовремено, у зависности од обима посла – на 10 до чак 20 локација у току дана, на територији целе Србије – истиче мајор Иванковић.

У клиничко болничким центрима, институтима, поликлиникама, домовима здравља, привременим амбулантама за COVID-19, привременим болницама, у којима су били смештени пацијенти са лакшом сликом (београдски и новосадски сајам, хале и остали простори за ту намену), тимови АБХО из Руске Федерације дезинфиковали су унутрашњост објеката, а српски, у исто време, прилазе објектима, путеве унутар болничких центара и њихове прилазне саобраћајнице.

– Морам да поменем да се на сваком кораку могло видети колико народ воли своју војску и колику снагу и психолошку сигурност грађанима Србије улива њено ангажовање и присуство. А кад су се појавиле руске јединице, заиста се могло осетити колико народ цени и поштује указану братску помоћ Руске Федерације и колико њихово присуство у овим околностима значи нашим људима. Те емоције осетиле су и руске колеге, који су се, како и сами говоре, са радосћу прихватиле наређење да дођу у Србију, коју сматрају братском земљом – каже мајор доцент др Негован Иванковић и потврђује да му је више руских „абехајаца” рекло да се заиста осећају као код куће, а да су на гостопримство и захвалност људи и медицинског особља широм Србије смирено одговарали – „Нема потребе да се захваљујете, ово је нормално, па ми смо браћа”.

Наставник на Катедри војнохемијског инжењерства Војне академије истиче да је и лично веома захваљан на драгоцености помоћи из Руске Федерације, а да ту сарадњу сматра драгоценим искуством.

– Желим да одам признање на истрајности и пожртвованости нашем медицинском особљу широм Србије, надајући се да смо здруженим снагама успели да помогнемо нашем здравственом систему да може несметано и успешно да функционише – каже мајор Иванковић. |

Фото: Јово Мамула

Одбрамбена индустрија у борби против *ковида*

ПРЕОРИЈЕНТАЦИЈА ПРОИЗВОДЊЕ

И у овим тешким тренуцима за грађане и нашу земљу, предузећа српске одбрамбене индустрије показују да су, у складу са својим могућностима и капацитетима, спремна и способна да за кратко време преоријентишу своју производњу и помогну Војсци и држави у борби против *ковида*, постижући при том значајне резултате. То још једном потврђује чињеницу да предузећа Одбрамбене индустрије Србије представљају један од највиталнијих стубова наше привреде – истиче Ненад Милорадовић, помоћник министра одбране за материјалне ресурсе.

Приредила Мира ШВЕДИЋ

У данашње време када се цела светска заједница укључила у борбу против пандемије вируса корона и када су сви национални капацитети усмерени у том правцу, Војска Србије кроз своју трећу законом утврђену мисију пружа сву потребну подршку цивилним структурама у тој борби.

Предузећа Одбрамбене индустрије Србије добила су смернице од Министарства одбране да у складу са хитним општедруштвеним потребама део својих капацитета преусмере у што краћем року у производњу средстава и производа који су сада најпотребнији здравственом систему и грађанима Србије, уз првенствено спровођења мера заштите запослених. То је пре свега производња средстава за дезинфекцију и заштитне опреме. Нека предузећа су део својих новчаних средстава донирала као помоћ здравственом систему наше земље.

ПРОИЗВОДЊА ДЕЗИНФЕКЦИОНИХ СРЕДСТАВА

Привредно друштво „Прва искра – Наменска производња” а.д. Барич, које је један од најзначајнијих произвођача експлозива у овом делу Европе, у својим погонима производи и

раствор персирхетне киселине који се користи као дезинфекционо средство у индустрији, здравственим установама и домаћинству (са дневним капацитетом од око 50 тона), као и 70% алкохол. Из погона ове фабрике излазе и дезинфекциона средства *йиносџерил 200* и *йогосејџи-А*. *Пиносџерил 200* је еколошки дезинфекциони производ, регистровани биоцид широке примене, на бази 0,5% раствора персирхетне киселине (активни кисеоник), који се користи за дезинфекцију простора и опреме у индустрији, здравству и домаћинству, а *йогосејџи-А* је намењен за прање и дезинфекцију подних и других перивих површина.

Као друштвено одговорно предузеће „Прва искра” Барич је, почевши

**ПРЕДУЗЕЋА ОДБРАМБЕНЕ
ИНДУСТРИЈЕ СРБИЈЕ ДОБИЛА СУ
СМЕРНИЦЕ ОД МИНИСТАРСТВА
ОДБРАНЕ ДА У СКЛАДУ СА
ХИТНИМ ОПШТЕДРУШТВЕНИМ
ПОТРЕБАМА ДЕО СВОЈИХ
КАПАЦИТЕТА ПРЕУСМЕРЕ У ШТО
КРАЋЕМ РОКУ У ПРОИЗВОДЊУ
СРЕДСТАВА И ПРОИЗВОДА
КОЈИ СУ САДА НАЈПОТРЕБНИЈИ
ЗДРАВСТВЕНОМ СИСТЕМУ
И ГРАЂАНИМА СРБИЈЕ, УЗ
ПРВЕНСТВЕНО СПРОВОЂЕЊА
МЕРА ЗАШТИТЕ ЗАПОСЛЕНИХ**

од друге половине марта, највећи део те производње донирало здравственим установама у Србији, локалним самоуправама, војсци и полицији, а нарочито га користе руски тимови који дезинфикују јавне површине и просторе. Изражено у бројкама, донирали су више од 112.000 литара алкохола 70%, *йогосејџи* и *йиносџерила*.

И предузеће „Милан Благојевић – Наменска” Лучани донирало је Министарству одбране 55.000 литара алкохола 95,38%, који је цистернама превезен у предузеће „Прва искра – Наменска” Барич, где се прерађује. То је, иначе, дефицитарна компонента у борби против вируса корона. Поред тога, то предузеће је уплатило 10 милиона динара из сопствених средстава у Фонд за борбу против *ковида-19*.

ДОНАЦИЈЕ ЗАШТИТИНИХ МАСКИ

Корпорација „Трајал” а.д. Крушевац јесте предузеће са вишедеценијским искуством у области производње индивидуалне и колективне заштитне и филтрирајуће опреме за потребе оружаних снага, привреде и специјализованих установа. У свом производном програму то крушевачко предузеће, између осталог, има различите типове заштитних рукавица, полумаски и маске са филтером и без њега, које, у

ВИШЕ ОД 40 ПРИВРЕДНИХ СУБЈЕКАТА

Домаћа одбрамбена индустрија један је од кључних фактора у опремању Војске Србије средствима наоружања и војне опреме и знатно утиче на одржавање и подизање способности наше војске за обављање свих њених мисија и задатака. Одбрамбена технолошка и индустријска база у Републици Србији, поред 17 предузећа у државном власништву, која су чланице Групације Одбрамбене индустрије Србије, обухвата и више од 40 привредних субјеката, институција и установа различите власничке структуре и организације који се баве производњом НВО, односно радом у области одбрамбених и других технологија уопште, а који су у претходном периоду у значајној мери сарађивала са Министарством одбране и Војском Србије у различитим активностима од значаја за систем одбране и државу у целини.

ВОЈСКА СРБИЈЕ КРОЗ СВОЈУ ТРЕЋУ ЗАКОНОМ УТВРЂЕНУ МИСИЈУ ПРУЖА СВУ ПОТРЕБНУ ПОДРШКУ ЦИВИЛНИМ СТРУКТУРАМА У БОРБИ ПРОТИВ ПАНДЕМИЈЕ ВИРУСА КОРОНА

зависности од намене, пружају висок степен личне заштите. „Трајалове” заштитне рукавице М4 у основи су намењене за дуготрајну АБХ заштиту и представљају поуздану заштиту приликом кретања и обављања послова у контаминираној атмосфери у неограђеном временском трајању.

Полумаске ПМ1, УР2 и 681 са заштитним филтером направљене су од гумених материјала који нису штетни и не изазивају иритацију коже, пружају потпуну респираторну заштиту у класи изнад FFP3 и у потпуности онемогућавају контаминацију особе биолошким, честичним или хемијским агенсима путем удисаја. Респиратор М731 је направљен од неколико слојева различитих материјала како би се ефикасно зауставила продор и најфинијих честица. Посебан слој природног памука даје удобност приликом дуготрајног ношења респиратора.

Корпорација „Трајал” донирала је значајан део тих производа. За АБХ центар у Крушевцу обезбедили су маске за њихове припаднике који дезинфикују јавне површине, улице и градове широм наше земље. Маске су донирали и већем броју државних институција, као и Општој болници у Крушевцу и Сомбору, специјалној болници „Свети Сава” у Београду и другим установама и предузећима.

ЗАШТИТНА ПАМУЧНА ОПРЕМА

Привредно друштво „Јумко” а.д. Врање у последњих неколико година постало је један од водећих произвођача разних врста униформи, балистичке и друге опреме за потребе Војске Србије и извоза, са посебним знањима у производњи саме тканине. У борби против епидемије *ковида-19* то врањанско предузеће организовало је производњу два типа памучних заштитних маски (памучна и маска са

антибактеријском мембраном) у количини од 30.000 комада дневно, како би удовољило ургентним захтевима Војске Србије и цивилног становништва. Памучне маске се након прања и пеглања могу користити поново.

„Јумкове” памучне маске могле су се видети на лицима припадника Војске Србије широм земље, током њиховог обављања задатака од почетка ванредног стања, а велики број маски дониран је здравственим, социјалним и предшколским установама у Пчињском и Јабланичком округу, у Београду, Сомбору, Бачкој Тополи и другим градовима. Поред памучних маски, у „Јумку” је интензивирана и производња мантила, памучних комбинезона/скафандера и капа за којима постоји стална потреба.

ВОЗИЛО ЗА ПОСЕБНЕ САНИТЕТСКЕ НАМЕНЕ

Једно од најмлађих предузећа у групацији Одбрамбене индустрије Србије крагујевачка „Застава ТЕРВО”, које производи за Војску Србије теренска возила НТВ-Застава, успело је да у рекордно кратком року комплетира једно санитарско возило, базирано на „Ивековој” платформи (TURBO RIVAL 35.12HNKPK), и да га донира Војсци Србије за потребе припадника санитарске службе током ванредног стања. То санитарско возило опремљено је у потпуности у складу са важећим стандардима у области медицинског транспорта. Намењено је за транспорт болесника и повређених уз обезбеђење погодних услова транспорта јер има подигнут кров (чиме је омогућен неометан рад медицинској екипи) и омекшане гибљеве, а унутрашњост болесничког простора обложена је полиестерским облогама и термички је изолована. На томе се није стало. „Застава ТЕРВО” започиње и производњу мање серије нових санитарских возила за потребе Војске Србије.

Упркос свеопштој ситуацији и уз све мере заштите, наставља се производња у складу са главним уговорима, а нарочито оним за потребе Војске Србије, а предузимају се и одгова-

рајуће мере да се предвиђени рокови испоруке не продију.

ИЗРАДА ЗАШТИТНИХ ВИЗИРА

Због настале потребе обезбеђивања помоћних медицинских заштитних средстава која се користе за сузбијање епидемије *ковида-19*, предузеће „Прва петолетка – Наменска” из Трстеника започело је поступак израде заштитних визира, јер су се показали као добро заштитно средство у борби против ширења заразе. Намењени су лицима која су изложена повећаном ризику од заразе вирусом. То нису типични производи којима се бави ово предузеће Одбрамбене индустрије Србије, али је за њима постојала велика потреба на тржишту, па су у складу са потребама друштва преорјентисали производњу.

Предузеће „ППТ Наменска” и Амбасада Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске донирали су Министарству одбране 5.000 заштитних визира – „Наменска” из Трстеника донирала је 3.000 визира, а Амбасада Уједињеног Краљевства 2.000.

Поред тога, ово предузеће донирало је заштитна средства и Општој болници Крушевац, Дому здравља Трстеник, службеницима Општине Трстеник, а планирају да и даље наставе производњу.

ДОНАЦИЈА НОВЧАНИХ СРЕДСТАВА

Поред „Прве искра” из Барича која је донирала новчана средства, то је урадила и фабрика „Први партизан” из Ужица. Тај познати произвођач муниције на светском тржишту и један од главних снабдевача војске и полиције муницијом, препознао је потребу да као друштвено одговорна компанија помогне и донирало је новчана средства у износу од 10 милиона динара Републичком фонду за здравствено осигурање за набавку респиратора, а Здравственом центру Ужице милион динара за набавку санитарског возила.¹

ОДБРАНА

Година XV
209
Мај 2020.

Специјални прилог

Пандемија вируса корона

ПАРАЛЕЛЕ И ИСКУСТВА

Приредиле Драгана МАРКОВИЋ и Мира ШВЕДИЋ

Седми вирус корона
SARS CoV-2

ПРИРОДА УЗВРАЋА УДАРАЦ

Ми са вирусима делимо планету. У последњих 130 година број становника на нашој планети се многоструко повећао – са 1,5 на 7,5 милијарди. Ушли смо у неке еколошке нише где нас раније није било, упали смо микробима на њихову територију. Иако смо најразвијенија врста, понашамо се неодговорно према планети, коју делимо са око 10 милиона других врста. Изгледа да сада природа узвраћа ударац и можемо очекивати, уколико не променимо понашање, да и у будућности избијају нове епидемије и пандемије, каже пуковник проф. др Срђан Лазић, начелник Института за епидемиологију ВМА.

Пише Мира ШВЕДИЋ

У јавности су се током јануара ове године појавиле информације из кинеског града Вухана о вирусним пнеумонијама изазваним новим вирусом корона. Иако је у почетку било свега стотинак оболелих, болест је убрзо показала тенденцију лаког и брзог ширења, са зна-

чајним бројем смртних исхода. Светска здравствена организација је након тога изазивао ову болест назвала SARS CoV-2, док је сама болест названа *ковид-19*. Председник Кине Си Ђинпинг наредио је 20. јануара „одлучне мере за сузбијање ширења” вируса корона и Кина је успела да између 23. јануара и 7. марта сасвим сузбије велику, буктећу епидемију, која је на врхунцу имала око 3.750 потврђених заражених у једном дану. Светска здравствена организација (СЗО) прогласила је 30. јануара 2020. да је ова епидемија од међународног значаја на глобалном нивоу, а 11. марта и пандемију болести *ковид-19* јер су случајеви забележени на свим континентима.

Први европски случај заразе вирусом корона забележен је у Италији 21. фебруара. До данас се SARS CoV-2 проширио у 210 држава и њиме је, према подацима од 22. априла, заражено око два и по милиона људи, а преминуло око 177.000. Државе са највише оболелих од *ковид-19* постале су САД (око 793.000 заражено, а око 42.500 преминуло), Италија (181.220/24.114) и Шпанија (204.000/21.282).

У многим државама започела је борба против непознате болести. Био је то велики тест за њихове здравствене системе, већином неспремне за епидемије и нагли прилив великог броја болесника, које је требало одједном збринути. Многе земље су прибегле увођењу карантина за своје становништво, затвориле су границе, а неке су пуштале да се становништво прокужи, уз одређене мере социјалног дистанцирања. У нашој земљи блаже мере социјалног дистанцирања уведене су почетком марта, да би 15. марта било уведено ванредно стање. Најстроже мера забране кретања односиле су се на најстарију популацију јер је она најподложнија оболевању и у највећем ризику за нежељени исход.

Да ли је епидемиологе изненадила ова пандемија, упитали смо начелника Института за епидемиологију ВМА пуковника проф. др Срђана Лазића.

– Пандемија вируса корона није нас изненадила јер је ово седми вирус корона који може да изазове болест људи. Са прва четири никад нисмо имали проблема јер су изазивали инфекције горњих дисајних путева, односно лаке прехладе. Да се нешто слично овоме може десити најавила нам је 2002. година, када смо имали проблем са SARS-CoV, који се проширио у 25 земаља. Пети вирус корона изазивао је тешке упале плућа код оболелих – SARS (тешки акутни респираторни синдром). Тада нас је плашила његова висока смртност, јер је сваки десети доказано инфицирани човек умирао од SARS-а. Међутим, успели смо да га зауставимо тако рећи на првој линији одбране. Овај вирус је просто нестао и није га више било, осим неких инфекција насталих у лабораторији. Онда се 2012. године појавио MERS-CoV у Саудијској Арабији. MERS (блискоисточни акутни респираторни синдром) био је још тежа болест, јер је убијао сваког трећег инфицираног човека. И он се зауставио на првој линији одбране у двадесетак земаља. Имали смо среће са ова два вируса јер су се са оболелих на друге људе ширили тек по појави симптома, па је изолација оболелих омогућила заустављање ових епидемија. Када се појавио овај нови, седми вирус корона, показао је далеко већи епидемијски потенцијал и захватио је све континете. Проблем је у лакоћи ширења и чињеници да вирус шире и асимптоматски носиоци вируса, као и особе које су у инкубацији.

Према речима пуковника проф. др Лазића, научници у свету су након SARS-а прекинули даља истраживања и рад на вакцини јер се вирус повукао, па истраживања нико није хтео да финансира. Међутим, научници су сумњали да понашање модерног човека може довести до појаве новог вируса корона који би захватио већи део света.

– Ми са вирусима делимо планету. У последњих 130 година број становника на нашој планети се многоструко повећао – са 1,5 на 7,5 милијарди. Ушли смо у неке еколошке нише где

нас раније није било, упали смо микробима на њихову територију. Иако смо најразвијенија врста, понашамо се неодговорно према планети, коју делимо са око 10 милиона других врста. Изгледа да сада природа узвраћа ударац и можемо очекивати, уколико не променимо понашање, да и у будућности избијају нове епидемије и пандемије – истиче начелник Института за епидемиологију ВМА.

На удару овог новог корона вируса најпре су се нашли модерни здравствени системи, који су у ери либералног капитализма занемаривали све што не доноси профит, а то је превентива. Епидемиолози и инфектолози деценијама су стављани у запећак, па државе у свету нису могле адекватно да одговоре на појаву *ковида-19*. То се догодило и поред тога што су медицински стручњаци стално упозоравали да инфективне болести нису савладане ни вакцинама ни антибиотикима, да се појављују нове, те да организовано друштво мора да има спремне капацитете и кадрове како би се изборило са епидемијским ситуацијама. Да су настављена истраживања која су напуштена после епидемије SARS-a, стручњаци сматрају да бисмо данас били ближи вакцини против новог вируса корона, а самим тим имали релативно брзо најбољи начин превенције ове болести. Пре-

И ми ћемо морати у једном моменту да пустимо да људи полако долазе у контакте, да се прокуже, да без вакцине природно стичу имунитет. Мерама које сада спроводимо само смо добили на времену да наш здравствени систем издржи, а да се ипак прокужимо колико-толико. Кад отворимо децје колективе, доћи ће до већег прокужавања. Оно ће свакако ићи постепено и потребно је да се 60–70 посто људи инфицира да бисмо постигли довољан ниво колективног имунитета. Али, старијој популацији и у наредном периоду препоручујем да буде опрезна, да води рачуна о социјалној дистанци и не одлази на велике скупове.

венција од оболевања не би била на нивоу од пре сто година – изолација људи и карантин.

– Међутим, без тих мера имали бисмо експоненцијални раст. У Кини је 21. јануара било више од 100 заражених, 22. јануара више од 200, да би 5. фебруара забележили 3.750 новозаражених. И кад су приметили експоненцијални раст, Кинези су кренули у масовни карантин, милионима становника ставили забрану кретања из Вухана, па забрану кретања из стана. То је једина могућност да се заустави експоненцијални раст у ситуацији када немате вакцину. Тако се штити становништво, а и здравствени систем, јер сваки здравствени систем има ниво до ког може да издржи, а након тога долази у ситуацију да не може да помогне онима којима је помоћ најпотребнија. У овој пандемији имали смо ружно искуство да се вирус у Италији и Шпанији на самом почетку епидемија ширио у геронтолошким центрима и здравственим установама. То се објашњава чињеницом да се вирус лакше шири у поменутих популацијама, а и смртност је такође далеко већа.

Искуства других и поређења

Од када се нови вирус појавио, бележе се нова сазнања о његовој природи, начину преношења, оболевању, вирусности, начину лечења. Кинези су нашим лекарима пренели своја прва искуства путем видео-конференције, а касније су одржали и неколико предавања на ВМА.

– Чињеница је да морамо да будемо опрезни кад се болест појави и веома су битне мере карантина, забране кретања, препорука социјалног дистанцирања. Вирусна инфекција манифестује се зависно од особе до особе. Срећом, у више од 80 одсто случајева имамо лакши облик болести. Са епидемиолошке тачке гледишта, управо лакше оболели или асимптоматски случајеви, несвесни да су заражени, преносе и шире вирус. Знамо такође да и деца могу бити инфицирана и да оболе, али је добра вест ➤

што код њих болест пролази лакше, са благом клиничком сликом. Међутим, чињеница је да и код деце која имају здравствене потешкоће другог типа, може да се појави тежа клиничка слика. Кинези нису имали смртних случајева код деце јер је био инфициран мали број. Њихове су школе одмах прекинуле са радом, тако да са те стране немамо поуздане податке. Потом, кинеско је искуство и да инфицирана мајка може да роди дете које није инфицирано преко плаценте. И ту нису имали смртних исхода. Такође, према подацима из света, међу млађима од 30 година нисмо имали нежељених исхода. Међутим, кад смо такве охрабрујуће поруке пренели нашим младима, они су то схватили као да могу да раде шта хоће, да они нису угрожени. Може, нажалост, да се деси смрт, додуше у малом проценту, код неког ко има неку оптерећујућу болест. Кинеска искуства сугерисала су нам да треба да заштитимо старију популацију због промена које неминовно иду са старашћу, како на крвним судовима тако и на другим органима и органским системима. Код старијих особа ни имунитет није као код млађих. Многи од њих дуго болују од неких хроничних болести и већ су развили и неминовне компликације тих оболења. Из свих тих разлога стопа смртности код инфицираних новим корона вирусом прогресивно расте у старијим добним скупинама.

Вишак смртности

Упитали смо професора како се код старије популације разликује ко је жртва короне кад већ имају друге хроничне или малигне болести.

– Ти људи су завршавали на респираторима уз присутне друге знаке инфекције. Не морате све да их тестирасте, али чињеница да су умирали борећи се за ваздух указује на то да је вирус допринео нежељеном исходу. Могуће је да би и друга обољења која имају довела до смрти, али ми их све региструјемо као жртве ове инфекције. У епидемиологији постоји тер-

мин „вишак смртности”, који се углавном користи у годинама када имамо епидемију грипа. У тим годинама увек умире више људи него у годинама кад грипа нема. Ти људи заправо умиру од грипа који је довео до компликација њихове основне болести од које вероватно не би умрли тада да нису добили грип. Исто то важи и за оболеле од *ковида-19*.

Наши лекари су стекли сазнања и када је реч о степену заразности. Пукотник проф. др Лазић каже да постоје различите процене, али да се тренутно зна да једна инфицирана особа може да зарази две–три особе, што је више од сезонског грипа, а далеко мање од морбила.

Покушавао сам да на друштвеним мрежама понудим људима праве одговоре, али сам одустао због неразумевања. Не могу да их убедим да је вакцина врхунац заштите од заразних болести.

– У Италији смо 20. фебруара имали само три оболела, 22. фебруара била су 62 оболела и двоје преминулих, а осам дана касније, 1. марта, 1.694 случаја са 34 преминула. Седам дана касније, 8. марта, била су 5.883 случаја са 233 умрлих, а шест дана касније 17.660 оболелих са 1.266 преминулих. И онда је све ишло нагоре.

Говорећи о стопи смртности, која је претрашила свет у епидемији короне, проф. др Лазић је тај вирус упоредио са gripом, од кога према проценама СЗО годишње умире од 250.000 до 650.000 људи. Наш епидемиолог сматра да је та бројка вероватно већа јер се увек пријављује мање смрти од грипа него што их стварно има. С друге стране, за грип постоји вакцина којом се сваке године вакцинише најстарија и најугроженија популација.

– Постало нам је као нормално да преболимо грип, као нешто с чиме се сусрећемо од малих ногу. А није баш тако. Пред почетак епидемије короне у Србији нам је од грипа преминуо младић од 25 година. Отказала су му плућа. Постоји могућност да и вирус грипа направи такве компликације. Подсетићу вас да је од шпанског грипа 1918. године широм света умрло 40–50 милиона људи. Неке процене кажу и 100 милиона. Догодило се то јер нису постојали антибиотици, јер није било респиратора. Умирили су и млади људи јер је тада то био нови сој грипа. Ако бисмо идуће године почели да пратимо сваког оболелог од грипа, сваког тестирали и сваку смрт пријавили као грип, питање је какве бисмо податке добили. И друго, неће се знати смртност ни од *ковида* док се не ураде масовна серолошка тестирања код људи у Србији и свету, кроз добро дизајниране студије. Највероватније ће се показати да је смртност од короне између 0,5 и 1%. У Јужној Кореји смртност је на 0,7%. Они су масовно тестирали своје становништво и имали су највећи број тестираних, приближно колико и инфицираних људи. И опет нису сигурно ни они обухватили све. Подаци из Кине, Италије, Шпаније са високом смртношћу везани су само за болничку популацију, за смрти код оних који су лечени у болници, и то није права слика. Рачунам да су бројеви инфицираних два–три, ако не и десет пута већи, али не могу то са сигурношћу да тврдим. Ми епидемиолози се често ослањамо и на историјске податке о пандемијама и одатле црпимо искуство.

Таква историјска пандемија био је поменути шпански грип који је светом харао 1918. године. Био је то вирус грипа H1N1. Пандемију 2009. године такође је изазвао вирус грипа тип А. Професор др Лазић каже да смо тада неозбиљно схватили ситуацију и чак тврдили да епидемије и нема, а регистрована је смрт 137 људи у Србији, од тога 10 трудница.

– Тај грип је у принципу погађао млађе људе. Старији су били отпорнији. И најбољи потез који је држава

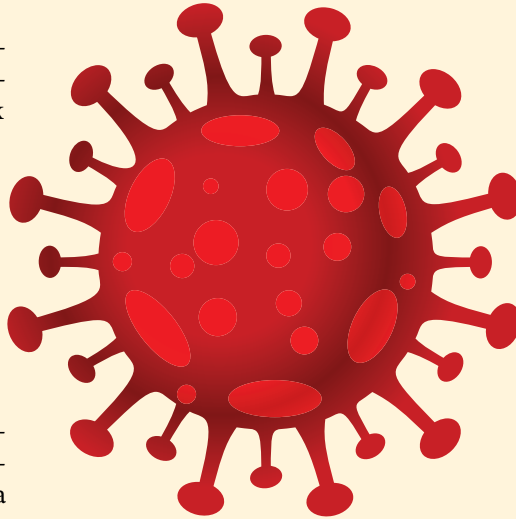
урадила – да набави вакцине – претворио се у контру. Људи се нису вакцинисали, већином због различитих антивакциналних покрета. А Норвешка је исто тако набавила вакцине за своје становништво и вакцинисали су велики проценат људи.

Против грипа сам се вакцинисао, а вакцинисао сам и своју породицу и све своје пријатеље. Волео бих сада да имамо вакцину против короне. Нажалост, по друштвеним мрежама се већ појављују коментари да ће нас Бил Гејтс чиповати новим вакцинама против короне и да се све ово дешава да би нас чиповали. Ја толику количину глупости не могу да схватим. Покушавао сам да на друштвеним мрежама понудим људима праве одговоре, али сам одустао због неразумевања. Не могу да их убедим да је вакцина врхунац заштите од различитих болести.

Колективни имунитет

Док се не пронађе вакцина, а за то је, према најавама, потребно најмање 18 месеци, епидемиолози се слажу да је једини начин да се изборимо с *ковидом-19* да становништво природно стекне имунитет, колективни имунитет или „имунитет стада“, како се на Западу назива. Један од заговорника таквих „лабавијих“ мера, које су супротне заштити строгим карантиним у Кини, јесте Шведска. Запитали смо нашег епидемиолога како то коментарише.

– То је добро тамо где се може спровести, али не може да се примени у свим популацијама. Упоредимо ситуацију у две земље Европске уније које имају различит приступ у сузбијању епидемије – Грчкој и Шведској. Шведска је по површини територије на трећем месту у Европској унији, а има мањи број становника од друге чланице исте заједнице Грчке. Основна разлика је у густини насељености. Највећа урбана средина је Стокхолм, који је као мегаполис упола мањи од Атине. Шведска влада је препоручила становницима Стокхолма да не напуштају град и они су прак-

На удару новог вируса корона најпре су се нашли модерни здравствени системи, који су у ери либералног капитализма занемаривали све што не доноси профит, а то је пре свега превентива. Епидемиолози и инфектолози су деценијама стављани у запећак, па државе у свету нису могле адекватно да одговоре на појаву ковида-19.

тично у некој врсти карантина. Шведђани су људи који се потпуно придржавају свих препоручених здравствених мера, они се социјално дистанцирају и кад нема пандемије, јер су такви по менталитету. Не грле се кад се поздрављају на улици, него држе одстојање од неколико метара. У Грчкој би се сматрало увредом да се при сусрету не изгрле, изљубе. Осим тога, мада и у Шведској имају приличан број оболелих и умрлих, њихов здравствени систем може засад то да издржи јер имају довољно болничких кревета, респиратора и могу да пусте да се имунитет колективно развија.

И ми ћемо морати у једном моменту да пустимо да људи полако долазе у

контакте, да се прокуже, да без вакцине природно стичу имунитет. Мерама које сада спроводимо само смо добили на времену да наш здравствени систем издржи, а да се ипак прокужимо колико-толико. Кад отворимо деље колективе, доћи ће до већег прокужавања. Оно ће свакако ићи постепено и потребно је да се 60–70 посто људи инфицира да бисмо постигли довољан ниво колективног имунитета. Али, старијој популацији и у наредном периоду препоручујем да буде опрезна, да води рачуна о социјалној дистанци и не одлази на велике скупове.

Може ли се колективни имунитет изградити и без вакцине? Професор др Лазић каже да може и да за то постоје бројни примери у историји.

– Раније, кад нисмо имали вакцину против морбила, имунитет се стварао природним заражавањем деце и имали смо епидемије на неколико година – кад се накупи критична маса новорођене деце и опадне ниво колективног имунитета, тог момента избије епидемија морбила и деца се прокуже. Онда смо опет мирни неколико година. И тако је ишло укруг док нисмо дошли до вакцине. Ми смо осамдесетих година 20. века спроводили различита истраживања. Једно од њих нам је показало да људи нису знали да су били инфицирани вирусом паротитиса, али су се роистраживања која смо радили на популацији од 18 година показала да преко 80 одсто њих има антитела, иако нису имали манифестно обољење. Ми се, дакле, неприметно инфицирамо бројним патогеним агенсима. Нисмо још увели као обавезну ни вакцину против хепатитиса А, јер је код нас и даље висок проценат особа које су прокужене. Просто инфицирали смо се, а да нисмо ни знали јер се болест није испољила, а имунитет је створен.

Данас се у лечењу *ковида-19* користе познати стари лекови, јер нових нема. Један је хлорокин, синтетички дериват кинина, који се користи против маларије. А као потенцијално успешну методу лечења струч-

њаци помињу коришћење антитела из крвног серума оних који су се излечили од ове болести. Наш саговорник каже да се та метода одавно користи у медицини, само што су данас много боље могућности да се крв пречисти и да се безбедно искористе антитела из крви у лечењу. Става је да ту методу треба користити тамо где је индиковано и помоћи људима, док не створе своја антитела или у најтежим случајевима.

Оболевање здравствених радника

У борби против новог соја вируса корона у великом процентру страдају и медицински радници. Њих око 600 заражено је короном, што је 8,4 одсто свих оболелих у Србији. Слично је и у свету.

– Нормално је да су највећем ризику изложени здравствени радници и увек се очекује да ће одређен проценат бити инфициран, нажалост и уз употребу заштитне опреме. Здравствени радници могу да се разболе из разних разлога. На пример, због већег оптерећења услед прековременог рада, када замењују оболеле колеге, може доћи до недостатка концентрације, посебно приликом скидања личне заштитне опреме, када је највећа могућност заразе. Некад је реч и о задесним ситуацијама. Из хитне помоћи стално апелују да им кажу да ли пацијент има температуру да знају да ли да обуку заштитну одећу. Међутим, дешава се да их чланови породице оболелог лоше информишу, те да затекну пацијента са температуром и

другим знацима респираторне инфекције – истиче проф. др Лазић.

Поплава информација и дезинформација

У епидемији короне, док влада страх од болести, док се оболели боре за живот, сведоци смо изузетних примера хуманости медикана, али и немилых појава нарушавања основних права пацијената на тајност података о њиховом здравственом стању. Поједине новине објављују имена заражених и оболелих људи и надуго и нашироко описују неке случајеве оболевања.

– Нећу да критикујем, али имате медија и медија. Некима свака част, а неки су и ову ситуацију искористили да профитирају. Ако нису добили дозволу од породице за објављивање тих података, не би смели да их објављују, јер је то максимално неетично.

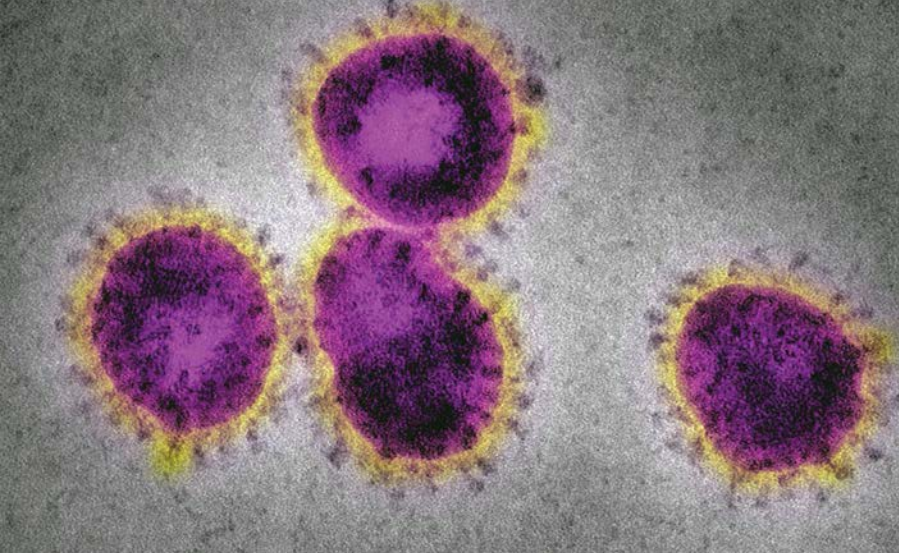
**У Италији смо
20. фебруара имали
само три оболела,
22. фебруара била су
62 оболела и двоје
преминулих, а осам дана
касније, 1. марта, 1.694
случаја са 34 преминула.
Седам дана касније,
8. марта, била су 5.883
случаја са 233 умрлих,
а шест дана касније
17.660 оболелих са
1.266 преминулих.**

Код *ковида-19*, нове болести, суочени смо и са поплавом информација, па и дезинформација. Питамо нашег саговорника у шта веровати.

– У струку. Насупрот поплави најразличитијих дезинформација. Гргљајте, неће вирус ако гргљате, па користите со, пијте алкохол. Сећате се оне Кинескиње која је појела 1,5 kg белог лука, па тровања алкохолом у Ирану. Свега има. Ми смо постали велико село. Само што се некад у селу знало ко је алапача, а сада има много алапача на квадратном метру. Глупости. Каже се да су само свемир и глупост безгранични – опомиње др Лазић.

О новој болести и струка, а и истраживачи, у многим стварима нису сагласни. Представљају се и резултати разних брзих студија, што некад зна да збуну људе. На пример, неке говоре да се вирус преноси ваздухом, да је црвенило очију знак да ћете добити корону, да су такође знак и лезије на стопалима попут оболелих од богиња.

– Све се ургентно ради и мења се из часа у час, много тога се објављује што се иначе не би пустило у научним часописима. За рецензије нема времена. Када је реч о преношењу вируса ваздухом, ми се држимо сазнања да се тако не преноси, јер нема сигурних доказа. Преношење ваздухом подразумева да је вирус остао да лебди једно време у простору па сте ви наишли и удахнули га. Знамо да се преноси директним контактом и преко прљавих руку. Мада је скоро објављена студија која говори да се преноси и ваздухом, сачекаћемо да видимо резултате. Али, ако носите маску, ризик је минималан.

Да ли заиста маске штите и колико, питамо нашег епидемиолога.

– Ако их носимо правилно, штите до одређене мере. Највише штите друге од нас. Уколико смо асимптоматски носиоци вируса, ми ћемо на тај начин спречити да некога заразимо. Оне се морају мењати на два–три сата јер чим се овлаже немају заштитну функцију. Хируршка маска је направљена да штити пацијента од хирурга током рада, да он не инфицира оперативну рану. Заштитиће нас и од вируса корона у затвореном простору јер ће смањити број инфективних честица које смо унели у организам, што је значајно код инфективних обољења. Рецимо, за бациларну дизентерију инфективна доза је мала и износи 1–100 микроорганизама. То можете да купите са кваке и ако не оперете руке, а додирнете уста, унећете микроорганизме и заразићете се. Да се заразите од салмонеле требало би да унесете неколико стотина хиљада до неколико милиона тих микророга-низма, да поједете неки оброк који је пун салмонела да бисте оболели. Разликују се инфективне дозе. И код вируса корона највероватније није исто да ли сте унели свега неколико инфективних честица са којима ће се ваш организам изборити или сте унели велику инфективну дозу. Свакако има смисла носити маске као заштиту.

Лето ће променити све

Питање над питањима које сви постављају гледајући у струку јесте да ли нас и на јесен може сачекати нека нова епидемија мутiranог вируса короне.

Искуство са наших простора говори да се епидемија респираторне инфекције заврши за шест недеља, а ми смо то мерама продужили на 10–12. Да је трајало краће тј. природних шест недеља, да смо пустили да епидемија букне као пожар, имали бисмо велики број жртава.

– Не очекујемо, али се надам да ћемо имати бар експерименталну вакцину. Како је објављено, Кина је одобрила истраживање две вакцине на људима, тако да ћемо неке ствари моћи да урадимо и раније него што очекујемо. Ми ћемо се додатно прокужити и током лета јер ће вирус, очекујем, да се шири и у том периоду, али ће ипак додатно да успори. Биће мања лакоћа преношења, као и код грипа лети. Јер могуће је да се спорадични случајеви грипа јављају у летњем периоду, али остају непрепознати јер грип препознамо тек кад се јави у епидемијској форми.

Када добијемо вакцину против короне, треба наставити фундаментална научна истраживања која захтевају добро финансирање. Научна заједница зна које врсте микроорганизама представљају потенцијалну опасност по људски род. Постојале су индиције да би вируси из породице корона могли направити већи проблем

и сведоци смо да се то и обистинило. Зоонозе, односно болести животиња које могу да се преносе и на људе и даље морају бити у жижи интересовања епидемиолога и инфектолога. Чак 75 одсто данас познатих заразних болести у хуманој медицини биле су најпре болести животиња, које су у неком моменту еволуције прескочиле баријеру врсте. У првом моменту након пробијања баријере врсте обично су ти патогени агенси веома агресивни према човеку да би се с временом проласком кроз већи број људи та агресивност смањивала. Кад нас препознају као домаћине и резервоар који им је битан за опстанак, полако губе вирулентна својства и не изазивају тешке форме болести.

Када држим предавање студентима кажем да су микроорганизми наше нормалне, односно физиолошке флоре, идеални паразити. Идеалан паразит не убија свог домаћина, јер му је домаћин цео свет, него гледају да га искористе онолико колико им треба. Сада кад нас нови микроорганизам не препознаје и нисмо му битни за преживљавање, сасвим је нормално да изазива и теже форме болести. Ипак, очекујем да ће с временом доћи до слабљења вируленције. Очекујем да јесен дочекамо, ако не са вакцином, онда са вирусом који је прошао кроз много људи и који не изазива толико тешке форме обољења. Видећемо.

Нама остаје да у то верујемо, јер човек не може да се помири да је статистичка бројка, медицина да је без хуманости, наука без етичности, а живот без блискости. |

Епидемије у српској војсци и
народу у прошлом веку

РАТ НА ДВА ФРОНТА

Велике епидемије заразних болести наликују великим пожарима па је благовремено предвиђање и планирање основни услов да се господари њима. За спречавање и ефикасно решавање епидемија потребно је да се на време обезбеди неопходан кадар, лекови, санитарска и материјална средства. У супротном, као што нас историја медицине учи, када епидемије избију, оне за собом могу оставити несагледиве последице, чак и при најпожртвованијем раду здравствене службе. Катастрофалне последице епидемија заразних болести током целог 20. века, посебно у периоду 1912–1918, које су однеле око 360.000 живота, али и у време Другог светског рата, записане су генима нашег народа и неопходно је да се на њих подсећамо, посебно сада током актуелне пандемије COVID-19

Пише пуковник проф.
др Драган МИКИЋ
Начелник Клинике за инфективне
и тропске болести ВМА

Велике епидемије дизентерије и колере, а потом пегавог, повратног и трбушног тифуса, маларије и шпанске грознице, које су од 1912. до 1918. у најсуровијем облику нападе наш народ и војску, однеле су, према званичним проценама, око 360.000 живота. То је период великог страдања српске војске и народа, записан у нашим генима, на који треба увек подсећати.

Пред почетак балканских ратова српски војни санитар је по бројности и у стручном погледу, а и са материјалном спремом којом је располагао, био толико слаб да није могао озбиљно да чува војничко здравље од зараза, чак ни у миру. Наша тадашња мирнодопска војска од 32.000 људи имала је само 54 војна лекара. Међу њима готово да није било профилактичара, бактериолога и хигијеничара, док се о епидемиолозима и инфектолозима није ни размишљало, а управо ти профили лекара били су најнеопходнији, јер се они баве изучавањем, спречавањем и лечењем заразних болести. Тада је то за српски војни санитар било најважније.

Слично војном, и цивилни санитар није имао потребан кадар, ни институте, за изучавање, сузбијање и лечење заразних болести, нити довољно материјалних средстава и опреме. Због тога, али и из бројних других разлога, није могао да сачува српски народ од епидемија заразних болести које су уследиле током балканских ратова и Првог светског рата.

Епидеме дизентерије и трбушног тифуса

Када је 1912. године почео Први балкански рат малобројном српском лекарском кадру прикључиле су се жене лекари и студенти медицине, а у помоћ је притекао и велики број лекара из разних земаља Европе. Било је мало специјалиста бактериологије и хигијене у српској војсци, а епидемиолошка оспособљеност војног и цивилног санитета била је веома лоша. За болничаре у санитарским јединицама углавном су постављане особе потпуно неспремне да обављају дужности на које су биле распоређене. Пољске болнице су најчешће биле веома лоше опремљене. Готово да није било средстава за рад са заразним болесницима и за

сузбијање епидемија. Истовремено, био је евидентан недостатак бактериолошких лабораторија и средстава за превоз, изолацију и дезинфекцију. На ниском нивоу је била и снабдевеност лековима, серумима, вакцинама и санитарским материјалом нашег војног санитета, а њихова прерасподела веома лоша. Зато су се епидемије заразних болести као пожар рашириле у српској војсци и народу и нанеле огромне губитке у људским животима.

У Првом балканском рату јединице српске војске кретале су се на великој територији од Санџака до Солуна и од Јадранског мора до Тунце и Марице, у најсиромашнијим деловима турске империје. Наступајући незадрживо наша војска је брзо прелазила преко македонских села и насеља у којима су хигијенско-санитарне прилике биле непознате и неповољне, а није било времена за проверу. Због потпуног одсуства профилактичких мера, кад су трупе ушле дубље у Македонију, у редовима српске војске убрзо је избила епидемија дизентерије, а потом и трбушног тифуса.

Наш санитар на почетку Првог балканског рата није имао серум против дизентерије, нити вакцину против трбушног тифуса, иако су обе болести биле међу војницима и становништвом још за време концентрације наших трупа. Зато су се и појавиле у епидемијском облику одмах по доласку јединица Прве армије на македонско рагиште. Први случајеви дизентерије забележени су крајем октобра 1912. у Велесу и Прилепу, а већ почетком новембра она је достигла свој врхунац. Био је то непосредни разлог да се наредбом команданта Прве армије од 6. новембра 1912. у Прилепу формира болница за заразне болести. Према постојећим записима, једина зграда у Прилепу која је крајем 1912. могла да прими велики број болесника била је турска коњичка касарна у коју се могло сместити 800–900 људи, али се налазила у катастрофалном хигијенском стању. За непуних седам дана касарна је очишћена, сређена и прерасла је у болницу са два посебна дела – за болеснике и за рањенике. У ту болницу су током наредних недеља све команде српских јединица упућивале све оболеле од заразних болести. Они су до излечења задржавани у Прилепу.

**Велики покретни стерилизатор
којим се стерилише целокупна
пооштељина и одећа**

Према казивању др Ђоке Николића, распоређеног у болници Дунавске дивизије првог позива, серум против дизентерије наручен је тек када је у Прилепу од те болести почело умирати по неколико војника дневно. Вакцина против трбушног тифуса није ни нађављена, а камоли испробана, мада се за њу увелико знало у то време. Тај пропуст, оправдан или неоправдан, скупо нас је коштао већ на почетку рата. У експлозивној епидемији дизентерије у Прилепу број оболелих и умрлих од дизентерије и „врућице“ био је велик.

Средином новембра 1912. у освојеном Битољу и у гарнизону избила је и епидемија трбушног тифуса. У вароши је било остало око 1.500 турских болесника и рањеника који су помешани са српским лежали у истим просторијама, делом на сламњачама, делом на самом патосу. Таква ситуација довела је до наглог ширења епидемије трбушног тифуса са већим бројем оболелих. Издвајање на хируршка и интерна одељења почело је тек после неколико дана. Велики број српских војника оболелих од трбушног тифуса забележен је и у Штипу, Кичеву,

Струмици, Дебру, Охриду, где су биле већ препуне болнице.

Према постојећим записима, на поменутих деловима ратишта било је и појединачних случајева пегавог тифуса и великих богиња, али и већег броја оболелих од запаљења плућа. Појава појединачних случајева пегавог тифуса забележена је и у Куманову и Прешеву, па и на просторима Неготинске Крајине. На срећу, велике богиње су се јављале код наших војника само спорадично, захваљујући редовном спровођењу обавезне имунизације против те болести у ондашњој Србији.

Српском санитету у том рату ишло је наруку што је рат почео је у епидемиолошки повољној сезони и трајао је кратко па се нису потпуности разбуктале епидемије, али је ипак било масовних људских губитака.

Убитачна колера

Када се Источна армија турске војске у Првом балканском рату након пораза од Бугара повукла у Чаталцу, у њеним редовима букнула је и експлозивно се проширила епидемија колере. Оболевање од колере убрзо је регистровано и међу бугарским војницима. Према бугарским подацима, до 30. новембра 1912. од те болести

ПАСТЕРОВ ЗАВОД У НИШУ

У Нишу је на иницијативу пуковника др Мике Марковића, 7. јуна 1900, у саставу Моравске сталне војне болнице отворен први Краљевски војни Пастеров завод на Балкану, који је убрзо постао камен темељац превентивне медицине у Краљевини Србији. Када је управник тог завода био познати Нишлија пуковник др Драгутин Петковић, у њему је припремана анимална лимфа и вршене су прве вакцинације против великих богиња. Такође, припремана је и „антирабична емулзија“ за пелцовање против беснила. То је Србију уврстило међу неколико модерних земаља у ондашњој Европи, које су производиле серуме и вакцине и спроводиле редовну вакцинацију против заразних болести. Већ 1904. године у том заводу формирана је и прва бактериолошка лабораторија на Балкану.

Колера у Првом балканском рату, (1912–1913)
Le Petit Journal, 1. 12. 1912.

оболело је око 30.000 бугарских војника, од којих је умрло око 6,3 одсто.

И међу војницима српске Друге армије, која је у то време учествовала у опсади Једрене, убрзо је регистрована појава учесталих случајева колере. Према постојећим подацима, у другој половини новембра 1912. у пуковима Дунавске дивизије избила је епидемија јаког гастроентеритиса, који личи на колеру. Било је већ доста умрлих војника, пре него што је стигла званична бактериолошка потврда да се ради о колери. Прва званична информација о бактериолошки потврђеној колери код бугарских војника и турских заробљеника стигла је српском санитету из бугарског штаба 25. новембра 1912. године. Међутим, за наше војнике оболеле од колере потврда је стигла тек 5. децембра. Разлог томе може бити што је санитет српске Друге армије под Једрене дошао без покретне бактериолошке лабораторије, иако се већ у време слања њених дивизија на војиште знало да пред Чаталцом бесни колера у турским и бугарским трупима.

Да не би било забуне, у српској војсци 1912. није постојала организована превентивна служба. Школоване превентивце у свом санитету тада нису имале ни армије нити дивизије, мада је неколико превентиваца било у активној служби у ондашњој српској војсци. Међу њима су били бактериолози, капетани друге класе др Светозар Пешић и др Ђорђе Протић и резервни капетан друге класе др Мориц

Були. Нажалост, они су били тако да се нису до тада бавили својом струком. Тек децембра 1912, када је епидемија колере била у пуном замаху, Врховна команда послала је ту тројицу бактериолога у помоћ српском санитету Друге армије под Једрене. Тада је интензивирао рад на сузбијању епидемије колере, па је команда набила покретни дезинфекциони апарат, који је од 22. децембра кружио по јединицама дивизије.

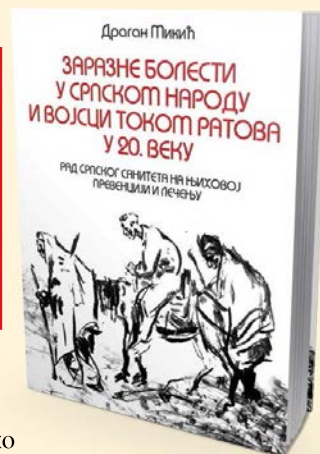
На сву срећу до развоја озбиљније епидемије није дошло јер се стишала за месец дана, те је наше трупе нису масовно расејавале по Србији. Томе је помогло хладно време и дуг пут до куће – маршевање је трајало дуже од инкубације колере.

Занимљив је, међутим, епилог тих дешавања. Санитетски догађаји пред Једреном нису ни поменути у великој критичкој дискусији о раду српског санитета током ратова 1912–1913. године, која је вођена по њиховом завршетку у Српском лекарском друштву, ако се изузме неколико изговорених реченица пуковника др Лазара Генчића, начелника санитета у Врховној команди.

Србија и Грчка ушле су у Други балкански рат против Бугарске 1913. године као савезнице и упутиле су своје армије против бугарске војске, која је била заражена колером. Тада није могло бити сумње да ће већ после првих контаката са Бугарима колера прећи на српске и грчке војнике. Знајући за такву епидемиолошку ситуацију, грчки војни санитет је период примирја пред рат са Бугарима искористио да међу првим армијама провери нову вакцину против колере. Резултати имунизације грчке војске вакцином против колере показали су да је она ефикасна, па су захваљујући томе Грци имали само 2.105 оболелих војника, углавном оних невакцинисаних.

За разлику од њих српски војни санитет оклевао је да спроведе вакцинацију против колере. Да буде још горе, десила се велика стручна „забуна”. Шеф бечког серолошког института професор др Палтауф (Paltauf) извршио је погрешно наруџбину нашег војног санитета. Он је нашем санитету послао серум за лечење колере, који нам уочи рата с Бугарима још није био потребан. Та поруџби-

Драган Микић,
„Заразне болести
у српском народу
и војсци током
ратова у 20. веку
– рад српског
санитета на
њиховој превенцији
и лечењу”,
МЦ „Одбрана”

на је враћена натраг у Беч као непотребна и непоручена, тако да када се колера појавила у српској војсци, наши лекари нису имали ни серум за лечење колере.

На почетку рата је управо хидрична епидемија колере, која је планула на реци Брегалници, за само месец дана узела свој сурови данак у људској патњи и животима српских војника. Највише оболелих имале су дивизије које су биле у директном контакту са бугарским трупима и које су прелазиле заражену реку. Само у Куманову било је више од 3.000 колеричних болесника. Губитке није имала једино Тимочка дивизија другог позива јер је њен референт санитета, хирург потпуковник др Светислав Милисављевић самоиницијативно, пре почетка рата, донео одлуку да војнике те дивизије вакцинише против колере.

Подаци који су објављени код нас у *Српској кореспонденцији*, а који потичу од прикупљених званичних извора, говоре да је у српској војсци само од колере умрло више од 4.700 људи, а број оболелих у Другом балканском рату био је већи од 9.000. Остаје жаљење што последице катастрофалне епидемије колере у Другом балканском рату нису избегнуте или знатно умањене применом тада већ познатих мера имунизације против ове болести.

На опадање и нестанак епидемије колере у том рату највише су утицали брз ток операција и њихово преношење у планине, као и брз свршетак рата и скора демобилизација. Када је колера у војсци потпуно ишчезла, та болест се по завршетку рата појавила у самој земљи, где су је разне клицоноше разнеле. Доктор Мориц Були помиње да је било „не мање од 2.600 мртвих код сеоског и варошког становништва”.

Кључни разлог за велике губитке од заразних болести у српској војсци и народу на почетку 20. века била је неразвијеност превентивно-медицинске службе у српском санитету. Показало се да су бактериологија и друге гране превентивне медицине, као и инфектологија, од непроцењивог значаја у дијагностичком, али и у профилактичком и терапијском смислу. Међутим, до почетка Великог рата, од укупно 10 лекара са специјализацијама из области бактериологије и хигијене, само двојица су обављали посао из своје струке – др Драгутин Петковић и др Милош Стевановић. Они су у то време припремали вакцине против великих богиња и беснила за српску војску и народ у Пастеровом заводу у Нишу.

Недостатак лекара са специјализацијама које се баве заразним болестима у Србији и српском војном санитету био је главни разлог и што његови малобројни припадници нису до почетка Великог рата стекли, а потом и искористили извесно искуство са пегавим тифусом које им се нудило у Првом балканском рату и током претходних неколико година. Како се то није десило, ужасна епидемија пегавца у Србији, која је избила на почетку Првог светског рата, оставила је тешке и трајне последице у српском народу.

Катастрофална епидемија тифуса

Након што је српска војска августа 1914. извојевала тријумфалну победу над аустроугарском војском у Првом светском рату у биткама на Церу, на Дрини и Колубари, а непријатељ био потучен до ногу, наступиле су катастрофалне хигијенско-епидемиолошке прилике у целој Србији. Више стотина хиљада Срба било је у збеговима, више од 50.000 рањеника и болесника у препуним болницама и импровизованим стационарима, и више од 60.000 ратних заробљеника у околини Ваљева. Сви они били су без основних средстава за одржавање хигијене, без преобуке. Јављала се телесна нечистоћа, а уз њу и запат вашију са свим условима за брз пренос са једног на другог у густим смештајним приликама. Да зло буде веће, непријатељ је у Ваљеву и околини, бежећи пред српском војском, оставио

близу 3.500 рањеника и оболелих од пегавог тифуса.

Катастрофална епидемија пегавог тифуса која се десила у Србији после ослобођења Ваљева, почев од друге половине децембра 1914. до маја 1915, и дан-дanas изазива велико интересовање и узрок је бројних недоумица и полемика, чак и међу најбољим познаваоцима историје медицине, односно српског војног санитета. Бактериолог др Мориц Були, тада лекар пољске болнице Комбиноване дивизије, први је на почетку Великог рата скренуо пажњу на појаву обољења налик тифусу у српској војсци. Он је запазио војнике оболеле од „те болести” у пољској болници у Јаребцима, непосредно после Церске битке. Према његовим казивањима, већ тада је број оболелих почео да расте из дана у дан. Међутим, није јасно на који је од три тифуса др Були мислио. Прегледом литературе о заразним болестима у ондашњој Србији и других релевантних чињеница са сигурношћу можемо тврдити да др Були није поставио прецизну дијагнозу тифуса јер није имао услова за то. Пегавог, па ни повратног тифуса (рекуренса) није било у то време у Србији и могло се радити само о трбушном тифусу. Уосталом, ни др Були касније није на томе посебно инсистирао, јер је био сведок епидемијске појаве сва три тифуса крајем децембра 1914. године.

Према другим изворима, спорадични случајеви пегавца у војсци (претпоставља се и међу избеглим становништвом)

забележени су у западној Србији октобра 1914. године. Доктор Владимир Станојевић каже да се и сам разболео 26. октобра, као лекар пољске болнице Комбиноване дивизије, у време када се она повлачила са положаја на Гучеву.

Могућа изворишта епидемије пегавца могла су бити и његова ендемска жаришта у виду позног рецидива класичног пегавца (*Brill-Zinsserova болест*), важног за очување узročника пегавца у интересу епидемијском периоду. Та жаришта су постојала у Санџаку, Космету и у Македонији, у областима које је Србија ослободила и припојила после балканских ратова 1913, тако да постоји могућност да су се у ратним условима нека од њих активирала. Довољни предуслови за развој епидемије пегавог тифуса били су мобилизација војника из тих крајева ради попуне оперативне војске без посебне тријаже, стална циркулација људства између фронта и позадине, те крајње лоши хигијенски услови. Недостајала је само варница.

Истраживачима историје српског санитета остаће нејасно ко је и како током јесени 1914. могао поставити дијагнозу спорадичних случајева пегавца у српској војсци. Наши лекари у том периоду нису имали потребна искуства са овим обољењем, па ни пуковник др Лазар Генчић, тадашњи начелник санитета Врховне команде, који је накнадно поменуо да су у редовима наше војске у то време постојале „спорадично клице пегавца”. Зато су

Пелцовање српских војника од заразних болести, Фустапидими, 1916.

и данас велике недоумице о пореклу епидемије пегавца у Србији, односно да ли је она унета са стране.

Ток епидемије пегавца, па и рекуренса у Србији најбоље се може реконструисати на основу извештаја пуковника др Вилијама Хантера, учесника у сузбијању епидемије у Србији почетком 1915. године. Према његовим извештајима, епидемија пегавца јавила се неочекивано и нагло по завршетку Колударске битке, средином децембра 1915, најпре код аустријских заробљеника у рејону Ваљева, где су били највећи прихватни заробљенички логори. Њој је претходила епидемија рекуренса у Србији, што је супротно епидемиолошком искуству у ендемским крајевима, где рекуренс следи пегавца.

На основу оцене др Хантера да је епидемија пегавог тифуса у Србији 1914/1915. била „најизненаднија епидемија по пореклу, најбржа по току, највећа у интензитету, а најбрже заустављена од свих познатих оваквих епидемија у историји”, може се закључити да такве карактеристике епидемијског процеса пегавца и рекуренса нису вероватне у ендемским подручјима и у прокуженој популацији.

Број оболелих од пегавца у Србији почео је рапидно да расте почетком зиме, тако да је епидемија већ крајем јануара 1915. имала застрашујуће размере. Кулминација је уследила у фебруару и марту. До фебруара 1915. од пегавог тифуса оболела је или умрла већина српских лекара, а епидемија пегавца у српској војсци и међу становништвом била је у највећем јеку. Морталитет се кретао од 20 до 60% на врхунцу епидемије, а најгоре је било у Ваљеву, где је морталитет од пегавца повремено достигао и 90 одсто.

Нишка војна болница била је једна од највећих заразних болница и њу су преузеле руске медицинске мисије. Ту је, како пише др Владимир Станојевић, тада управник војне болнице у Нишу, у јеку епидемије од пегавца умирало и по 36 болесника дневно. Забележено је да је од новембра 1914. до априла 1915. умирало 250–500 болесника месечно, док је у болници у Крагујевцу од децембра 1914. до марта 1915. умирало 550–900 болесника месечно.

Посебну улогу у ширењу епидемије пегавог тифуса одиграле су пољске бол-

РУСКА САНИТЕТСКА ПОМОЋ

Руске санитарске екипе распоређене плански у рејону Ниша од почетка Великог рата до повлачења српске војске из Краљевине Србије одиграле су значајну улогу у збрињавању бројних рањеника и болесника који су свакодневно пристизали у Ниш, претварајући га у највећу ратну заразну болницу у Србији. Само у прва два месеца рата, од 20. августа до 3. октобра, у Србију је стигло пет група и већи број појединаца лекара, санитарског особља и милосрдних сестара. Прва санитарска екипа упућена из Русије и намењена оснивању болница, коју је лично опремила грофица Марија Константиновна Трубецки, стигла је у Ниш у септембру 1914. године. Предводио ју је др Арсеније Џуверовић. У екипи је било 10 лекара и 110 медицинских сестара из Русије, који су у Нишу формирали хируршку болницу са 350 кревета и заразну са 120. Чим је рат почео, у Србију је упућен и доц. др Сергеј Квинтилијанович Софотеров, хирург, а убрзо му се у Нишу придружију и чланови мисије госпође Ане Павловне Хартвиг. Они су током септембра и октобра 1914. у Првој и Петој резервној болници урадили тачно 1.339 хируршких интервенција. У недовршену зграду нишке гимназије, као испомоћ, смештена је Московска хируршка војна болница. Њен управник био је познати хирург С. И. Сироткин. Московска болница имала је 200 постеља у хируршком делу и 150 у заразном. Истовремено је из Русије упућена одлично опремљена Мисија петроградског словенског добротворног друштва за Србију, позната касније као „Мисија Сичева”. Та мисија радила је у Ваљеву, Крагујевцу и Зајечару.

У хаосу епидемије пегавог тифуса Руска заразна болница код Железничке станице у Нишу изашла је на добар глас по малој смртности оболелих. Тако је било захваљујући изванредној нези и залагању особља, које је највећим делом и само преболело пегавца, укључујући и епидемиолога др Н. В. Марчинковичеву, која је руководила болницом. Овој болници у лечењу пегавог тифуса убрзо је придружена и модерно опремљена болница са 400 постеља коју је опремила Александринска општина бр. 3, а којом је руководио доц. др Спаски. Поред њега у болници је радило још седам лекара и 40 сестара. Новембра 1914. у Ниш су приспели и бактериолози др Екатерина Морозова и др Ксенија Давидова, а потом и други. Захваљујући интервенцији књегиње Трубецки, у Србију је 15. јануара 1915. кренула и мисија Одред РДЦК и града Москве како би пружила хируршку и медицинску помоћ српским рањеницима и болесницима. Мисију су чинила 34 лица, а предводила ју је књегиња Трубецки.

нице. Доктор Владимир Станојевић је писао да су то биле сабирне станице у којима се скупљало и мешало сво људство које је било евакуисано с фронта ма из којег разлога.

Они су одатле евакуисали још даље и још дубље у позадину, „ширећи свуда око себе и остављајући свуда за собом заразу.”

Сузбијање непознате болести

Превентивни рад против заразних болести уочи Првог светског рата није био у потребној мери познат српским лекаrima и они нису одмах схватили епидемиологију пегавог тифуса нити препознали брзо нарастајућу епидемију те болести крајем децембра 1914. године. Да је бела ваш преносник пегавца, сазнали су тек у јануару 1915. године од француских лекара, који су тада радили у Ваљеву, а које је предводио проф. др Емил Консеј, сарадник чувеног француског научника проф. др Шарла Никола, који је 1909. доказао да узрочника пегавог тифуса преноси бела ваш. Консеј је почев од јесени 1914. у ваљевској резервној болници за заразне болести леčio заразне болеснике. Ту га је фебруара 1915. затекао бактериолог доц. др Лудвиг Хиршфелд, кога је српска влада упутила у жариште епидемије. Он се одмах укључио у решавање епидемије. Поред осталог, српским лекаrima који су радили у Ваљеву одржао је више предавања о епидемиологији пегавог тифуса, које су се заснивала на научним доказима професора Никола и Консеја.

По свој прилици др Консеј је у својој научничкој скромности радио свој посао, а српске санитарне власти нису ни слутиле кога имају у својој средини. Тако је било док случајно или намерно, у тренутку када је рекурент већ беснео, а пегавца био на опасној узлазној линији, није дошло до сурета између њега и др Милана Јовановића Батута, вероватно почетком јануара 1915. године. Тада је Батут сазнао за начин преношења пегавца, што је убрзо обелодањено српском санитету и српској јавности.

Српски лекари, учесници Великог рата, посебно они млађи нису се током школовања широм Европе сусретали са оболелима од пегавог тифуса. Нису успели да искористе ни прилику да стекну

увид у клиничку слику пегавца, која им се нудила пред издијање епидемије у Србији 1914. године. Зато је, посебно на почетку епидемије, било много проблема у постављању дијагнозе и лечењу оболелих, иако се клиничка слика пегавца током епидемије испољила у пуном дијапазону.

Схватајући озбиљност ситуације, српска влада је од пријатељских земаља крајем децембра 1914. тражила 10 бактериолога и 20 епидемиолога са неопходним помоћним особљем и опремом. Долазак бројних добротворних мисија није донео напредак у решавању епидемије, иако су оне биле добро попуњене људством и опремом. Значајне промене настале су тек марта 1915. када су стигле санитарне војне мисије. Најпре британска мисија, коју је предводио пуковник др Вилијам Хантер, потом француска мисија са пуковником др Жобером на челу и на крају америчка мисија Црвеног крста априла 1915, којом је руководио проф. др Ричард Стронг, инфектолог Харвардског универзитета, који је имао искуства у сузбијању епидемија тропских болести.

Енергична борба са епидемијом у земљи координирана је из Ниша, где је у

ПАКАО, ПРАВИ ПАКАО

– Цела Србија претворила се у једну велику болницу... једна велика узбуркана и у сталном покрету кошница, прљава, загађена и вашљива. За смештај ове војске рањеника и болесника, сопствених или заробљених, искоришћене су све јавне зграде и државна надлештва (школе, судови, управне зграде), многе кафане, па и већи приватни објекти, а кревете је често замењивала слама распростра по поду..., записао је у свом дневнику пуковник др Роман Сондермајер. Славни пољски бактериолог доц. др Лудвиг Хиршфелд забележио је да су се у болницама у Србији дешавали језиви призори масовног страдања и умирања и болесника и болничког особља, описујући то стање почетком фебруара 1915. речима „пакао, прави пакао”.

то време било седиште Владе, Народне скупштине, санитета и позадине. У Нишу је формиран Међународни одбор за увођење санитарних мера за сузбијање заразе.

Чланови медицинских мисија, нарочито руске и француске, углавном су лечили оболеле од пегавца, док је британска мисија организовала рад на сузбијању епидемије. Британска мисија је 8. марта 1915. српској влади званично предочила мере за сузбијање пегавца. Те мере су морале да примене српска влада, градске управе и управе болница како би спречили даље ширење пегавца. Посебну улогу у томе одиграло је „српско буре”, импровизовани апарат за депедикулацију одеће и ћебади, чији је аутор био санитарски мајор др Г. Е. Ф. Стамерс, епидемиолог.

Сузбијање епидемије пегавог тифуса у Србији 1915. код становништва било је посебно тешко јер није била могућа хоспитализација оболелих, а још мање њихова регистрација. О томе је пуковник др Хантер писао после рата: „У вагонима и на станицама била је неописива гужва. Гомиле сељака у њиховим овчјим кожусима са безброј вашију... Читав железнички саобраћај је радио као ‘река инфекције’ носећи заразу горе и доле по земљи – из армијске ареје на цивилну и из ње натраг у армију”.

Зато је пуковник др Хантер предложио привремену забрану железничког саобраћаја, осим за потребе војске, забрану свих одсуштава и формирање карантина и дезинфекционих, односно депедикулационих станица на железници.

Према наведеном може се закључити да су катастрофалну епидемију пегавца у Србији удруженим снагама савладали народ, власти, војска и српски санитет, под вођством британске санитарне војне мисије предвођене пуковником др Хантером и његовим епидемиологом мајором др Стамерсом.

Не постоје прецизни статистички подаци о укупном броју оболелих и умрлих од пегавог тифуса у Србији током епидемије 1914/1915. године. Сматра се да је укупно оболело близу 500.000 грађана и око 100.000 војника. Према личној евиденцији тадашњег начелника санитета Врховне команде генерала др Симе Ка-

**Болесници и рањеници
чекају превоз поред
железничке пруге, 1915.**

рановића током епидемије умрло је око 35.000 српских војника. Поред тога, умрло је више од 150.000 становника Србије и скоро 35.000 аустријских заробљеника. Животе је од пегавца, лечећи оболеле, изгубило преко 120 српских и иностраних лекара, осам заробљених аустријских лекара и близу 20 српских медиканара.

Маларија на Солунском фронту

Маларија је од свих заразних, али и осталих болести на Солунском фронту, била најтеже, најчешће, ако не и најопасније обољење у свим армијама. Војске савезничких, али и непријатељских земаља, биле су захваћене епидемијом маларије у већем или мањем интензитету свих ратних година. О последицама маларије у то време најбоље сведоче речи команданта француске армије, који је главном команданту савезничких трупа, када је добио заповест за напад јавио: „Жалим, али цела моја армија налази се сада у болницама због маларије”.

Према статистици санитетске врховне команде савезничке војске, морбидитет од маларије је током рата на Солунском фронту од укупног бројног стања износио 65%, а морталитет 1,5%, односно 25% од укупног морталитета. Због тешких последица од хроничне маларије, из британске војске у пролеће 1918. отпуштено је кућама око 25.000 војника. И Немци су на балканском ратишту били заражени маларијом. Број оболелих од те болести био је два пута већи

него од три најјаче ратне заразе: пегавца, колере и тифуса. У српској војсци морталитет од маларије 1916. године био је 25% од укупног морталитета од свих болести, а укупни морталитет од маларије од 1. јула 1916. до 1. септембра 1918. износио је 0,87% или 412 умрлих.

Маларија се код српских војника јавила јуна 1916. када су наше трупе упућене са Крфа на Солунски фронт. Јединицама Друге армије додељен је као пролазни логор подводни терен с леве стране реке Вардара, код места Топчина. То земљиште је на француским картама већ било означено као једно од најзараженијих маларијом, па није јасно зашто је баш оно одабрано за пролазни логор наше војске.

Када су 12. јуна 1916. године Шумадијска и Тимочка дивизија стигле у логор код Топчина, дошло је до наглог и масовног заражавања маларијом. Одмах по улогоравању наших трупа српске војнике су немилице напали ројеви комараца и остављали на њиховим незаштићеним деловима тела страховите трагове – отечена места на лицу, рукама и ногама била су величине ораха. Експлозија оболевања од маларије наступила је 21. јула 1916. године. Тог дана регистровано је 247 нових случајева болести, а наредних дана број оболелих кретао се и до 300 дневно.

У критичном периоду, 17. јула 1916, за заступника референта санитета Шумадијске дивизије упућен је др Ђорђе Протић. Он је запазио да су код оболелих били присутни практично сви обли-

ци маларије, па и они веома тешки, али да су доминирале маларија терцијана и квартана. Одмах је наредио тријажу оболелих у три групе које су добијале одговарајуће шеме и дозе терапије и превенције. Амбуланте и завојишта примерено су уређене за смештај болесника, па се удобност није много разликовала од болница. Организована је и добра исхрана са месним додацима.

Слично је било и у Тимочној дивизији. Према извештају тадашњег пуковског лекара 13. пешадијског пука Тимочке дивизије др Косте Тодоровића „маларична епидемија је узела ове године огромне размере. Из пука, чије је бројно стање 15. јуна било око 2.500 војника, јавило се у току три месеца 2.600 за лекарску помоћ, а од њих је око 850 упућено у болницу. И поред енергичне употребе кинина резултат је незадовољавајући”.

Тешко је доћи до прецизне цифре о укупном броју оболелих од маларије у српској војсци на Солунском фронту јер су многи лечени у трупи, а неки су по више пута упућивани у амбуланте, завојишта и болнице. Према подацима санитетског одељења Врховне команде, од јула 1916. од маларије су боловала 9.474 војника, потом 1917. чак 26.401, а 1918. године 14.685.

У извештају др Косте Тодоровића број оболелих од маларије нагло се повећавао упркос профилактичкој примени кинина и било је све више акутних

ВАКЦИНАЦИЈА

Пољски бактериолог доц. др Лудвик Хиршфелд је у Централној лабораторији српске војске у болници „Престолонаследник Александар” у Солуну 1917. успешно произвео сопствену вакцину против тифуса и паратифуса. Прво ју је испробао на себи и својим војницима, затим је вакцинисан и војвода Живојин Мишић, пријатељ др Хиршфелда, а за њим и штабни официри. Како није било тежих последица и нежељених реакција на нову вакцину, њена редовна примена отпочела је током лета 1917. године. Ефекат је био одличан, па су војници у отаџбину ушли без трбушног тифуса и паратифуса.

Шпанска грозница 1918.

форме болести. Велика епидемија са тешким, а и смртоносним облицима маларије избила је у јулу и августу 1917. године. Преовладавао је хронични облик маларије, а било је и много болесника са реинфекцијом и новооболелих.

У августу 1917. у болнице су смештене 1.923 болесника из Тимочке дивизије, а слично стање било је и у јединицама Шумадијске дивизије. Потрошено је 11.000 kg кинина у пастилама, 200 kg прашкастог и 407.000 ампула кинина, уз велику контролу употребе у неким јединицама, али се број оболелих од маларије није смањивао. У том периоду санитарски персонал српске војске био је изложен надљудским напорима како би смеистио, лечио и неговао огроман број оболелих, при чему је и сам много страдао од маларије. Само у Другој армији српске војске оболело је више од 20 лекара и сви су лечени у позадинским болницама.

У тој ситуацији основни проблем била је брига како да огроман број болесника редовно, у довољној количини, добија кинин, што није било лако спроводити не само на фронту, већ и у позадинским болницама. Како се знало да кинин не делује на све облике паразита сматрало се да га је најбоље применити за време маларичних напада.

Шеф унутрашњег одељења наше Прве сталне болнице у Солуну др Љубодраг Стојановић је, почев од друге половине 1917, након испитивања на свом одељењу, увео у праксу нови модалитет

терапије маларије. За две године проведене у Солунској болници он није применио ниједну интравенозну инјекцију кинина и није имао ниједан смртни случај од маларије.

О великом доприносу лечењу маларије који је дао др Стојановић говори чиненица да су његов модалитет примене кинина прво прихватили сви лекари Солунске болнице, а потом је усвојен и препоручен за све српске санитарске војне установе до санитета наше Врховне команде. Током 1918. и 1919. године и лекари савезничких армија као терапију „македонске маларије” прихватили су овакав начин кинизације, пре свега дозирања кинина.

Пандемија шпанског грипа

Пред крај Првог светског рата, 1918–1919, избила је пандемија грипа, познатија као шпанска грозница (први случај обољења регистрован у Шпанији), која је усмртила неколико десетина милиона људи широм света, што је знатно премашило укупни број жртава Великог рата. Током пандемије шпанског грипа 1918. највише су оболевали млади људи од 15 до 36 година.

О почетку, а посебно о току епидемије шпанског грипа у српској војсци на Солунском фронту, као и о броју оболелих и умрлих војника, има мало података. Први пут грип се појавио априла 1918. на Крфу, међу нашим војницима, улогореним наомак града. Изненада су се

појавила акутна респираторна обољења праћена високом температуром, главобољом, прострацијом, боловима у целом телу, кијањем и кашљем. За два дана оболело је 150 људи, а 95 је због тежег облика болести пало у постељу. Смртних случајева није било.

Истраживања су показала да су наши војници почели да оболевају после контакта са француским пекарима са брода „Вјен-Ноа”, који је тих дана дошао из Солуна и на коме је владало идентично обољење. Болест је трајала три–четири дана, а потом је долазило до постепеног опоравка. Узрочник епидемије је нашим лекарима остао непознат, а о грипу се на почетку ове епидемијске појаве није ни размишљало.

Касније, током маја 1918. начелник санитета Врховне команде пуковник др Ђорђе Владисављевић известио је да су у неким војним јединицама на фронту, избила експлозивно, фебрилна обољења, са ретким компликацијама, без смртности, али са дугом и мучном рековаленсацијом. „Њих су неки од наших лекара пријављивали као денгу или папатачијеву грозницу а француски као грип. Тек у јуну и јулу, када су се почеле јављати плућне компликације са доста високом смртношћу, увидело се да је инфлуенца посредни”.

У петнаестодневном лекарском извештају о кретању заразних болести за прву половину августа 1918. наводи се да је само 11 припадника Друге армије српске војске боловало од грипа. Међутим, у то време, читаве чете из 122. дивизије француских трупа дошле су на Солунски фронт са gripом, па се епидемија пренела и на наше јединице. Како је епидемија напредовала, настајале су све чешће и теже плућне компликације, а вероватно и друге, па се повећавала смртност код оболелих.

Крајем септембра и почетком октобра разбуктала се епидемија грипа, која је до крајње границе отежала гоњење непријатеља. Српски санитар био је приморан на различите импровизације током напредовања све до ослобођења Београда 1. новембра 1918. Због силне епидемије грипа већина дивизијских завојшта Друге армије принудно је преобликована у пољске болнице.

На Сутјесци, 1943.

Начелник санитета Друге армије пуковник др Сава Петровић је тим поводом 24. септембра 1918. депешом из Штипа затражио да се што пре образује стална болница у коју би се могло упутити око 2.000 рањеника и болесника „јер су њима дивизијска завојишта потпуно прикована и неће моћи пратити трупе у даљем покрету.” Прво и друго завојиште Тимочке дивизије, са великим бројем грипозних болесника, остављена су неколико недеља у Велесу, да би тек касније пристигла своју дивизију која се налазила у Краљеву.

Број оболелих српских војника од шпанског грипа био је значајно већи него што се у извештајима из тог периода може уочити. Стање у болницама непосредно иза напредујуће Друге армије донекле се може наслутити на основу података у Инспекцијском дневнику II пуковника др Сондермајера (рукопис бр. 1559/ 1-1, САНУ). Према тим подацима, у периоду од 21. до 27. октобра 1918, у шест градова (Приштина, Митровица, Пећ, Рашка, Краљево, Чачак) лечено је по болницама више хиљада болесника, од којих неколико стотина са грипозном пнеумонијом. Смртни исход био је веома чест, 15–20%.

И број оболелих грађана Србије од шпанске грознице био је, по својој прилици јако велики, али су ослобођење земље и укупне жртве које је тада војска имала у други план потиснуле интерес за пандемију грипа. То потврђују и подаци до којих је дошао др Владимир Кри-

вошејев, истражујући последице шпанског грипа у Србији. Они показују да је од октобра 1918. до нове године у окупираној Србији било масовног умирања. У Златиборском округу умрло је 775 људи од шпанског грипа, у Трстеничком срезу 1.300, а из ваљевског краја више стотина. О њиховим смртима говоре изводи из црквених књига умрлих. Дешавало се да су се војници са фронта враћали и загицали празне куће јер им је цела породица помрла од грипа.

Пегавец у Другом светском рату

На просторима Краљевине Југославије, услед веома лоше епидемиолошке ситуације током Другог светског рата и постојања ендемских заразних болести, ипак је дошло до развоја тежих епидемија, пре свега пегавог тифуса. Пегавец се као злокоб надносио над борце и становништво и опет се разбуктао у епидемије великих размера – пренео се са ендемских подручја у крајеве где га раније није било и однео многе људске животе. Опет је постало актуелно готово заборављено „српско буре” из Првог светског рата, сада названо партизанско, кога су јединице почеле да примењују већ крајем 1941. године.

Иако се пегавец појављивао у четири епидемијске сезоне, почев од краја 1941. до краја 1944, ипак ниједне године није избила катастрофална епидемије каква је Србију задесила у Првом светском рату. За спречавање развоја великих епидемија пегавог тифуса од пресудног значаја била

је правилна процена партизанског санитета на терену којим су се партизанске јединице кретале и јасна противеписидемијска оријентација у руководству НОР-а.

Према записима генерал-мајора др Боровоја Врачарића, током 1941. године у Србији није било жаришта пегавог тифуса у народу, ни у партизанским јединицама, на територији где су се оне налазиле. Међутим, скорашња истраживања проф. др Снежане Вељковић показала су да се на територији Србије крајем априла и почетком маја 1942, у региону Бајине Баште, ипак догодила велика епидемија пегавца, која неоспорно заслужује да буде укратко приказана. Докторка Вељковић је изнела на светло дана да је *Извештај о епидемији пегавца у Бајиној Башти 1942*, који је написао професор др Коста Тодоровић, био 60 година затурен, изгубљен и заборављен. Пронађен је у Архиву Института за судску медицину Медицинског факултета у Београду. Био је упућен 19. октобра 1942. тадашњем декану Медицинског факултета проф. др Миловану Миловановићу. Неки делови извештаја проф. др Тодоровића су заиста потресни:

„...Све је подсећало на злокобну епидемију пегавца из 1914–1915... Први приказ који нас је следио при обиласку болнице био је одиста језив и жалостан: мајка је прала на плочнику, пред самим улазом у зграду, леш свог умрлог детета...”

Повод за описано страдање цивила избеглих у рејон Бајине Баште био је почетак Треће непријатељске офанзиве у источној Босни, априла 1942. године. Пред ужасним терором окупатора и његових сарадника бежало је око 30.000 избеглица, највише жена, деце и старца, а међу њима и око 5.000 инфицираних и оболелих од пегавца. Суров прогон цивилног становништва кулминирао је 5. маја, када је побијено око 4.000 избеглица. Захваљујући помоћи сплавара, које је организовала тадашња српска држава, 18.000–20.000 избеглица са великим бројем жена и деце прешло је Дрину. Распоредили су се у рејону тада слободне Бајине Баште. У катастрофалним условима смештаја, пегавец се брзо проширио међу избеглицама, а потом и на локално становништво. Умрло је много деце и старијих људи.

Професор Тодоровић је у свом извештају детаљно описао и здравствене тегобе које су имали наше избеглице из источне Босне: „И поред до тада вршене депедикулације, живи гад је захватио свемредом, и одрасле и децу. Вашију је било и на рубљу и на оделу, и коси, на лежиштим, покривачима, на трави – свугде. Уз то готово сви су патили од 'свраба' шуге,... У болесничким собама су лежали заједно и мушки и женски, и деца и одрасли, у својим оделима, на голом поду без простирке и без покривке. Многи су повраћали, плували око себе, вршили и велику и малу нужду пода се...”

Екипа Медицинског факултета у Београду, која је радила на сузбијању епидемије, затекла је 21. маја у логору за избеглице 2.567 људи, од којих 1.344 деце испод 12 година. Тачан број умрлих се не зна, али је познато да су умрла 162 детета испод 12 година. У импровизованој болници, која је радила од 24. маја до 10. јула 1942, од пегавца је лечено 627 оболелих, од којих је 26 умрло.

Вариола вера

У другој половини 20. века постигнут је огроман напредак на пољу медицинских наука. Када је реч о заразним болестима, кључни напредак учињен је у области превенције и то, на првом месту, захваљујући развоју бројних нових вакцина и унапређењу старих. Додатном смање-

њу броја оболелих од заразних болести у модерном свету допринели су крајем 20. века брз и континуиран напредак у дијагностици и терапији. Те светске трендове пратила је и Србија и њен цивилни и војни санитет, који су у појединим областима били врхунски развијени – и у санитетском кадру и у санитетским материјалним средствима. Ипак, епидемије су долазиле и долазиће ненајављено.

У нашој земљи су у другој половини 20. века забележене бројне епидемије дизентерије, трбушног тифуса, хепатитиса А, паротитиса, хеморагијске грознице са бубрежним синдромом и друге, али су оне брзо и ефикасно решаване. Тако је било и са епидемијом посебно опасне болести, великих богиња, односно вариола, која је избила у првој половини 1972. године у ондашњој СФРЈ. Вариолу, која је у СФРЈ већ годинама било искорењена, у Србију је унео Ибрахим Хоти из Ђаковице 15. фебруара 1972, вративши се у земљу са верског пропутовања у Меку и Медину. Нажалост, дијагноза великих богиња је постављена тек 14. марта 1972. До тада је већ било заражено 140 људи на Космету, у Новом Пазару, Чачку, Београду и на северу Црне Горе.

Даље ширење вариоле спречено је веома ефикасно увођењем карантина у неколико градова. Боравак у карантину трајао је око 30 дана, а оболели су смештани у осам импровизованих објеката на простору читаве земље. Друга кључна мера да се вариола вера обузда била је вакцинација. Ефикасном вакцинацијом око 17 милиона становника СФРЈ у релативно кратком року спречено је даље напредовање те болести. Сви медицински радници били су мобилисани по објектима где су људе вакцинисали, а војска и полиција су регулисале кретање грађана. Нико ко није био вакцинисан није смео на улицу.

Епидемија великих богиња трајала је скоро два месеца, оболело је 180 особа, а преминуло њих 36, што је 20 одсто од укупног броја оболелих.

Поред осталих, и ондашња Клиника за заразне болести ВМА дала је свој важан допринос у сузбијању епидемије вариоле 1972. у Југославији. Уз помоћ управе ВМА, а ради спречавања уношења вариоле на ВМА, формирано је ка-

рантинско одељење на Авали. Један инфектолог био је ангажован у карантинском одељењу у Чачку, а начелник Клинике др Ратко Каљаловић у штабу Града Београда за борбу против вариоле. Све предузете стручно-превентивне и организационе мере допринеле су да у војсци није забележен ниједан случај оболевања војних лица од вариоле.

Епидемије заразних болести и даље прете

Присетили смо се тешких епидемијских и пандемијских заразних болести које су карактерисале прошли век и немилице косиле становништво и војску, посебно током ратова. Епидемије и пандемије заразних болести наставиле су се широм света и у 21. века – SARS 2002/2003. у Азији, колере 2002 и 2010. у Африци, MERS 2012, на Блиском истоку, грознице Западног Нила 2012. у Србији, Еболе 2014. у Африци, Зика грознице 2015/2016. у Америци. Актуелна пандемија COVID-19, изазвана SARS CoV-2 вирусом нас је поново, на најгрубљи начин, подсетила да смо као људи ограничени својим смртним бићем и да морамо непрекидно изучавати микроорганизме и обољења које изазивају како бисмо водили борбу против њих.

Достигнућа савремене медицине могу помоћи здравственим радницима да успешније лече људе, али нам ново-

Фото: Милослав Хлубна

Вакцинација
против вариоле
вере, 1972.

ЕРАДИКАЦИЈА

Последњи случај тетануса у војсци регистрован је 1959. године. Маларија је у Југославији ерадицирана после 1965. године. Био је то један од највећих успеха санитетске службе у послератним годинама, заједно са искорењивањем пегавог тифуса у војсци до 1948. године. Од средине шездесетих година 20. века, када је уведена вакцина против дифтерије, нагло се смањује број оболелих од те болести, тако да десетак година касније у СФРЈ скоро да је није ни било. Последња епидемија оболелих од пегавца пријављена је 1971. године, а у ЈНА још 1957. године. Ерадикација вариоле на глобалном нивоу проглашена је 1980. године.

откривени узрочници инфективних болести, многи од њих са епидемијским и пандемијским потенцијалом, указују да је борба са природом дуга и неизвесна. У тој бици нема победника, јер на смену добијамо борбе – час они, час ми. Многе битке нисмо добили. Нисмо напредовали на светском нивоу у превенцији и планираној ерадикацији неких заразних болести, у стварању вакцине против маларије, еболе, сиде, хепатитиса Ц и других инфективних болести. Нисмо напредовали ни у борби против туберкулозе и сифилиса, нити у спречавању пораста броја оболелих од енцефалитиса Западног Нила и лајмске болести. Заказали смо и у заустављању нарастајућих и опасних активности антивакциналног лобија на светском нивоу, које нас могу вратити у 19. век, али и у поимању реалних опасности од биотероризма. Нисмо напредовали ни у схватању значаја инфективних болести за становништво и војску у миру и рату.

Епидемије и пандемије заразних болести биле су и остаће претња целом свету, јер изненада и нагло наступају, а остављају дубоке, често неизбрисиве трагове. Оне наликују великим пожарима и лекари који се баве изучавањем заразних болести кроз историју сматрају да је благовремено предвиђање основни услов да се господари њима. За спречавање и ефикасно решавање епидемија потребно је да се на време обезбеди неопходан кадар, лекови, санитетска и материјална средства. У супротном, када епидемије издижу, оне за собом могу оставити несагледиве последице, чак и при најпожртвованијем раду здравствене службе.

Историја медицине нас је научила да непријатељ у виду заразних болести увек вреба, посебно у рату. Најуспешније оружје против њега јесу знање и кадар, а најбоља превентива – незаборав. У актуелној пандемији COVID-19, која незадрживо хара светом води се рат са корона вирусом само на једном фронту. На срећу, други фронт мирује. Међу већином држава и народа влада мир. **I**

Студија случаја

Епидемија пегавог тифуса у Србији 1914/1915. године

СПАС У „СРПСКОМ БУРЕТУ”

Пуковник Вилијем Хантер, који је предводио британску мисију у Србији, епидемију пегавог тифуса у нашој земљи 1914/1915. оценио је као: најизненаднију епидемија по пореклу, најбржу по току, највећу у интензитету, а најбрже заустављену од свих познатих оваквих епидемија у историји. Најкритичније стање било је у Ваљеву, Нишу и Крагујевцу. Просечни морталитет на почетку епидемије био је 15 одсто, да би на њеном врхунцу у периоду фебруар–март 1915. достигао просечних 60 одсто.

Пише пуковник др Далибор ДЕНДА

Епидемија пегавог тифуса 1914/1915. године била је прва велика епидемија са којом се Србија изборила у 20. веку. Узрочник ове болести биле су беле ваши, које су се настањивале углавном у шавовима одеће и преносиле се са рубља и одела зараженог на незараженог. Ширењу епидемије ишла је у прилог и чињеница да ондашњи малобројни српски лекари, како цивилни, тако и

војни нису били упућени у проблем епидемиологије пегавца, па се касно отпочело са применом адекватних мера. Наиме, у Западној Европи где је студирала већина њих, та болест била је искорењена још средином 19. века, па јој се отуда није посвећивала већа пажња ни на студијама медицине.

Српским лекарима промакло је и откриће Шарла Никола о телесној ваши као

преносиоцу пегавца из 1909. године, као и низ чланака др Јова Кујачића о томе, објављених под насловом „Пјегава грозница” у „Народном здрављу” 1913. године. Уз то је у српском санитету било мало лекара обучених за бављење превентивним медицинским радом. Поред Пастеровог завода у Нишу, српска превентивна служба имала је још свега шест специјалиста из области бактериологије и хигијене, који су истовремено радили и као трупни лекари. Такође, вакцина против пегавог тифуса није била пронађена све до 1928. године.

Почетак епидемије

Прве војнике оболеле од пегавог тифуса у Србији у периоду који је претходио епидемији открио је бактериолог, резервни санитетски капетан др Мориц Були, непосредно после Церске битке, августа 1914. године, у пољској болници у Јаребицама. Спорадични случајеви пегавца пријављени су и у октобру 1914. године на територији Косова и Метохије и Македоније, да би у периоду од средине децембра 1914. до краја маја 1915. године земљу захватила епидемија која је однела на десетине хиљада живота.

Зараза се у децембру истовремено јавила код избеглица из Мачве и Подриња, у српској војсци и међу аустроугарским војницима. Централно жариште епидемије било је Ваљево у коме је након протеривања аустроугарске војске остало 3.500 рањених и болесних од пегавца и повратног тифуса. Ширењу болести погодвала је и чињеница да је српска влада преко 70.000 аустроугарских заробљеника међу којима су били и носиоци заразе као радну снагу распоредила по читавој земљи. Значајну улогу у ширењу пегавца одиграле су и пољске болнице. Ту су се мешали рањеници, заробљеници, заражени и незаражени. Такође, на самом почетку, лакше оболели српски војници и цивили су пуштани кућама да би се растериле болнице, док су након успешно завршене Колударске битке и многи војници пуштени на одсуство. Са војницима и заробљеницима дуж железничких пруга путовао је и пегавец. То је и допринело да се болест муњевито прошири по целој Србији. Најкритичније стање било је у Ваљеву, Нишу и Крагујевцу.

Зараза напада

Тифус се у Србији појављивао као пегави, трбушни и повратни. Смртност болесника била је у сталном порасту. Болнице су биле препуне, кревети су спајани да би се добило више места, а како је и то било недовољно болесници су смештани по поду на слами покривеној шаторским крилима или ћебадима. За смештај су коришћене и кафане, школе и приватне куће. Епидемија је захватила и цивилно становништво. У најтежој фази у ваљевском крају дневно је умирало од 50 до 100 оболелих, или према проценама око 3.500 војника и више од 4.000 становника. У српским војним болницама на дан 13. јануара 1915. године, број оболелих (29.503) био је већи од броја рањених (22.017). Томе је допринела и чиње-

Већ после 10 до 15 дана, од када је започета широм Србије свеобухватна депедикулација рубља, одеће и постељине врелом воденом паром из „српског бурета”, као и ограничавање кретања, број оболелих смањен је за половину.

ница да се касно почело са превентивним мерама јер наши лекари нису знали за пут преноса пегавца све до краја јануара 1915. године. Тада је професор хигијене др Милан Јовановић Батут, сазнавши од савезника да је ваш преносилац, објавио чланак „Пегави тиф”, у коме поред осталог препоручује и неколико метода за депедикулацију, које су се показале као неадекватне (пеглање, затрпавање одеће у земљу, депедикулација одеће у пећима за печење хлеба итд.). Просечни морталитет на почетку епидемије био је 15 одсто, да би на њеном врхунцу у периоду фебруар–март 1915. достигао просечних 60 одсто. Великој смртности били су изложени и аустроугарски ратни заробљеници за које се главна болница налазила поред Ђеле-куле у Нишу.

Већина од 595 српских лекара, борећи се са заразом, оболела је од пегавца,

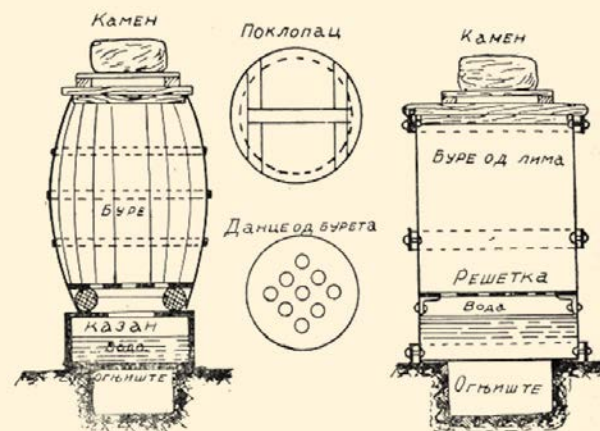
док је њих 122 умрло у току епидемије. Епидемија није штедела ни болничаре, међу којима је била и велика српска сликарка Надежда Петровић, која је такође подлегла болести. Према подацима пуковника др Симе Карановића, само у српској војсци било је више од 56.000 оболелих, док је број заражених међу цивилним становништвом био најмање пет до десет пута већи.

Заустављање епидемије

Суочена са тешком епидемиолошком ситуацијом, српска влада обратила се 9. фебруара 1915. савезницима за помоћ. Најзначајнија помоћ стигла је почетком марта из Велике Британије, Француске и Русије. Британска влада послала је тим од 25 лекара предвођен пуковником др Вилијамом Хантером. Значајна помоћ пристизала је и из САД, Грчке, Холандије, Италије, Швајцарске, Данске, Аргентине, Чилеа и Јапана. Стране санитетске мисије са око 200 лекара, око 500 болничарки, 25 пољских болница и више појединачно приспелих добровољаца знатно су олакшале рад српског санитета. Број оболелих до тада био је од 1.000 до 2.500 дневно, док је свакодневно умирало од 700 до 1.500 људи. У таквој епидемиолошкој ситуацији др Хантер сматрао је да тежиште борбе треба пренети са лечења на превентивне мере какве су биле обавезна пријава свих болесника, превентивна изолација и депедикулација, подизање личне хигијене на највиши ниво, обавештавање становништва памфлетима и новинама и формирање дезинфекционих станица. Хантер је предложио и привремену суспензију целокупног путничког железничког саобраћаја и обустављање сваког одсуства војника, као и оснивање карантинских и дезинфекционих станица на железници у непосредном залеђу армија, које би служиле за заустављање преноса заразе између војних и цивилних области. Од свих мера, од пресудног утицаја били су прекид саобраћаја и употреба „српског бурета” за дезинфекцију, чији је творац био санитетски мајор Елиот Френк Страмерс, члан Хантерове мисије. Страмерсова дезинфекциона направа састојала се од казана у коме се стварала пара и бурета за одећу и друге предмете. Испод казана, на огњи-

Оболели цивили
од тифуса, 1915.

Слика бр. 1.

Слика бр. 2.

Нега болесника
у превијалишту

**Од пегавог тифуса
најчешће су оболевали
мушкарци старости
између 20 и 30 година,
ређе жене, а деца веома
ретко**

шту би се сложила ватра, која би довела до кључања воде. Врела пара је ишла нагоре, кроз рупе у бурету изнад казана, које је било одозго затворено и притиснуто каменом, и у окаченој одећи уништавала беле ваши и њихова јајашца. Цео поступак је трајао око 40 минута.

Српска влада усвојила је Хантерове предлоге и њихова планска и синхронизована примена у целој земљи почела је 16. марта 1915. године. Председник Владе Никола Пашић је наредио да се места направи 100 комада буради и пошале као модел у све вароши, са инструкцијама како да се на лицу места изгради такво буре. У исто време, читава Срби-

ја била је облепљена плакатима са подацима о природи болести и упутствима шта сваки појединац мора да уради. Поред одржавања чистоће тела, најважније је било да се бела ваш уништи у одећи, постељини и у сваком делу куће. У општем рату против заразе најделотворније се показала забрана посета цивила болесној родбини, те мешања здравих и болесних. Врховна команда је од 16. до 31. марта увела и потпуни прекид железничког саобраћаја, уз дезинфекцију вагона и станица. За ту намену коришћена су два „дезинфекциона воза“, а биле су уведене и мере ограничавања кретања војника и цивила. На раскрсницама и у насеље-

ним местима дезинфиковани су путници, превозна средства и роба.

Резултати прве примене „српског бурета“ и прекида саобраћаја били су изванредни. Већ после 10 до 15 дана, од када је започета широм Србије свеобухватна депедикулација рубља, одеће и постељине врелом воденом паром из „српског бурета“ као и ограничавање кретања, број оболелих смањен је за половину. Ове мере продужене су за још 15 дана, до 15. априла, и дале пун резултат. После месец дана од почетка мера број оболелих спао је на 230, а за два месеца на 115 дневно.

Енглески тим напустио је Србију јуна 1915. године, када је епидемија практично била завршена. Процењује се да је као последица петомесечне епидемије у Србији страдало око 135.000 људи. И поред великог и очигледног успеха, било је оних који су брзо сузбијање епидемије објашњавали природном појавом због наступања летње сезоне. Против тога убедљиво говори наставак епидемије пегавца у Пољској у току четири узастопне године, као и у Румунији и Русији, док сличне епидемије у Србији више није било.¹

**Искуства прошлости
поука за будућност**

КАКО ЈЕ МАРБУРГ СТИГАО У БЕОГРАД

**Опасан патоген, биолошки
агенс класе А изолован је у
Београду давне 1967. године**

Пише проф.
др Елизабета РИСТАНОВИЋ

Из пандемије корона вируса која тренутно потреса свет, иако је у својој силазној путањи, стручна и научна јавност научиће свакако пуно, јер је свака пандемија јединствен догађај. Доносиоци одлука извући ће поуке колико је битно имати снажан и добро организован здравствени систем, али и колико је у оваквим ситуацијама битан сектор безбедности, који ће свакако анализирати ствари из свог угла, док ће сви заједно разумети зашто будућност припада микро-организмима, том живом зверињу, како их је некада називао Левенхук. Наравно, док се здравствени сегмент у ходу реорганизује, схвата се и колики је данас значај молекуларне биологије, не само у карактеризацији и генетској анализи већ и у дијагностици и лечењу, као и у могућностима које развој ове науке отвара за све могуће злоупотребе. Осим тога, постаје јаснији и значај и улога ветеринарске медицине у супротстављању оваквим претњама и потреби једног интердисциплинарног приступа у решавању проблема.

Уосталом, све у природи је, како каже еколошка законитост, нераскидиво повезано. Паралелно са зауздавањем епиде-

мије у здравственом смислу, креће и геополитичко надмудривање и оптуживање најмоћнијих актера на светској политичкој сцени, која свакако након ове пандемије неће бити иста. Томе треба додати и моћ медија, као и неминовне драстичне економске последице, што потврђује да инфективни агенси могу бити учинковитији од класичног рата и да будућност ратовања свакако припада биолошким и другим хибриднијим формама рата, као и да се за њих треба благовремено припремати.

Вирус чија је смртност већа од 80 одсто

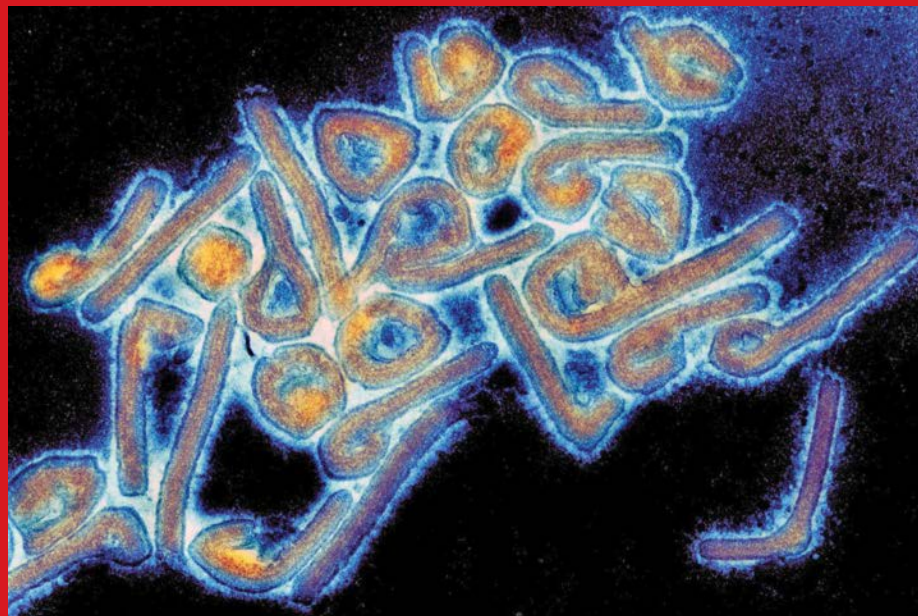
Свет је данас уздрман корона вирусом чија се стопа смртности код нас тренутно процењује на испод два одсто, а наша земља се, ослањајући се на сопствене ресурсе, добру организацију, знање и посвећеност, као и на искрене и проверене пријатеље, пре свега Русију и НР Кину, успешно хвата у коштац са овом епидемијом, која је на површину избацила све мањкавости оних држава и здравствених система који су словили за најорганизованије и најбогатије. На наш ефикасан одговор сигурно је утицало знање, али и искуства која смо стицали суочавајући се са разним епидемијама заразних болести, кроз време, историју, буре и ратове, попут тифуса, вариоле, туларемије, хеморагијске грознице са дубрежним синдромом узроковане хантанвирусима, али и појавом неких опасних патогена, који су с времена на време, представљали истинску пробу за наш здравствени систем, као што се то десило 1967. године, када су се тадашња Југославија и Београд као њена престоница суочили са

појавом марбург вируса, старијег брата еболе, чија је смртност већа од 80 одсто.

Више истраживача који су те 1967. године радили на развоју и производњи вакцине против полиомијелитиса, дечје парализе, у три европска центра, Франкфурту, Марбургу и Београду, разболело се од тешке и често леталне форме хеморагијске грознице, која је повезана са мајмунима који су били увежени из Уганде, управо због производње поменуте вакцине, за коју су коришћене ћелије њихових дубрега. Из своје постојбине, Африке, која је и завичај многих вируса, заражени мајмуни стигли су код нас, у Институт за имунологију и вирусологију „Торлак“, преко аеродрома у Лондону (две транше) и Минхену (једна транша) између 18. јула и 1. августа 1967. године. Приликом транспорта, наводно, нису испољавали знаке инфекције, иако је у путу умрло 12 од укупно 300 мајмуна.

Вирус који изолован из органа оболелих и умрлих истраживача назван је марбург, по истоименом западнонемачком граду, где је забележено 29 случајева обољевања и седам смртних исхода. И док је појава овог вируса у Марбургу и Франкфурту одмах изазвала значајну научну и медијску пажњу, у стручној и научној литератури на Западу се није писало о појави вируса у Београду, иако су наши експерти о својим искуствима благовремено известили Светску здравствену организацију и реферисали о томе на бројним научним конференцијама. Тек недавно успели смо да о томе заинтересујемо еминентне стручњаке из САД и да у сарадњи са њима припремимо значајну публикацију, која ће бити изузетно важна за све који се баве филовирусима, међу којима су и ебола и марбург. До сада је у свету укупно регистровано 14 епидемија марбург вируса, највише у Африци (Кенија, Уганда, Конго, Ангола, Родезија – Зимбабве), са смртношћу 80,6% (преминуло 378 од 480 оболелих). Лабораторијске инфекције описане су 1967. године у совјетским, немачким лабораторијама и код нас. Иначе, сматра се да је резервоар марбург вируса у природи такође једна врста слепих мишева, а да се са њих на људе преносе преко секрета и екскрета. Треба скренути пажњу на нешто изузетно важно, будући да се слепи

**До сада је у свету
укупно регистровано
14 епидемија марбург
вируса, највише у Африци
(Кенија, Уганда, Конго,
Ангола, Родезија
– Зимбабве), са
смртношћу 80,6%
(преминуло 378 од 480
оболелих)**

мишеви ових дана спомињу у контексту корона вируса и да су чак кренуле иницијативе за њихово истребљење, што ни случајно не треба дозволити, јер се тиме може знатно пореметити еколошка равнотежа, будући да се они хране комарцима и другим инсектима, који такође могу да преносе разне микроорганизме.

Болест изазвана марбург вирусом почиње нагло, након инкубационог периода од 2 до 21 дан, са симптомима сличним грипу, док се у другој фази појављују симптоми везани за централни нервни систем, тешка крварења (хеморагије), респираторне и васкуларне манифестације. Смрт обично наступа као резултат мултиорганског попуштања, а дуг пери-

Вирус је код нас виђен под електронским микроскопом дан раније него у Марбургу, али су наши водећи експерти желели да још једном провере налаз следећег дана. У међувремену су немачке колеге већ обелоданиле налаз новог вируса, који је тако и назван по граду у коме је тада однео највише жртава.

од хоспитализације обично се компликује секундарним инфекцијама и дуготрајним секвелама болести. Нема специфичног лека, нити вакцине против овог вируса, који се званично сврстава у класу А, на листама потенцијалних биолошких оружја. За рад са оваквим агенцијама, по садашњим стандардима, потребни су највиши степени биолошке безбедности, који, сами по себи, не могу надоместити стручно знање и добру лабораторијску праксу.

Блиски сусрет најгоре врсте

Блиски сусрет управо са таквим вирусом наши стручњаци имали су 1967. године, не знајући о чему се уопште ради, и

на тај изазов одговорили су врло спремно, а та лекција може бити значајан путоказ и нама данас. Претпоставља се да су мајмуни који су стигли у Југославију већ били заражени пре доласка у Лондон и Минхен, дакле у Африци. Није се знало ни када су и како заражени и дали је реч о природној инфекцији. По доласку у Београд они су по препорукама СЗО смештени у одговарајуће карантине и убрзо се приметило да се код мајмуна бележи повећана смртност. Наиме, умрло је 46% мајмуна из прве и 32% из треће лондонске транше, као и 21% мајмуна из друге транше која је стигла из Минхена. Особље које је долазило у контакт са животињама користило је сва доступна заштитна средства и правила добре лабораторијске праксе. Ипак, десио се један акцидент, који је одмах пријављен надлежним здравственим властима. Наиме, ветеринар Живко Стефановић, који је 25. августа радио некропсију у пуној заштитној опреми, након завршеног поступка руком је додирнуо посуду у којој је био биолошки материјал мајмуна на којој се задржао траг крви. То је било довољно да вирус започне свој опасни поход.

Доктор Стефановић се 2. септембра 1967. пробудио са високом температуром и дрхтавицом, осипом на кожи, био је малаксао и имао јаку дијареју. Били су то први симптоми марбург хеморагијске грознице. У наредним данима његово стање се погоршавало. Научници из Франкфурта контактирали су Институт „Торлак“, будући да је неколико стручња-

Др Коста Тодоровић

ка из института у Марбургу и Франкфурту имало исте симптоме, а до тада непознати вирус је тамо однео и прве жртве.

По налогу др Косте Тодоровића, нашег водећег и светски признатог инфектолога чије име данас носи Клиника за инфективне и тропске болести у Београду, др Стефановић је 7. септембра упућен на Инфективну клинику, где је цело једно одељење испражњено како он не би долазио у контакт са другим пацијентима. Осам дана касније придружила му се и супруга Радмила, која је у међувремену такође оболела, а заражена је нехотице, ватом на којој је била крв њеног супруга, коју је додирнула голим рукама након посете екипе Хитне помоћи. Стање доктора Стефановића било је неизвесно све до краја септембра, када су коначно

уочени први знаци побољшања, које се, између осталог, може приписати и плазми реконвалесцената из Немачке, који су такође били инфицирани овим вирусом. Плазму су у Београд донели лекари из Франкфурта. Опоравак Стефановића је дуго трајао.

Ефикасном реакцијом струке и науке, наш ветеринар и његова супруга су преживели, а Београд је, уз Франкфурт и Марбург, постао град у коме су забележени случајеви оболевања узрокованог једним од најопаснијих познатих вируса. Наши стручњаци су приликом рада са овим патогеном примењивали све мере заштите и важеће препоруке, па је код нас забележено мање случајева инфекције него у Немачкој, што и данас изазива пажњу и дивљење светских експерата, који су упознати са природом овог вируса и његовом високом инфективношћу. Вирус је код нас виђен под електронским микроскопом дан раније него у Марбургу, али су наши водећи експерти желели да још једном провере налаз следећег дана. У међувремену су немачке колеге већ обелоданиле налаз новог вируса, који је тако и назван по граду у коме је тада однео највише жртава. Грађане Југославије су о овом догађају и изолацији овако опасног патогена благовремено информисали надлежни стручњаци у водећим штампаним медијима тог времена („Борба“ и „Политика“). Успостављена је изузетно добра стручна сарадња са колегама у Немачкој, који су убрзо, како је речено, донели у Београд плазму реконвалесцената, али и са водећим експертима у САД, СССР-у и Великој Британији, што сведочи о значају и угледу који су наша земља и њени стручњаци и у то време уживали у свету.

Производња вакцина против дечје парализе привремено је заустављена, док се нису стекли услови да се настави са радом. Марбург вирус био је касније део официјалних биолошких програма водећих суперсила тог времена, изолован је из биолошког материјала људи који су преминули у Франкфурту или крви инфицираних из Београда, али нема доказа да се живи изолати или инактивисани, али још увек подложни анализи секвенце генома, налазе у некој од светских лабораторија.!

Ефикасном реакцијом струке и науке, наш ветеринар и његова супруга су преживели, а Београд је, уз Франкфурт и Марбург, постао град у коме су забележени случајеви оболевања узрокованог једним од најопаснијих познатих вируса. Наши стручњаци су приликом рада са овим патогеном примењивали све мере заштите и важеће препоруке, па је код нас забележено мање случајева инфекције него у Немачкој...

Путинових двадесет година

ЛИДЕР ПОСЕБНОГ АМАЛГАМА

Бити двадесет година на власти, не потрошити се, остати свој у деценијама „убрзаног времена” и, што је најважније, подићи Русију „с колена”, извести је из хаоса непредвидивог Бориса Јељцина (1931–2007) и рушевина совјетске империје – може само лидер посебног амалгама. Своју прву председничку заклетву Владимир Владимирович Путин положио је 7. маја 2000. године.

Пише Срећко ЂУКИЋ

Бирајући себи наследника у Кремљу, међу десетину кандидата подвргнутих правом „кастингу”, Јељцин се одлучио за Владимира Владимировича. Кажу да је у том тренутку само он знао све његове предности над преосталим у ужем избору. Јељцин се, по одлуци Уставног суда, није могао кандидовати за трећи председнички мандат, а био је и озбиљно нарушеног здравља. Тако је Путина (9. августа 1999) прво поставио за председника владе са места шефа ФСБ (наследника чувеног КГБ). Тек ту је као премијер положио испит (прихваћен у Думи, добија Други чеченски рат). Јељцин лично врши транзицију власти: 31. децембра 1999. у Кремљу председничку дужност, уз оставку, предаје младом, јаком наследнику председнику владе Владимиру Путину (48), отварајући му пут за победу на председничким изборима. Обављајући обе дужности у наредним месецима, Путин је својим динамизмом, решењима која су довела до стабилизације Русије, муњевитом брзином завојевао симпатије народа.

ДРЖАВНИЧКИ НЕРВ ПУТИНА

Као именовани наследник руског престола, Путин заиста није прошао све оне политичке Сциле и Харибде као претходни станари Кремља, али нимало није био поштеђен изазова заоставштине која му је остала – огромне корупције, разуздане олигархије, лошег животног стандарда, разорене привреде и свега са њом.

Народ је осетио политички и државнички нерв Путина, а Путин потребу народа да стабилизује државу после невиђене буре 20. века – нестанка СССР-а.

На председничким изборима 26. марта 2000. он односи победу у првом кругу са 51,94% (на изборима 2004. са 71,31%; 2012. са 63,6%; 2018. са 76,65%). Своју прву председничку заклетву Путин је положио 7. маја 2000. и то ће постати дан када руски председници, уз свечане церемоније својствене Кремљу, преузимају власт.

По Уставу председник Руске Федерације у својим рукама концентрише сву државну власт (извршну, законодавну, судску). Зато није случајно први руски председник Борис Јељцин, творац првог руског устава (1993), називан „цар Борис”, а Владимир Путин – „цар Путин”. У руском друштву традиционално влада уверење да је изузетно јака председничка власт („власт Кремља”) гарант самог опстанка руске државе.

Путин је након прва два мандата (2000–2004, 2004–2008) извршио ротацију са председником владе Дмитријем Медведевим за период 2008–2012. године. Први потези Медведева, као трећег руског председника, биле су промене Јељциновог устава: продужење мандата председника РФ са четири на шест година (није се односило на текући мандат Медведева, већ на следећи од 2012) и мандата депутата Госдуме са четири на пет година.

Друга промена устава одиграла се почетком ове године. Уз низ важних промена (првенство унутрашњег над међународним правом, јачање власти Думе, Државног савета, социјалне државе), сва пажња усмерена је на могућности останка Путина на власти до 2036 (2024–2030. и 2030–2036). У Госдуми је (10. марта), при утврђивању коначног текста уставних амандмана, депутат Валентина Тјерешкова (83), прва жена космонаут у свету, предложила амандман којим се Путину анулирају досадашњи мандати. Главни аргумент навела је: „народ тражи стабилност државе”. Вјачеслав Володин, председник Госдуме, позвао је Путина да се изјасни. Путин је убрзо са трибине у Думи одговорио: „...Анулирање председничких мандата суштински значи скидање ограничења за сваког човека, грађанина, укључујући и садашњег председника... ако такав амандман народ прихвати на референдуму... и ако Уставни суд РФ да званично тумачење да такав амандман не противречи Уставу РФ...” Тако је „председнички сат рестартован” („Економист”).

Године у политици очигледно нису проблем: Путин ће 2024. имати 72, а 2036. године 84 године; Трамп данас има 74, Бајден 78, Сандерс 79!!!

ПРЕОРУЖАВА СЕ РУСКА АРМИЈА, ПОДИЖЕ ВОЈНА ИНДУСТРИЈА, РАСТЕ СТАНДАРД ВОЈНИКА ПОСЛЕ ДУГОГ НИЗА ГОДИНА. ДЕВИЗНЕ РЕЗЕРВЕ НЕВИЂЕНО РАСТУ, ПРЕМАШУЈУЋИ 600 МИЛИЈАРДИ ДОЛАРА, ПЛУС 200 МИЛИЈАРДИ ДОЛАРА У АМЕРИЧКИМ ХАРТИЈАМА ОД ВРЕДНОСТИ...

СНАЖНО ПРОТИВ УНИПОЛАРНОГ СВЕТА

Тешко је побројати све оно шта је Путин урадио за двадесет година власти. Ту је у избору сваки аутор субјективан. Оно што је неспорно – био је храбар, али и довољно mudar у повлачењу потеза. Чињеница је да су му и околности ишле на руку, али и да је знао како да их искористи („ветрови су му дували у једра”). Када је преузео Русију нафта је била 15–16 долара барел, а онда је цена вртогла- ➤

во расла, све до 150–160 долара, до историјског максимума. Капетан руског брода, са парама које су као никада пуниле руску касу, вратио је све спољне дугове, оне совјетске и нове руске (више од 120 милијарди долара); повећао плате и пензије у таквом обиму да Руси постају прави богаташи, најпожељнији купци и туристи широм света... Следе велика улагања у социјални стандард, у здравство, образовање, социјално обезбеђење...

Преоружава се руска армија, подиже војна индустрија, расте стандард војника после дугог низа година; девизне резерве немиђено расту, премашујући 600 милијарди долара, плус 200 милијарди долара у америчким хартијама од вредности... Поучен искуством Совјетског Савеза, Путин није дозволио да се све паре од нафте и гаса „поједу” – више од 700 милијарди долара издвоја у Фонд националног благостања и Фонд привредног развоја („беле паре за црне дане”). Та средства су била више него корисна у кризним периодима после 2009. и од 2014. године. Русија се под Путном први пут позиционира као петродоларска држава, као „суперенергетска држава”, која тиме почиње да исписује нову спољну политику у дотада униполарном свету.

ВРЕМЕ НОВИХ ИЗАЗОВА

Путин је прекинуо праву серију терористичких ратова и великих несрећа (Беслан, Чеченија, Театар на Дубровке). Упркос преовлађујућем негативном ставу, Путин 11. септембра 2001. подржава САД и склапа антитерористички савез са Западом уопште. Био је то далековид потез. Путин и Буш млађи граде најбоље односе у историји између једног шефа Кремља и једног шефа Беле куће. Путин је остваривао руски сан „о двадесет година мира” и „руском препороду до непрепознатљивости”.

Међутим, руске „силове структуре” не задовољава статус „млађег брата” са Западом, а САД нема намеру да мења униполарну хладноратовску политику наоружања и геополитичког надметања. Сједињене Америчке Државе желе „свет једног господара, једног суверена,” како каже Путин.

СТРАТЕШКИ НИВО ОДНОСА РУСИЈЕ И СРБИЈЕ

Већ на самом почетку свог првог председничког мандата Путин отвара врата за контакте са највишим нивоом власти у Београду. Они се настављају да би последњих неколико година српско-руски председнички сусрети, било у званичној или радној форми, добили ретко виђен интензитет, отвореност и свеобухватност: политичку, економску, војну и војнотехничку – стратешку. После телефонског разговора, Путин је на молбу председника Србије Александра Вучића упutio обимну помоћ Србији за актуелну борбу против *ковид-19*. Она се пореди са оном од пре сто и нешто година када је руски санитет помагао у збрињавању српских рањеника, као и са борбом против опаке епидемије тифуса.

Шанса да се изгради један другачији инклузивни свет и великих и малих, и Русије и Кине и Индије, брзорастућих земаља, и оне које то нису, одлази у неповрат. Путин у минхенском говору 10. фебруара 2007. одбацује свет једног „хазјаина”, Русија га неће следити, а будућност је, вели, у мултиполарном свету, у окретању Кини, Индији, ЈАР, Бразилу, БРИКС-у, ШОС-у, ЕАЕУ.

„Повратак Крима матици” и рат на истоку Украјине 2014. године подигли су Путинов рејтинг до немиђених висина, преко 90 одсто. Русија добија Крим, али губи Украјину. Реакције Запада на припађење Крима уследиле су у виду читавог низа санкција Руској Федерацији, како персоналног, тако и економског и финансијског карактера. Данас нико не може да каже колико ће санкције трајати, а стање на дугој источној граници остаће неспокојно.

ПУТИН У ВЛАДАЈУЋИМ СТРУКТУРАМА НА ЗАПАДУ НИКАДА НИЈЕ УЖИВАО ПОПУЛАРНОСТ ЈЕЉЦИНА ИЛИ ГОРБАЧОВА. ОН ЈЕ У ПОЛИТИЦИ ПРАГМАТИЧАР И ЊЕГОВА ПОПУЛАРНОСТ У СВЕТУ ОЧИТАВА СЕ НА ДРУГАЧИЈИ НАЧИН. ГЛАВНИ МЕДИЈИ ГА У АНКЕТАМА РЕДОВНО УБРАЈАЈУ У НАЈУТИЦАЈНИЈЕ СВЕТСКЕ ДРЖАВНИКЕ.

Тек што је изашла из дуге економске кризе и рецесије, и успела да се стабилизују и донекле опорави од западних санкција, да бележи благи привредни раст, Русија се ове 2020. нашла пред новом кризом узрокованом стрмоглавим падом цене нафте (са око 50 на 25, 20, можда и 15 долара за барел). Те цене повлаче наниже и цене гаса, па тако пресушују главни приходи руске државе. Одређену сигурност дају девизне резерве земље (517 милијарди долара) као и средства издвојена у Фонд националног благостања (150 милијарди долара) за надокнаду дефицита у државном буџету на социјалним ставкама, пензијама и сличним позицијама.

Пред Путном су до 2024, и све до 2030–2036, непознанице и изазови крупнији од до сада апсолвираних. Прогнозе су да „ствари више никада неће бити исте, јер ће се створити нова нормала” (Џефри Сакс) о којој мало шта знамо. „Реалност је да свет никада неће бити исти после корона вируса”, поручује неспорни дипломатски доајен Хенри Кисинџер. У сенци пандемије *ковида-19* је све па и 75. годишњица победе над фашизмом.

ПОСЕБНА ХАРИЗМА

Путинова личност предмет је сталног интересовања, као и његов приватни живот. Зна се да је разведен, има две ћерке, а оне имају своју децу. Путин не престаје да плени лепши пол. Занимљива ситуација догодила се 6. марта, када је био у посети Иванову. На скупу у том граду добио је отворену понуду: „Ожени ме Владимире Владимировичу!”, узвикнула је неударна Јулија Шилова (28), глумица месног дечијег театра. „Интересантан предлог”, одговорио јој је Путин.

Путин у владајућим структурама на Западу никада није уживао популарност Јељцина или Горбачова. Он је у политици прагматичар и његова популарност у свету читав се на другачији начин. Главни медији га у анкетама редовно убрајају у најутицајније светске државнике. Амерички часопис „Тајм” први пут га је прогласио за личност године 2007, а затим 2014. године. Сви га углавном описују као харизматичног лидера гвоздене воље који је препородио земљу – подигао свест и понос руског народа. Онај други, лепши део светске публике, ужива у Путиновим фотографијама и филмовима који га показују као правог, снажног мушкарца који се са успехом опробао у многим вештинама и спортовима, у рекреативном лову или риболову, играјући хокеј или бавећи се џудом.

Путин потенцира да од свега на свету највише не подноси издају и издајнике. Најтемељнији биографи Путина, браћа Рој и Жорес Медведев, тврде да је разлог Путинове непопуларности на Западу то што их он никада није молио за помоћ. Рој и Жорес Медведев, као и њихове књиге, убедили су ме да Владимир Путин нема леву или десну идеологију, већ да је његова једина идеологија – патриотизам.

Фото: Antoine Gyor – Sygma и „Путин – снага Русије”

МИНХЕНСКИ ГОВОР

До наступа руског председника Путина, на конференцији о безбедности у Минхену 2007.

године све се вртело око уобичајених теза о савременој светској политици. Од сличних скупова, заседање се издвајало само по политичкој тежини присутних учесника. Присуство генералног секретара НАТО-а Шефера, високог представника ЕУ за спољну и безбедносну политику Солане, новог америчког секретара за одбрану Гејтса, затим тадашњег фаворита на председничким изборима у САД Џона Мекејна, немачког канцелара Ангеле Меркел и украјинског председника Јушченка, указивало је на највиши политички и дипломатски ниво конференције.

Почетак Путиновог обраћања нагло је усредсредило пажњу слушаца, с обзиром на то да се зачуо, за овакве прилике, прилично неуобичајени тон излагања. „Структура конференције омогућава ми да избегнем претерану љубазност и говор у заобилазним, пријатним, али празним дипломатским формулацијама. (...) и омогућиће ми да кажем шта заиста мислим о проблемима међународне безбедности.”

Знајући да већ сама најава пуне искрености представља „првобитни грех” на дипломатским скуповима, Путин се за сваки случај унапред дистанцирао од необичности онога што ће изрећи. „И ако се моји коментари колегама учине непотребно полемички, заострени или нетачни, молио бих вас да се не љутите на мене. На крају крајева, ово је ипак само конференција.”

Затим је, у интензивном полчасовном излагању (уз осврт на читав низ глобалних проблема), Путин подвукао како претерана употреба војне силе у међународној политици „увлачи свет у вртлог сталних конфликта”, како Сједињене Америчке Државе желе да се наметну као једини центар моћи и одлучивања, како овако наметљива политика најмоћније државе „резултира чињеницом да се више нико не осећа безбедним”.

Пред слушаоцима, који су узалуд покушавали да прикрију благи шок изазван оваквим током (и тоном) излагања, Путин је упитао: „Па, коме то може да се свиђа? И ко је срећан због свега тога?” Извештаји новинских агенција и колумне најпознатијих часописа већ наредног дана су, наравно, биле испуњене најважнијим наводима из Путиновог говора, као и одговарајућим реакцијама и коментарима појединих државника и стручњака.

„Овим говором није започет нови хладни рат, али је Путин западним државницима зато приредио један прави хладни туш”, била је духовита игра речи којом су „РИА Новости” осликале минхенски говор свог председника. Генерални секретар НАТО-а говор је окарактерисао као „разочаравајући”, а Бела кућа је додала још један критички атрибут приде („изненађујући и разочаравајући”).

...Чини се да је овим говором и сама минхенска конференција добила нову централну личност. Путин је према наводу Би-Би-Си-ја „преузео позицију” Доналда Рамсфелда, кога су, све до тада, на минхенској конференцији сви присутни највише „волели да мрзе”.

Извод из књиге „Путин – снага Русије”, Карић фондација

Титова последња почасна паљба

ЧАУРЕ ЗА ИСТОРИЈУ

Председник СФРЈ Јосип Броз Тито сахрањен је 8. маја 1980. године. На дан сахране, сходно наредби председника Председништва СФРЈ Лазара Колишевског, извршена је почасна артиљеријска паљба у главним градовима република СФРЈ. Почасна паљба у Београду извршена је са две локације, са Калемегдана и код моста „Газела“, два пута (у 12.00 и 15.17 часова) истовремено из укупно 48 артиљеријских оруђа са 21 плотуном. Доносимо занимљиву судбину чаура преосталих након почасне паљбе.

Пише Саша МИЛУТИНОВИЋ

Почасну артиљеријску јединицу у Београду формирао је мешовити артиљеријски дивизион 1. пролетерског гардијског механизованог пука, а командовали су мајор Станоје Капларевић и мајор Живко Матић. Истог дана у главним градовима република СФРЈ извршена је почасна паљба из 12 артиљеријских оруђа са 20 плотуна. Оруђа из којих је извршена почасна паљба у Београду јесу хаубице 75 mm M1A1, произведене у „U. S. Army Ordnance“, тзв. „Грбавец“. Коришћен је маневарски метак 76 mm M-72, произведен у фабрици „УНИС-Претис“ из Вогошћа (БиХ). Чауре су израђене од квалитетног месинга, дебљине зида 1,3 mm, висине 181 mm, тежине 1.190 грама, а пуњене су нитроцелулозним барутом тежине 100 грама.

ТРАЈНА МУЗЕЈСКА ВРЕДНОСТ

Након Титове сахране, 23. јуна 1980, Војни музеј Београд поднео је захтев за преузимање чаура осталих након почасне артиљеријске паљбе. На основу решења помоћника савезног секретара за политичко-правни сектор генерал-пуковника Данета Петковског, 1.850 чаура, које су оста-

ле након почасне паљбе у Београду, предате су Војном музеју Београд. Наређено је да се на 82 чауре угравира лик Јосипа Броза Тита и одговарајући текст. За гравирање и дистрибуцију ових чаура био је надлежан Војни музеј. За преостале чауре наређено је да се чувају у Војном музеју и да се на њима одштампа само текст. Наређено је и да се 48 чаура чува у Војном музеју као трајна музејска вредност. Одобрено је да се по једна чаура додели Војном музеју и Политичкој управи ради чувања у колекцији симбола. За преостале чауре овлашћен је начелник музеја да може, без наплате, само изузетно, додељивати чауре делегацијама, институцијама, установама и појединцима. Трошкове обраде чаура које су гравирани сносио је Кабинет политичко-правног сектора ССНО, а трошкове обраде чаура на којима је штампан текст – Војни музеј.

ЧЕТИРИ ВРСТЕ ОБРАДЕ ЧАУРА

Разлика између планираних 2.016 и стварног броја чаура 1.850 настала је током почасне паљбе, због ломљења ударних игли на делу артиљеријских оруђа, па није испуњен наређени број маневарских метака. Ово је био познат

Утиснуте ознаке на данцету чауре имају следећа значења

76 mm M48-B1	изворни назив метка 76 mm M48-B1
ТВ 6103	произведено у „УНИС-Претис“ (Вогошћа) 1961. год., серија 03
ТК	извршена техничка контрола
ВК	извршена војна контрола
20	број шарже материјала (рондола)

На данцету топовске каписле утиснуте ознаке имају следећа значења

77-99	произведено 1977. године, серија 99
БД	означавање од произвођача у СССР-у
17/46	ознака поправке – модификације

Тело чауре
маневарског метка
76 mm M-72 након
машинске обраде
и штампања

Данце маневарског
метка 76 mm M-72

Хаубица 76 mm M1-4/50a, у касарни
„Топчидер“ у Београду

проблем у јединици, зато су увежбавања извођена са чаурама из којих је претходно извађена топовска каписла.

Од укупне количине мањи број чаура предат је фабрици „Аурометал“ из Суботице, где је извршено површинско скидање фабричких ознака са тела и полирање. Потом, сходно решењу, на делу чаура угравиран су лик и текст „Последња почасна паљба Јосипу Броз Титу, Београд, 8. маја 1980“, а на делу чаура урезане су шаре и линије, нанет је текст и извршена је заштита лаком. На основу расположивих узорака може се закључити да су биле четири различите врсте обраде чаура: 1) полирање, гравирање лика и натписа; 2) полирање, гравирање шара и линија, наношење натписа и заштита лаком; 3) полирање, наношење натписа и заштита лаком; 4) полирање, без означавања на телу чауре.

Први примерци на којима су урезиване шаре и линије и штампан текст имали су правописну грешку јер је прво слово месеца маја писано као велико. Током обраде чаура нису уклањане фабричке ознаке на данцету чауре и топовској каписли и могу се јасно уочити. На основу анализираних узорака чаура, првенствено ознака на данцету (52 г, 53 г. и 6103) и на топовским капислама, закључено је да су за почасну паљбу коришћени маневарски меци, чија су тела различите године производње: 1952, 1953. и 1961.

На данцету чауре из 1961. године могу се видети начини означавања.

Чауре су након обраде враћене Војном музеју, а потом дистрибуиране унутар Савезног секретаријата за народну одбрану и додељиване како је дефинисано.

Поједини извори наводе да је прво додељена чаура Јованки Броз. Процена је да је преостао мали број чаура које су обрађене и оне се налазе у Војном музеју Београд и у приватним збиркама. Део чаура уништен је 1999. године током НАТО бомбардовања војних објеката. Непознато је шта се дешавало са чаурама насталим након почасне паљбе у осталим главним градовима република СФРЈ.

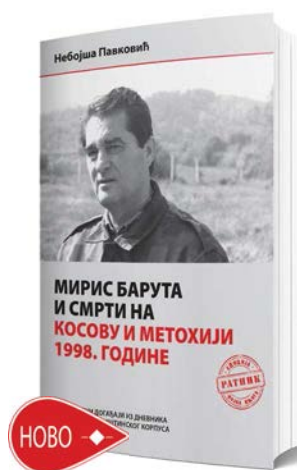

СКОК НА СЛАТИНУ
– Руски батаљон
на Косову и Метохији
Приредио М. Тохолъ

БРОШИРАНО,
Ф. 16×23,
316 СТР.
ШИФРА 111419,
ЦЕНА: 1.226,50

са попустом: 735,90

Храбар и напоран усиљени марш батаљона Ваздушнодесантне војске Оружаних снага Руске Федерације у оклопним транспортерима, дуг 620 км, од Босне и Херцеговине преко Србије, завршио се у зору 12. јуна 1999. на приштинском аеродрому „Слатина“. Данас се о томе испредају легенде, а истину како је заузет стратешки објекат пре снага НАТО-а, и шта је томе у политичком и војном смислу претходило, ексклузивно су за ову књигу испричали неки од учесника догађаја.

**МИРИС БАРУТА
И СМРТИ НА КОСОВУ
И МЕТОХИЈИ
1998. ГОДИНЕ**
Н. Павковић

БРОШИРАНО,
Ф. 16×23,
640 СТР.
ШИФРА 111420,
ЦЕНА: 2.629,00

са попустом: 1.840,30

Забележени догађаји у дневнику генерала Небојше Павковића у периоду 1994–1998. године дати су на увид. Аутор описује примену тероризма албанских екстремиста против Србије, као и отклањање те опасности у време када је био командант Приштинског корпуса Треће армије. Догађаји описани у књизи значајни су за изучавање недавне историје српског народа и ангажовања Војске у том периоду.

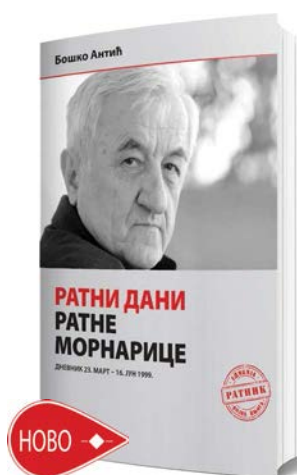

**ГЕНЕРАЛ
НЕБОЈША ПАВКОВИЋ
СВЕДОЧЕЊА ИЗ ФИНСКЕ**
Д. Марковић,
Р. Мутавцић

БРОШИРАНО,
Ф. 16×23,
144 СТР.
ШИФРА 111441,
ЦЕНА: 792,00

са попустом: 554,40

Интервју са генералом Небојшом Павковићем поново подстиче размишљања колико смо спремни да доведемо у питање „политичку коректност“ у интерпретацији рата на Балкану деведесетих година. Генерал Павковић расветљава осетљиве српско-српске односе, али и српско-албанске, први пут се говори и о терористичким акцијама у којима већину страдалих чине управо Албанци.

**РАТНИ ДАНИ
РАТНЕ МОРНАРИЦЕ**
Дневник 23. март
– 16. јун 1999.
Б. Антић

БРОШИРАНО Ф. 16×23,
272 СТР.
ШИФРА 111418
ЦЕНА: 770,00

са попустом: 539,00

У ратном дневнику контраадмирала Бошка Антића забележена су дешавања у Црној Гори и Ратној морнарици СРЈ од 28. марта до краја агресије 1999. године. Ово је књига о понашању власти у Црној Гори у време агресије и о појединим медијима. Ратни дневник адмирала Антића говори о часним официрима, и онима који то нису хтели да буду, чекајући неко друго време и неке друге команданте. Књига и о часним и нечасним медијима, о медијима који су преносили истину, као и оним другима.

ЕДИЦИЈА РАТНИК

СЕДАМ КЊИГА

Сведочења учесника о рату на Косову и Метохији 1998. и 1999. године

Ратни дневник команданта Треће армије Војске Југославије

ТРЕЋА АРМИЈА СЕДАМДЕСЕТ ОСАМ ДАНА У ЗАГРЉАЈУ „МИЛОСРДНОГ АНЂЕЛА“

Н. Павковић

Броширани повез, ф. 16×23, 2.228 стр., шифра 111390, цена: 5.500,00

ПРИШТИНСКИ КОРПУС 1998–1999, сведочења ратних команданата

Приредила: Д. Марковић

Броширани повез, ф. 16×23, 184 стр., шифра 111391, цена: 550,00

БИТКА ЗА ПАШТРИК, сећања учесника 1999.

Приредио: Р. Мутавџић

Броширани повез, ф. 16×23, 144 стр., шифра 111392, цена: 440,00

БИТКА НА КОШАРАМА, сећања учесника 1999.

Приредио: Р. Мутавџић

Броширани повез, ф. 16×23, 144 стр., шифра 111393, цена: 693,00

Медија центар „Одбрана“

